KURDISTAN

کۆمەڵێک: وتار..لێدوان و بیروڕای جیاوازی

هاوڕێ سۆران عەلیپوور

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

جۆزەردانی ٢٧٢٦ی کوردی = جوونی ٢٠٢٦ی زایینی

سەرچاوە
Serchawe

پێڕست:

١- دوێنێ و ئەمڕۆی رۆژهەڵاتی کوردستان(زەنجیرە دیمانە)..... ئەفراسیاب گرامی ٣

٢- بریتانیا، بەرەو کوێ؟..... ١٨

٣- قاسملووی ئاکادێمیک..... ٢١

٤- نا . شارۆمەندی..... ٢٥

٥- کۆچی نێودەوڵەتی..... ٢٧

٦- زمانی زگماکی وەک هێز..... ٣١

٧- باکوور لە بەردەم هەڕەشەیەکی نوێدا..... ٣٤

٨- سۆران عەلیپوور: کۆماری کوردستان پێناسەیەکی نوێی لە شوناسی کوردی کرد..... هەڤپەیڤین: کاروان مێراوی ٣٧

٩- ژینا گیان تۆ نامری، ناوت ئەبێتە ڕەمز"..... ٤٢

١٠- کۆماری کوردستان و کۆمارەکانی سەرشەقام..... ٤٥

١١- سیاسەت بە تاموچێژی ئەکادێمیا..... ٤٨

١٢- خاکی گەوهەر..... ٥٤

١٣- ئاوڕێک لە بەیاننامەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان..... ٥٨

١٤- سۆسیال دێموکراسی و ئانێگاریيەکانی لە کردەوەدا..... ٦٢

١٥- کۆماری کوردستان، کۆماری هەموو وەرزەکان..... ٦٦

١٦- هەشتا ساڵ پاراستنی زمان و ناسنامە..... ٧٠

١٧- ستراتیژیی ئێمە؟!..... ٧٤

١٨- دۆنالد ترامپ لە پۆستی سەرۆک کۆماری دا..... ٧٩

١٩- راسیزم لە فەرهەنگ دا..... ٨٢

٢٠- وتووێژ لەگەڵ سۆران عەلیپوور..... دیمانە: گۆڤاری تیشک ٨٥

وتوویژ لەگەڵ سۆران عەلیپوور

ئەفراسیاب گرامی

ئاماژە:

هەڵو مەرجی سیاسیی کوردستان لە بەر جوگرافیای دابەشکراوی سیاسیو ژیۆپۆلتیکی سەخت، بەردەوام لە ڕەوشێکی نالەباردا بووە. ئەم بارودۆخە بە درێژایی چەندین سەدە بەردەوام بووەو بە میژوویەکی خوێناویدا تێپەڕیوە، بزووتنەوەی کورد بەمەبەستی دیاری کردنی مافی چارەنووس و گەیشتن بەمافە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆی لە ئاکامی ئەم بارودۆخەدا سەری هەڵدا. هەدەف لەم زەنجیرە وتوویژە لەگەڵ کۆمەڵێک لە چالاکانی رۆژهەلاتی کوردستان، خەسارناسی و دۆزینەوەی هۆکارەکانی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سیاسی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان، دەرفەت، سەرکەوتن، شکستەکان و ئاسۆی پرسی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستانە.

بەشی یەکەم

سۆران عەلیپوور: ئەو دابران و پەرتەوازەییە تا ئێستاش فاکتی کاریگەرە لە زیادبوونی مەودای نێوان بزووتنەوەی سیاسی ئێمە لە لایەک و خەون و ئامانجی سەلماندنی شوناسی نەتەوەییمان لەلایەکی دیکەوە؛

- دەولەتێکی بەهێزی مەرکەزگەرا چ باجێکی قورسی بۆ نەتەوە و کەمینەکانی دیکە بەدواوە بوو. نە لە داخوازییەکانی مەشروتەدا بایەخێک بە جیاوازی ئیتنی درا و نە کوردەکانیش کەوتنە نێو بازنەی ئەو گۆرانکاریانەوە

- ئەو دۆگم بوونەی کۆمۆنیستەکان لە ئاست ئیدۆلۆژیەکەیان دا نەخۆشیەکی ترسناک بوو، مۆدێلی کۆمۆنیستی سۆڤیەتیی و چینی لە فەرمانڕەوایی کردن دا هیچ ئاسۆیەکی ڕوونی نەبوو، ئەوە لە کاتێک دایە کە چەپی ئێمە تەواو پاشکۆی ئەو مۆدێلە بوو

پرسیار: سەرەتا وەک دەروازەیەک بۆ چوونە نێو باسەکەمانەوە، بزووتنەوەی کورد لە ڕوانگەی کۆمەڵناسی سیاسییەوە چۆن پێناسە دەکەن؟

سۆران عەلیپوور: بابەتی سەرەکی کۆمەڵناسی سیاسی لێکدانەوەی پەیوەندی نێوان ستراکتۆری هێز و دەسەلاتی سیاسی لەگەڵ نەهاد و گروپ و هێزە کۆمەڵایەتیەکانە و دەسنیشان کردنی ئەو فاکتانەی کە کاریگەری لەسەر یەک دادەنێن، ئەو پەیوەندیە پەیوەندیەکی دیالێکتیکی ئۆرگانییە، لە کوردستان دا پارت و گروپە سیاسیەکان نوێنەرایەتیی بزووتنەوەیەکی سیاسی نەتەوایەتی دەکەن کە ئامانجی سیاسەتی سەلماندنی شوناسی کوردیە لە چوارچێوەی ئەو مۆدێلە شکستخواردووەی دەولەت دا کە دوای جەنگی جیهانی یەکەم، وەک کارگ لە ڕۆژهەلاتی نێوەراست دا هەڵتۆقین. ئەوان بە سەختی وابەستە و پاشکۆی هێزە ناوەکی و نەریتیەکانی کۆمەڵی کوردین، بە ڕادەیەک کە بزووتنەوەی سیاسی لە لاواز کردنی بنەما مەدەنیەکانی کۆمەڵگەی کوردستان دا ڕۆڵی گێڕاوە و لە سەر خوانی ئەو دواکەوتویە ژیاوە، تێپەڕ کردنی ئەو دۆخە لە پێناو دروست کردنی کلتوورێکی سیاسی نەتەوەیی دا مەرجی بنەڕەتی ڕزگار بوون لە ناسیۆنالیزمی ستەمکارانەی ئەو دەولەتانەیە کە کوردستانیان بەسەردابەش کراوە، ئەو ڕاستیە بزووتنەوەی کوردی لە نێوخۆی دا تووشی پارچەپارچەبوون کردووە و لە چوارچێوەی پرۆژەی لۆکالی و جوغرافیای بچووک و ویستی کلتووری و ئۆتۆنۆمیخوازی دا هێشتوویەتەوە.

بە ڕوویەکی دیکەش دا ساختاری کۆمەلایەتیی - نەریتی بە فۆرمێکی دیکە لە نێوخودی پێکهاتەی ئۆرگانی ئەو ڕێکخراوانەدا، لە ڕێبەرایەتیی کردن، لە نفووزی جەماوەریان، لە سیاسەتیان دا خۆی ژیاندۆتەوە و درێژە بە کلتووری دواکەوتوویی و پەرتەوازەیی دەدا. بۆ نموونە هێزە کوردیەکانی باشوور دوای ڕاپەڕین لە ژیاندنەوەی هەستی خێلگەرایی دا ڕۆلیان بینی، پارتەکانی ڕۆژهەلات تەواو کاریگەری ناوچەییان پێوە دیارە. پرسیارێکی زۆر هەستیار ئەوەیە کە ئایا بۆ لە ١٥٠ ساڵی ڕابردوودا نەبووین بە خاوەن گوتارێک کە لانی زۆری هێز و گروپ و تۆێژە کۆمەلایەتیەکان لێک کۆ کاتەوە. ئەو دابران و پەرتەوازەییە تا ئێستاش فاکتی کاریگەرە لە زیادبوونی مەودای نێوان بزووتنەوەی سیاسی ئێمە لە لایەک و خەون و ئامانجی سەلماندنی شوناسی نەتەوەییمان لەلایەکی دیکەوە.

پرسیار: سەدەی بیستەم بۆ کورد، سەدەی سەرکەوتن و شکەستەکان بوو، بزووتنەوەی کلاسیکی کوردی هاتە بازنەیەکی دیکەوە و ئەحزابی سیاسی دروست بوون، بەگشتی بەستێنە سیاسییەکانی ئەوکات چ بوون کە حزبەکان سەیان هەڵدا؟

سۆران عەلیپوور: سەدەی بیست بۆ کورد تەنها چوونە نێو سەدەیەکی ئاسایی نەبوو، ئەو وتەیە بۆ زۆربەی پێکهاتە نەتەوەییەکانی رۆژهەڵاتی نێوەراست بڕ دەکا، هۆشیاریەک و جموجۆلێکی سیاسی و ریفۆرمخوازی هەردوو دەولەتی عوسمانی و قاجاری دەگرێتەوە، کوردەکانیش بە تایبەت لە دەولەتی عوسمانی دا راستەوخۆ لەو ریفۆرمەدا دەستیان هەیە، لەو نێوەدا دەتوانین ئاماژە بە عبدالله جەودەت و ئیسحاق سکوتی بکەین، ئەگەر ئەو بزووتنەوانە کەوتونەتە ژێر کاریگەری رۆژئاوا و مۆدێرنیتەوە، لە لایەکی دیکەشەوە ولامێکی ئاشکرا بە ویستە ناوەکیەکانی هەناوی ئەو کۆمەڵگانە بوون، دەولەتی عوسمانی پیاوێکی نەخۆش بوو کە یار و نەیاری چاوەڕێی بەشەمیراتی خۆی دەکرد، قاجاری هەتا بارگەوبنەشی کۆکردەوە قەت نەیتوانی دەسەڵاتێکی مەرکەزی دابمەزرێنێ و بووکەڵەیەک بوو بەدەستی زلهێزەکانەوە، ئاماژەیەکی کورت بە دۆخی عوسمانی و قاجاری بۆیە گرینگە چونکە چارەنووسی کوردەکانیش بە جۆرێک لە چارەنووسی ئەو دوو دەولەتەوە گرێ درابوو. لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا کوردستان خاوەن ئابووریەکی کشتوکاڵی بوو. گۆڕانکاریەکی بەرچاو لە هۆکارەکانی بەرهەمهێنان و پێوەندییەکانی بەرهەمهێناندا پێک نەهاتبوو. سیاسەتی ستەمکارانەی بنەماڵەی قاجار و عوسمانی زیاتر لە ناوچەکانی دیکە، کوردستانی خستبووە پەراوێزەوە. ئامرازەکانی بەرهەمهێنان بە سادە و ساکاری مابوونەوە. ژمارەی شارنشینەکان لەچاو ژمارەی دانیشتوانی لادێکان و کۆچەرەکان زۆر کەمتر بوو. بە شێوەیەکی گشتیی دەتوانین بڵێین کە ئابووری ئابوورییەکی بژێوی بوو. یەکەم ئەنجامی ئەو ئابووریەش دروست نەبوونی بازرگانی یان ئاڵوگۆڕی کەلوپەل بوو کە لە زێدەبەرهەمەوە دێتەگۆڕێ. کۆسپێکی دیکەش لەسەر ڕێگەی بازرگانی دواکەوتوویی هۆکارەکانی پێوەندیکردن و گواستنەوە و گەیاندن بوون. ئەوە بێجگە لەوەی ئابووری لە ئابووری کشتوکاڵیدا کورت کرابۆوە و خەبەرێک لە ئابووری پیشەسازی لە گۆڕێدا نەبوو، ئابووری بازرگانیش هەر بە دواکەوتوویی مابۆوە.

پێکهاتەی کۆمەڵایەتی پێکهاتەیەکی خێڵەکی بوو، کە لەسەر بنەمای خوێن و هۆزایەتی و خزمایەتی دامەزرابوو. پیاوانی ئایینی، سەرۆک هۆزەکان و فیودالەکان کە زۆر جار بە بەشێک لە دەرباری پاشایەتیی دادەنران، جڵەوی ڕووداوەکانیان گرتبووە دەست. ئەوە بێجگە لەوەی کە ڕادەی هۆشیاری کۆمەڵانی خەڵک بەگشتی لەخوارێ بوو، ئەوەش کاتێک ڕوونتر دەبێتەوە کە بزانین لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا ٩٥ی % پیاوان و ١٠٠ی% ژنان نەخوێندەوارن.

لە ڕووی سیاسیەوە کورد لە بۆشاییەکی گەورەی ڕێبەری دا دەژیا، میرنشینەکان لە هەردوو دیوی عوسمانی و قاجاری دا کۆتاییان پێهاتبوو، ڕاپەرینەکەی شێخ عبیدالله‌ی نەهری سەرکوت کرابوو، سمکۆی شکاک لە قۆناغی یەکەمی بزووتنەوەکەی دا بوو کە زیاتر دەچووە جوارجێوەی کاردانەوەیەکی خێڵەکی، ئەو هەل و مەرجە دەرفەتی بۆ توێژێکی خوێندەواری وردەبۆرژوا خۆش کرد کە بێنە سەر سەکۆی شانۆی ڕووداوەکان، هەڵبەت زۆربەیان نەوەی میر و دەرەبەگە کوردیەکان و شێخەکان بوون یان ئەفسەری پلەداری لەشکری عوسمانی کە لە شارە گەورەکان و قوتابخانە سەربازیەکان دەرسیان خوێندبوو و نیشتەجێ بوون، بە تایبەت ئەوانەی ئەستەنبوڵ و قاهیرە تەواو لە ژێر کاریگەری مۆدێرنیتەو ڕۆشنگەری

ئوروپایی دا بوون، ئەوانە گەرچی بژاردەیەکی سنووردار بوون، بەڵام بە هۆی پێشینەو پێگەی کۆمەلایەتیان، خاوەن نفووز بوون، لە دەولەتی قاجاریش دا تۆڕی بازرگانی سوننەتی کورد بەهۆی هەبوونی پێوەندی لەگەڵ ڕووسیەی تێزاری و دەوڵەتی عوسمانیدا لەگەڵ بیروبۆچوونەکانی چاکسازی و پێشکەوتن و فەرهەنگی نوێی گۆڕانکاریدا ئاشنایەتیان هەبوو.

بەڵام ژمارەی ئەو کەسانە بۆ بەدەستهێنانی ئاڵوگۆڕە گرینگەکان لە کوردستانی ڕۆژهەلاتدا زۆر و بەپێی پێویست نەبوو، هەنگاوێکی گرنگ کە ئەو بژاردەیە لە دەولەتی عوسمانی دا دەستپێشخەری تێدا کرد بە ڕێکخراوەیی کردنی بزووتنەوەی سیاسی نەتەوەیی کوردی بوو، بلاوکردنەوەی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی ساڵی ١٨٩٨ لە لایەن میقداد مەدحەت بەدرخانەوە، دامەزراندنی یەکەم ڕێکخراوی کوردی لە ساڵی ١٩٠٨ کاتێک ئەو بژاردەیە لە هەوڵەکانی کۆمەلەی ئیتیحاد و تەرەقی نائومێد بوون بە ناوی کورد تەعاونی و تەرەقی جەمعیەتیی، ئەوان دەیانویست هەستی هاوبەشی هاونەتەوەیی لە نێو کورد دا ببوژێننەوە و داوای چاکسازی و گۆڕانکاریان دەکرد و لە ڕێگەی ڕۆژنامە و قوتابخانە و کلەبە کوردیەکانەوە هەوڵی هۆشیار کردنەوە و خوێندەوار بوونی خەڵکی کوردیان دەدا. بەوشێوەیە تۆڕێکی نوێی خوێندەوار بۆماوەیەک جلەوی ڕووداوەکانیان بەدەستەوە گرت، بەلام لە داهاتوودا ئەوان لەگەڵ تۆڕی نەریتی سەر سەکۆی سیاسی کوردی دا دەکەونە کێشەو بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ ئەو ناکۆکیە کاریگەریەکی سلبی لەسەر بزووتنەوەی سیاسی دادەنێ، بە تایبەت لە چۆنیەتی ڕێکخستنی گوتارێکی یەکگرتوو لە دیبلۆماسی دەرەکیدا.

پرسیار: لە ئیران شۆڕشی مەشروتە، بوە هۆی گۆڕانکارییەکی بنەڕەتی لە ئاستی ئێراندا، بۆ کورد کام قۆناخ دەتوانین وەک قۆناخی نوێ و سەردەمی نوێ دەستنیشان بکەین کە بووبیتە هۆی گۆرانێک لە پێکهاتەی سیاسی؟

سۆران عەلیپوور: مەشروتە وێستگەی دەرکەوتنی دەیان چەمکی سیاسی و کۆمەلایەتیی نوێیە لە مێژووی ئێران دا، ئەو چەمکانە ئەگەر لەسەردەمی مەشروتەدا و هێندێکیان تا ئێستاش نەچوونە قۆناغی پراکتیکەوە، بەڵام بەشێکیان هەمان ڕۆلیان گێڕا کە تیۆریسینەکانی نەتەوە - دەولەت لە ئالمان دا بۆ هاتنەسەر دەسەلاتی هیتلەر گێڕایان، بۆیە زیاتر زووم دەخەمە سەر ئەو لایەنە چونکە لە دهاتوو دا دەرکەوت کە دامەزراندنی نەتەوە . دەولەتێکی بەهێزی مەرکەزگەرا چ باجێکی قورسی بۆ نەتەوە و کەمینەکانی دیکە بەدواوە بوو. نە لە داخوازییەکانی مەشروتەدا بایەخێک بە جیاوازی ئیتنی درا و نە کوردەکانیش کەوتنە نێو بازنەی ئەو گۆرانکاریانەوە، باسێکیان

لە دامەزراندنی ئەنجومەنە ویلایەتیەکان کرد لە قانوونی ئەسڵی دا، بەلام ئەو ئەسڵە هەرگیز ڕۆژی ڕوونی بەچاوی خۆی نەدی،لە بەرامبەریشدا ئاگری هەستی "ئێرانییبوون"ی ئێرانییەکانیان نێڵ دەدا، چەمکی "نیشتمان" کە تا ئەوکات نە پێناسەیەکی ڕوون و ئاشکرای بەدەستەوە دەداو نە سنوور و مەودایەکی دیاریکراویشی هەبوو، پانتایی زێد "زادگاە"ی

تێپەڕاند و چوارچێوەیەکی فراوانتری گرتەوە و ڕەهەندێکی سیاسی بەخۆیەوەگرت، کە دەبوو پارێزگاری لێ بکرێ ئەوەش پێویستی بە حکومەتێکی بەهێزی نێوەندگەرا هەبوو. ئەو حکومەتە لە سەردەمی ڕەزاشادا دەسەڵاتی بەدەستەوەگرت، کە لە ئابووریەوە تا دەگاتە هێزی سەربازی مۆدێرنی خستە خزمەت یەکرەنگ کردن و ژیاندنەوەی ئەفسانەی ئێران و سەرکوتکردنی نەتەوە و جیابیران و ئازادیخوازان..

سەبارەت بە کورد لە کوردستانی ڕۆژهەلات دا سەدەی بیستەم هێندێک درەنگتر دەستی پێکرد، ئەو قۆناغە بە دامەزرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان دەست پێدەکا و بە دامەزرانی کۆماری کوردستان بە لوتکە دەگا، لەوانەیە فاکتی کاریگەر بۆ سەلماندنی ئەو بانگەشەیە ڕادیکاڵ بوونی ئەو ڕەوتە بێ لە ویست و داخوازیەکانی دا، بەرجەستە بوونی لە چوارچێوەی ڕێکخراوی سیاسی مۆدێرن و پێناس کراو دا، ئەوە بێجگە لە پشتیوانی و بەشداری کوردانی پارچەکانی دیکە لە دامەزراندن و بردنەپێشی ئەو ڕەوتە دا، هەروەها خەسلەتێکی دیکە پشت بەستن بە ئاستی پێگەیشتوویی مەدەنیی کورد و سەرەنجام مەدەنی بوونی خودی ڕەوتەکەو بنیادنانی ناسیۆنالیزمێکی پێشکەوتوو کە هەوڵ دەدا سنووری عەشیرەت و ساختاری بەرتەسکی کۆمەلایەتی تێپەڕ بکا، هەروەها بەشداری ژنان و خوێندەواران و پیاوانی ئاینی سیمایەکی دیکەی پێناس کردنی کۆمارە.

پرسیار: لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەم، ئایدۆلۆژی کۆمۆنیزم وەک دیاردەیەکی بەهێزی کۆمەلایەتی و سیاسی هەموو ناوچەکەی گرتەوە، ئەم ئایدۆلۆژییە بۆ نەیتوانی ببێتە پاشخانێکی فیکری بۆ بزووتنەوەی کورد؟
بۆچی بزووتنەوەی چەپ نەیتوانی خەون و ئاواتەکانی کورد بەدی بێنێ؟ یان بە واتایەکی دیکە، بزووتنەوەی کوردی بەرەو کوێ برد؟

سۆران عەلیپوور: پێش بەڕێکخراوەیی بوونی کۆمۆنیزم لە دنیای ئێمەدا، بە شێوەی جۆراوجۆر بیری کۆمۆنیزم لە بزووتنەوەی سیاسی دا کاریگەری دانابوو، پێکهاتەی ئۆرگانی زۆربەی پارتە سیاسیەکان لە مۆدێلی پارتی کۆمۆنیستی ڕوسیەوە وەرگیرابوو، دروشمە عەدالەتخوازی و پێشکەوتنخوازیەکان بە جۆرێک مۆرکی کۆمۆنیزمیان پێوە دیاربوو. دەتوانین چۆنیەتی دزە کردنی ئایدۆلۆژی کۆمۆنیزم بۆ نێو بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد لە ڕۆژهەلات دا بە سێ قۆناغی مێژووی دا دابەش بکەین:

قۆناغی یەکەم: بلاوبوونەوەی بیری کۆمۆنیزمە پێش شۆڕشی ئۆکتۆبری ١٩١٧ و دوای شۆڕشەکەش لە نێو توێژی خوێندەوار و بڕژاردەی کۆمەڵ دا، ئەوان کەوتبوونە ژێر کاریگەری بانگەشەی عەدالەتخوازی کۆمۆنیزم و بەشێک لە ویست و داخوازیەکانیان لە کۆمۆنیزم دا دەدیتەوە، تەنانەت ئەو دروشمە عەدالەتخوازیانە بە تەواوی بە سەر حیزبی دێموکراتی

کوردستان و کۆماریش دا دیارن، ئەوە تەنها پەیوەندی بۆ پشتیوانی سۆڤیەت لە کۆمار ناگەڕێتەوە، ئەوە تەوژمێک بوو کە زۆر لە ولاتانی جیهانی سێهەمی گرتبۆوە.

قۆناغی دووهەم: دەورانی دوای روخانی کۆمارە، لەوسەردەمەدا حیزبی تودە لە بوژاندنەوەی شاخەکانی حیزب و پشتیوانی کردنی دا رۆڵێکی بەرچاوی گێڕا، بە رادەیەک کە حیزبی دێموکرات وەک لقی کوردستانی حیزبی تووده کاری دەکرد، دیارە ئەو خزمایەتیە زۆر بەردەوام نەبوو، هەم تووده تووەدی جاران نەما و هەم حیزبی دێموکراتیش بەهێزتر بوو لەوەی بە پاشکۆی تووده بمێنێتەوە.

قۆناغی سێهەم: ئاشکرا بوونی خەباتی کۆمەڵەیە، لەو قۆناغەدا راستەوخۆ کوردی رۆژهەلات لەگەڵ چەپ دەست پەنجە نەرم دەکەن، تا ئەوەی کە لە دوای راپەرینی گەلان کۆمەڵە وەک رێکخراوێکی چەپی تووندرەو دەبێتە رەقیبی سەرەکی حیزبی دێموکرات. سەبارەت بەوەی کە بۆچی ئەو ئایدۆلۆژیە نەیتوانی ببێتە پاشخانێکی فکری بۆ بزووتنەوەی کوردی، دەتوانم ئاماژە بە چەند خاڵێک بکەم:

* خودی مارکس هەرگیز لەو باوەڕەدا نەبوو کە لە روسیەی سێزاری دا، لەو کۆمەڵگا کشتوکاڵیەدا کە هۆکار و پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان دواکەوتووبون شۆرشی سۆسیالیستی سەربکەوێ، بە بۆچوونی ئەو لە کۆمەڵگەیەکی پیشەسازی دا کە هۆکارەکانی بەرهەمهێنان لەوپەری پێگەیشتووی خۆیان دان و ژمارەی چینی کرێکار زۆرە، راپەرینی کرێکاری رووەدا، لە کوردستانیش دا کە هیچ کات دژایەتیی کار و سەرمایە بەو رادەیە نەبووە ببێتە هاندەری دەرکەوتنی خەباتی چینایەتی. کەواتە لە بنەڕەتەوە کۆمۆنیزم ولاّم نەبوو بە دۆخی ئەوسای کۆمەڵی کوردی.

* چەپی کوردی لە ژێر کاریگەری چەپی روسی و دوایەش چەپی چینی دابوون، هێندەی مائۆ و لینین و ستالین دەخوێنرانەوە، هێندە مارکس و ئەنگلس نەدەخوێنرانەوە، ئەوە کێشەیەکی گەورەی تیۆری بوو، کۆمۆنیست بوون زیاتر مۆدێل بوو تا میتۆد.

* کۆمەڵگەی کوردی کۆمەڵگەیەکی نەریتی - ئایینی بوو، کۆپی کردنی دەقاودەقی کۆمۆنیزم لە کوردستان دا هەمان کاردانەوەو دەرەنجامی لێدەکەوتەوە کە کۆپی کردنی ناشیانەی سێکۆلاریزم لەلایەن رەزا شاوە بەدوای خۆی داهێنا.

* چەپ لە کوردستان دا بە نەخۆشی هەژاری لە راڤە کردن و وەرگێرانی تیۆری کۆمۆنیزم بۆ سەر زمانێک گرفتار بوو کە واقعی کۆمەڵی کوردی پێ بخوێنێتەوە، ئەو دۆگم بوونەی کۆمۆنیستەکان لە ئاست ئیدۆلۆژیەکەیان دا نەخۆشیەکی ترسناک

بوو، مۆدێلی کۆمۆنیستی سۆڤیەتیی و چینی لە فەرمانڕەوایی کردن دا هیچ ئاسۆیەکی رووناکی نەبوو، ئەوە لە کاتێک دایە کە چەپی ئێمە تەواو پاشکۆی ئەو مۆدێلە بوو. زەمان وڵامی گونجاوی بە هەموو ئەو گومانانە دایەوە کە لە ئاست کۆمۆنیزم دا وەک مۆدێلێکی حکومەت کردن، لە ناخی میژوو دا پەنگیان خواردبۆوە.

* کوردستان نە کارخانەی تێدابوو تا کرێکاری هەبێ، نە کرێکاریش هەبوو تا پشتیوانی لە شۆرشی کرێکاری بکا،

چاکسازی زەوی و زاری سەردەمی حەمەڕەزاشا بەشێکی گەورە لە کێشەی جوتیارانیشی چارەسەر کردبوو، ئەوەی هەبوو چەوسانەوەی نەتەوەیی بوو، پەراوێزکردنی زمان و کلتوور و ناسنامەی نەتەوەیەک بوو، هەوڵێکی خەستی لە نێوبردنی شوناسی کوردانەی خەڵکانێک بوون کە لەگەڵ فۆرمی خوازیاری پەهلەوی نەتەوەـ دەوڵەت یەکرەنگ نەبوون، کۆمۆنیستە کوردەکان لە کورت ماوەدا بە کەڵک وەرگرتن لە تەوژمی جیهانی کۆمۆنیزم کە سەرلەبەری جیهانی سێهەمی گرتبۆوە، توانیان بە جۆرێک خۆ لەو پرسیارانە نەبان بکەن و وڵامی کلێشەیی پێ بدەنەوە. ئەو دۆخە هەروا بەردەوام نەبوو، ئەو خاڵە کێشەی گەورەی خستە نێو چەپی کوردیەوە. کۆمۆنیزم لە کوردستان دا پتانسیۆل و وزەیەکی یەکجار زۆر، تۆڕێژی رووناکبیر و خوێندەواری بەتوانا، هێزی چەکدار، بەشداریەکی بەرچاوی ژنانی خستە خزمەت دروشمگەلێکەوە کە نە ئاوات و ئامانجی راستەقینەی کورد بوون و نە لە هیچ قۆناغێکی ئەو دنیایەش رۆژی رووناکیان بەچاوی خۆیان بینی.

٥ی مای ٢٠١٢

بەشی دووهەم و کۆتایی

سۆران عەلیپوور: هاوکێشەکە بەو شێوەیە بوو تا دەسەڵاتی ناوەند بەهێز دەبوو و بناغەکانی حکومەتیان پتەو دەکرد، کورد زیاتر دەکەوتە دەرەوەی بازنەکەوە.

* پارتە کوردیەکان زۆر درەنگ هەستیان بە گرینگی ئاوردانەوە لە رەوتی نوێی کۆمەڵگا کرد، کە هەستیشیان پێکرد زیاتر لە خەمی مۆرک لێدانی حیزبی و دەستەمۆ کردنی خودی رەوتەکە بوون تا بایەخ پێدان و وەرگرتنی پەیامەکانی.

* رووناکبیر دەتوانێ پاڵ بەو دیوارانەوە بنێ کە دەوری ئێمەیان تەنیوە، شایەد ئەو دیوارانە نەروخێن بەڵام مەیدانی ئازادی ئێمە فراوانتر دەبێتەوە، زیاتر باوەرم بەو پرۆسەیە هەیە کە بەردەوام هەوڵی بەرین کردنی پانتایی ئازادی دەدا تا ئەوەی گەیشتن بە "مدینه فاضله" بکاتە ئامانج

پرسیار: شۆڕشی ١٣٥٧، گرینگترین رووداوی سیاسی ئێران بوو لە سەردەمی نوێدا، بەگشتی کورد کەوتە بارودۆخێکەوە کە توانی بەشێک لە کوردستان ئیدارە بکات، ئەو بارودۆخە چۆن هەڵدەسەنگێنن؟ بەگشتی خواستەکانی کورد چ بوو؟

سۆران عەلیپوور: شۆرشی ١٩٧٩ سیمای دەسەلاتی سیاسی ئێرانی گۆری، دۆخێک هاتە ئاراوە کە بۆ کورد و نەتەوەکانی دیکەی ئێران و تەنانەت بۆ هەموو جیهانیش دیاردەیەکی نوێ و نەزموون نەکراو بوو، ئەو یەکگرتوویی ئیدۆلۆژیکی. ئایینیەی کە لە نێو شیعە و رابەرەکانی دا هەبوو، بێ بەرنامەیی ئۆپۆزسیۆن و هەروەها کەلک وەرگرتن لە هەستی بریندار و نارازیی خەڵکی ئێران، هەژموونی بالّی نەریتی لە شۆرشی ئێران دا زیاتر کرد، بە رادەیەک کە هێزە پێشکەوتن خوازەکانیشی خستە ژێر کاریگەری خۆیەوە، ئەو مۆدێلە نامۆیەی دەسەلاتدارێتی کە دەنکەکەی لە سەرەتای سەدەی بیست چێنرابوو لە ئێرانی دوای پاشایەتی بەری گرت.

روحیەتی پاوانخوازی، سیاسەتی ئەسیمیلاسیۆن، تەقدیس کردنی رێبەریی و حکومەتی ئیسلامی، بە شێوەیەکی زۆر زیرەکانە تێکەڵکێش کردنی فکری پان ئێرانیزم لەگەڵ جەوهەری فکری ئیسلامی سیاسی دا، پەنابردن بۆ سەرکوت وبلاوکردنەوەی ترس و وەحشەت، هێندێک لە تایبەتمەندیەکانی ئەو مۆدێلە نامۆیە بوون، بە ناوی دینەوە مۆرکی حەرام و حەڵال، باتل و مەشروع، مولحید و ئیمانداریان دەبەخشیەوە، هەر لەو چوارچێوەیەش دا هێرش بۆ سەر کوردستان لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨ دا بە جیهاد نێودێر کرا. لەو قۆناغەدا کار بۆ بەدامەزراوەیی کردنی مۆدێلی ئیسلامی و جێکردنەوەی لە نێو هێندێک چەمکی سیاسی و سەربازی و ئابووری دا کرا، بەڵام ئەوەی کە پاشان بە شۆرشی فەرهەنگی ناسرا و بەشێک لە ریفۆرمخوازە ناسراوەکانی ئێستا تێیدا پێشەنگ بوون، بریتی بوو لە بارگاوی کردنی ئەو مۆدێلە بە پاشخانێکی ئیدۆلۆژیک و پێناس کردنی لە نێو ئالۆزیی دنیای مۆدێرن دا، واتە کاتێک هێزە کوردیەکان پاشەکشەیان کرد، کۆماری ئیسلامی هەم بە پراکتیک جێکەوتبوو، هەم چوارچێوە ئیدۆلۆژیک و تیۆریەکەشی دارێژرابوو.

بۆیە ئەو ئاماژە کورتەم بە گرینگ زانی چونکە کوردستان کەوتە نێو هەردوو بەرداشی پراکتیزە کردن و تیۆریزە کردنی مۆدێلی فەرمانرەوایی ئیسلامی، چ ئەو کاتەی هێرشی مەیدانی کرایە سەر کوردستان و هاوکات کارخانەی شەرێکی راگەیاندن و دەروونی لە تارانیش دژی کورد وەگەرخرا، چ ئەو کاتەش ناکۆکیە نێوخۆییەکانی ناو پارتە سیاسیەکان و کۆمەڵگەی کوردیش گەیشتە ئەوپەری خۆی. سەرنج دان بەو خاڵە بایەخی خۆی هەیە، دەکرێ لە روانگەیەکەوە بەشێک لەو ململانێ فکری و مەیدانیەکانی نێو رەوتە کوردیەکانی دوای شۆرش هەر بەو مێتۆدە شی بکەینەوە.

سەبارەت بە بالّی راست دەتوانین بڵێین هەرچەند تەمی روخانی کۆمار و ئەو ئاکامە تراژیدیەی سەرانی کۆمار و خەڵکی کوردستان تووشی هات هەروا بە ئاسانی نەرەویەوە، بەڵام دڵی بەرەنگاریخوازی لە لێدان نەکەوت، راپەرینی سالّانی ٤٦ و ٤٧ بەڵگەیەکی روونە.

بۆ کوردان هەم ئەو سیستمە نوێ و نەناسراو بوو، هەم خودی باردۆخی رۆژهەلاتی کوردستان جیاواز بوو، دەرفەتێک بوو بۆ

هەناسەدانی ئازادی رادەربڕین و بوژانەوەی ڕێکخستنە سیاسیەکان و دەرکەوتنی گروپی نوێ لە کوردستان دا، بۆ نموونە ئەگەر لە رابردوو دا حیزبی دێموکرات تاقە مەیدانددار بوو، ئێستا دوای شۆرش هەم کۆمەڵە وەک ڕەوتی کۆمۆنیستی هەبوونی خۆی راگەیاندووە و هەم ئیسلامی سیاسی مەکتەبی ئەحمەدی موفتی زادە و کۆمەڵێک پارت و گروپی دیکە لە مەیدانەکەدا هەن. بێجگە لە سازمانی فیدائیانی خەڵک و تووده کە لە کوردستانیش چالاکیان هەبوو.

ئەو سێ ڕەوتە خاوەنی سێ تێگەیشتنی جیاواز بوون، ئەو پرسیارەی کە ئاخۆ کێ باشتر کۆمەڵگەی خۆی ناسیبوو و ویستە سیاسیەکانی عەقلانیتر دارشتبوو، لە لایەن مێژووەوە ولاّم دەدرێتەوە و کاری مێژوونوس و لێکۆڵەرەکانە لەو بارەوە قسە بکەن . ئەوە کە کورد نەیتوانی خاوەن گوتارێکی یەکگرتوو بێ جێگەی تێرامانە، هەروادەزانی باسی ئێستا دەکەین، هیچ گارێنتیەک نیە کە لە وەها دۆخێک دا دیسان تووشی ئەو پەرتەوازەیی و بەربلاّویە نەبینەوە، هاوکێشەکە بەو شێوەیە بوو تا دەسەلاتی ناوەند بەهێز دەبوو و بناغەکانی حکومەتیان پتەو دەکرد، کورد زیاتر دەکەوتە دەرەوەی بازنەکەوە. دانیشتنەکانی نێوان هەیئەتی نوێنەرایەتیی کورد و نوێنەرانی حکومەت زۆرتر لە سیناریۆیەکی داڕێژراو دەچوو، چونکە لە بنەڕەتەوە تاران باوەری بە چارەسەری ئاشتیانە نەبوو، کورد داوای خودموختاری لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیک دا دەکرد، پاشان دۆخەکە بە شێوەیەک ئالۆز دەبێ کە تەنها بە پێدانی خودموختاریەکە رازی دەبن، بە پێی بەڵگەنامەکانی ئەو سەردەم کورد هەموو هەوڵی خۆی دا تا پێش بە رووداتی شەر بگرێ، چەند جار نامەیان بۆ خومەینی نووسی، لە هەڵبژاردنی مەجلیسی شورا و خیبرەگان دا بەشداریان کرد، پێشانیان دا کە لەگەڵ پرۆسەی سیاسی دا دەڕۆنە پێشێ، بە دەیان جار حوسنی نیەتیان پێشان دا، بە دەربڕینی ئەوکات ئەوانیش بە راست و چەپەوە دژە ئیمپریالیست بون، بەڵام هیچ یەک لەوانە پێشی بە سیاسەتی پاوانخوازی و هێرشبەرانەی تازەبەدەسەلات گەیشتوەکانی تاران نەگرت. لە نێوخۆش دا شەری خۆ بە خۆی لایەنەکان گورزێکی قەرەبوو نەکراوەی لە پێکهاتە و نفوزی لایەنی کوردی دا.

پرسیار: بەرگری ڕەوا یان شەر لە کوردستان لە کوێوە دەستی پێ کرد و ئاکامەکانی لەسەر کۆمەڵگا و بزووتنەوەی سیاسی چ بوون؟ بەگشتی جەنگ لە کوردستان چ دەرەنجامگەلێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بە دواوە بوو؟

سۆران عەلیپوور: کورد بەو پێیە کە لە شۆرش دا بەشداری کردبوو، دەبوایە لە دەسکەوتەکانی شۆرش دا پشکدار با، ئەوە بێجگە لەوەی کە دڵی رزگاریخوازانە لە کوردستان دا هیچ کات لە لێدان نەکەوتبوو، واتە هەم رابردویەکی درێژ و دەوڵەمەندی بەربەرەکانیی لەگەڵ رژێمی پەهلەوی دا هەبوو، هەم ڕێکخراو و حیزبی سیاسی لە مەیدانەکە دا وجودیان هەبوو. کورد لە ریفراندۆمی هەڵبژاردنی کۆماری ئیسلامی دا بەشداری نەکرد، ئەوە یەکەم "نا" کوتن بوو بە مۆدێلێک کە سەرەتای دووبارە گەرانەوە بۆ دیکتاتۆریی دادەرشت، لە پاش فەتوای جیهادی خومەینی و نائومێد بوونی لایەنە کوردیەکان، شەر یا بەرگری ڕەوا دەستی پێکرد، ئەو شەرەیان بۆ خۆ لێبواردن نەدەبوو، چونکە هێرشێکی درندانە بوو بۆ سەر کوردستان،

دەبوو بەرگری کرابا، بەڵام ئەوە هیچ لە ئەنجامە تاڵەکانی شەر و دای شەر ناگۆڕێ. ئەوەی کە بە قووڵی جێگەی رەخنە و لێورد بونەوەیە شەری خۆبەخۆی هێزە کوردیەکانە، ئێستا کێ تاوانبارە؟ یا بە دەربڕینی ئەو سەردەم کێ"سازشکار"ە و کێ" ئازاەگێرە" هیچ لەو راستیە ناگۆڕێ کە ئەو ناکۆکیە نێوخۆییانە بەشێکی زۆری رەنجی خەڵکی کوردستانی بەبادا.

تایبەتمەندیەکی هەمیشەیی راپەڕین و بزووتنەوە کوردیەکان ئەوە بووە کە شەری دوژمنەکانیان لە سەر خاکی خۆیان کردووە، ئەو حاڵەتە بێجگە لە قوربانی مرۆیی زۆر و ئاوارەبوون و بێ ماڵ و حاڵ بوونی خەڵک، ژێرخانی ئابووری لە ناو بردووە، کاری کردۆتە سەر پێکهاتەی کۆمەڵایەتی، کلتووری تۆندوتیژی پەرە پێداوە و سیمای کۆمەڵگەی شێواندووە، لە رووی دەروونیەوە قوربانیەکی زۆری لێکەوتۆتەوە، ئەو پەرەگرافەی ئیریش ماریا ریمارک لە رۆمانی "دەمێ مەرگ دەمێ خۆشەویستی" دا بۆ ئێرە بە گونجاو دەزانم: "ئەوانەی جەنگ بە تاقیکردنەوە دەزانن دیارە تاقیان نەکردۆتەوە، ئەوانەش کە تاقیان کردۆتەوە دیارە قەت لێی تێنەگەیشتن، بە هۆی مەرگەوە ملیۆنەها مرۆڤ بێجگە لەو هەموو سام و مەرگ و برسێتیەی چێشتیان، روبەرووی شتێکی دیکەش بوونەوە کە لێی حاڵی نەبوون، نە ناو، نە رەنگ نە شێوە و نە روخساری هەبوو، شتێک بوو ژیانیانی سەرەوژێر کرد". واتە ئەنجامەکانی شەر لە خودی شەر روخێنەرترن.

پرسیار: نەزمی نوێی جیهانی هاتە ئاراوە، چینی نوخبەی شاری دروست بوو، شارەکان گەشەی خێرایان بە خۆیەوە بینی، گۆرانکارییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی لە ئاست ئێراندا هاتبوە ئاراوە، گوتارە رووناکبیرییەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان، بە جیاواز لەگەڵ ئەوەی کە تێکئاڵاوی ئیدئۆلۆژییەکانی بیری چەپو راستو دینی بوون، هەموویان لە چوارچێوەی گوتاری ناسیونالیستیدا کاریان کردووەو هەوڵی خۆپێناسەکردن بوونو بە واتایەک بە دوای "گەڕان بە دوای شوناس دا" بوون، رەوتی رووناکبیری کورد بەرەو چ ئاقارێک رۆشت؟

سۆران عەلیپوور: زۆربوونی ژمارەی شارنشینەکان و گەورەبوونی شارەکان، دەرکەوتنی تۆێژێکی خوێندەوار و کاریگەریەکانی بەجیهانی بوون و کرانەوەی داخراوترین کۆمەڵگەکان بەرووی کۆمەڵێک دەسکەوتی تێکنیکی و سەرەنجام مێنتالیتێتی پشت بەکارهێنان و ئەزموون کردنی ئەو بەرهەمانە کاری کردە سەر بزوتنەوە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانیش، بێگومان هۆکارگەلی دیکەش لە پشت ئەو گۆرانکاریانەوە هەن کە بە تایبەت دوای شەری سارد زۆر لە ولاتانی جیهانی سێهەم و لەو نێوەدا کوردستانیشی گرتە خۆ.

دیارە ناکرێ رابردوو و پێکهاتە بنیادیەکانی ئەو رەوتە تەنها لە قۆناغی ریفۆرمخوازی لە ئێران دا کورت بکەینەوە، رابردووی رەوتی رووناکبیری چ لە رۆژهەلاتی کوردستان و چ لە تاراوگە و چ لە شاخ پێشینەی خۆی هەبوو، ئەو قۆناغە نوێیە دەرفەتی زیاتر لێک نزیک بونەوەی و لێک تێگەیشتنی بەوان دا، بەڵام لە نێوخۆی کوردستان بە دامەزرانی

ئەنجومەنە ئەدەبییەکان و زۆربوونی ژمارەی چالاکوانانی مەدەنی و مافی مرۆڤ و مافی ژنان، بنکەکانی فێرکردنی زمانی کوردی، بلاوبوونەوەی بلاڤۆکە خوێندکارییەکان، بلاو بوونەوەی هەفتەنامە و گۆڤاری کوردی کە خوێندنەوە و راڤەیەکی نوێیان بۆ بابەتەکان هەبوو، یان گەشەکردنێکی بەرچاوی سینەما و شانۆ و رۆمان و شێعر و چیرۆک، پێکهێنانی سیمینار و کۆر و کۆبوونەوەکان و دەیان چالاکی دیکەش، شاهیدی گەشەکردنی نەوەیەکی نوێ و تێروانینێکی نوێ بووین، ئەو رەوتە دوای کۆتایی پێهاتن یا راگرتنی خەباتی چەکداری هێزە کوردییەکان دەبوایە بە دوای مێتۆدێکی دیکەدا گەرابا بۆ سەرلەنوێ پێناس کردنەوەی "کوردایەتیی" ، مێتۆدێک کە ولامدەر با، کە هەم خەسارناسی کردبا و هەم بەستێنەکانی کوردایەتیشی ناسیبا، تازە ئەوە تەنها لە سیاسەت کردن دا کورت نەدەکرایەوە، ئەگەر سەرنج لە رۆمان و شێعری ئەو سەردەمە بدەی هەست بە هەژموونی ئەو خوێندنەوە تازەیە دەکەی، پارتە کوردییەکان زۆر درەنگ هەستیان بە گرینگی ئاوردانەوە لەو رەوتە کرد، کە هەستیشیان پێکرد زیاتر لە خەمی مۆرک لێدانی حیزبی و دەستەمۆ کردنی خودی رەوتەکە بوون تا بایەخ پێدان و وەرگرتنی پەیامەکانی.

پرسیار: گوتارێک کە باڵی بەسەر فەزای سیاسی و روناکبیری کوردستاندا کیشابوو، گوتاری خەباتی مەدەنی و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی کورد لە چوارچیوەی ژنان، خوێندکاران، کرێکاران و... بوو، ئایا ئەمە بەرهەمی بێ ئاکام مانەوەی شەری چەکداری بوو یان وشیاری سیاسی یان لاوازی حیزبە سیاسییەکانی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان؟

سۆران عەلیپوور: دەکرێ لە یەک رستەدا بڵێین هەموو ئەو هۆکارانە دەستیان لێک دابوو تا گوتاری خەباتی مەدەنی تا ئەو ئاستە بچێتە پێشێ، بە دوای کۆتایی هاتنی شەری سارد مۆدیلی خەباتی چریکی لە زۆر شوێنی دونیا بەرەو لاوازی چوو، پێگەیشتوویی بیری سیاسی و پێشکەوتنی کۆمەلایەتیی و پەیدابوونی ئەو نەوە خوێندەوارە کە لە غیابی عەینی هێزە سیاسیەکان دا ناچاربوون بە شوێن گوتارێکی دیکە دا بگەڕێن، هەوێنی سەرهەلدانی خەباتی مەدەنی بوو.

ئەو خەباتی مەدەنیە لە نێو چوارچێوەی سیستمێکی دێموکراتیک دا شکلی نەگرتبوو، بەلام پێی لە سەر جیاوازی ئێتنی کورد دادەگرت، کاریگەری بزووتنەوەی سیاسیی رۆژهەلاتی کوردستانی لەسەر بوو بەلام سەر بە هیچ حیزب و لایەنێکی دیاریکراو نەبوو. تۆمەتگەلێک کە دەدرایە پاڵ خەباتی مەدەنی لە رۆژهەلاتی کوردستان چاویان لەئاست ئەو راستیەدا داخستبوو کە ئەو بزووتنەوەیە نەیدەتوانی تەواو سەربەخۆ بێ، بە ناچاری لە چوارچێوەی دەولەتێکی نادێموکراتیک و سەرەڕۆ دا کاری دەکرد، لە کاتێک دا گوتارە مەدەنیەکانی ئەو بزووتنەوەیە ئەزموونێکی نوێی لە خەبات داهێنا کە دەکرا لە ناوەندی شارە گەورەکان، لە سەر رووپەری گۆڤارەکان و بلاڤۆکەکان و بە زمانێکی دیکە گوزارە بکرێن.

پرسیار: گوتاری کۆمەڵگای مەدەنی خۆی لە هەناوی نەوەی خوێندکاری کورد هاتە ئاراوە و دەیان بلاڤۆک و بلاوکراوەی

خویندکاری هاتە ئاراوە، پاشان رەوتی فراکسیۆنی کورد لە مەجلیسی ئێران دروست بوو و ڕێکخراوی مافی مرۆڤی کوردستان و ئین جی ئۆکان دامەزران، ئەم هەوڵانە بەگشتی بەرەو کوێ ڕۆیشت؟ دەرەنجام و شکەستەکان چ بوون؟

سۆران عەلیپوور: هەموو کۆمەڵگەیەکی دێموکرات پێویستی بەو پێشزەمینە فەرهەنگی و فکریە هەیە کە خەباتی مەدەنی پێکی دێنێ، لێرەدا باس لە داهاتووی کوردستان دەکەم، یانی بەردەوامی ئەو خەباتە هێندێک جار زۆر بە بەهێزی و بەربلاوی و هێندێک جاریش لاوازتر، زامنی هەبوونی سیستمێکی دێموکراتیکە لە داهاتووی کوردستان دا، خەباتێکی ئەوتۆ دەتوانێ مێنتالیتێتی مرۆڤی کوردی بۆ دێموکراسی و ئازادی ئامادە بکا، ئەوە دەرەنجامێکی هەرە بە بایەخی ئەو خەباتەیە.

پێموایە ئەو ڕەوتە بەردەوامە، شایەد بێ هێزتر لە رابردوو کە هۆکاری راستەخۆی ئەو دەرەنجامەش زاڵبوونی ئەو کەش و هەوا پۆلیسیەیە کە کۆماری ئیسلامی لە ڕۆژهەلات دروستی کردووە.

ئەو بزووتنەوەیە پر بەرهەم بوو، چ لە ڕووی سیاسیی و چ لە بواری فەرهەنگی دا، هۆشیاریەک و کلتوورێکی سیاسیی لە نێو تاکی کورد لە ڕۆژهەلات دا پێکهێنا کە لە زۆر بۆنە و یادەوەری نەتەوەیی دا بە پراکتیک پێشانیان دا کە یەکدەنگی و یەکگرتوویی لە گوتاری خەباتی مەدەنی دا هەیە. بەرهەمەکانی ئەو ڕەوتە لە سینەما، ڕۆمان و شانۆ و چیرۆک و شێعری کوردی دا زۆر بەربلاون، بێجگە لە لێکۆلینەوە و ڕاڤە کردنی ستراکتۆری کۆمەڵگەی کوردی و چەمکە مۆدێرنەکان و خودی بزاڤی سیاسی کوردستان. کەواتە کۆمەڵگای مەدەنی ئێستا سەرمایەیەکی ڕەمزی و مادی لەدوای خۆی جێهێشتووە، هەر مەودایەکی هەناسەدان بڕەخسێ ئەو بزووتنەوەیە شایەد بە کارکردی جیاواز بەلام بە هەمان هێز گەشە دەکاتەوە و کاریگەر دەبێ.

پرسیار: هۆکارەکان و ئومێدەکان بۆ بەدیهاتنی خواستەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بەستێنی ڕەوتە ئیسلامییەکاندا چۆن دەنرخێنن؟

سۆران عەلیپوور: ئەو پرسیارە پێویستی بە لێکۆلینەوەیەکی ئاکادیمی دەولەمەند هەیە، بە کورتی دەتوانم بڵێم هەرچەند ئێستا ڕەوتێکی ئیسلامی بەهێز لە گۆڕەپانی سیاسی کوردستانی ڕۆژهەلات دا بەدی ناکرێ، بەلام ئەوە بەو مانایە نیە کە ئیسلامی سیاسی لە ڕۆژهەلاتی کوردستان دا ئاکتیڤ نیە، ئەوەی کە لێرەدا گرینگە چۆنیەتی هەڵس و کەوت کردن لە ئاست ڕەوتێکی ئەوتۆدایە کە ئەگەری دروست بوونی زۆرە، زۆر لایەن و تاکەکەس پێیان وایە چونکە ئێران مۆدێلی ئیسلامی سیاسی وەک سیستم ئەزموون کردوە، شانسی سەرکەوتنی ڕەوتی ئیسلامی سیاسی لە دهاتووی کوردستان دا لاوازە، ئەو لێک دانەوەیە زۆر ساویلکانەیە، چونکە تایبەتمەندی ئیسلامی سیاسی ئەوەیە کە ڕەنگ و قەبارە و مێتۆدی کارکردنی خۆی بە

پێی هەل و مەرج دەگۆڕێ، ئێستا لە شارەکان و تەنانەت لە دێهاتەکانیش خەریکی یارگیری و خۆڕێکخستنن، لە بنەڕەتەوە پێم وانیە خەمی ئیسلامی سیاسی خەمێکی کوردانەیە، بەشداربوونیشیان لە پرۆسەی سیاسی دا بەستراوەتەوە بە بنکەی جەماوەرییان، نەک بەو حوکمانەوە کە ئێمە پێش وەخت دەیدەین، لەو بارەوە زۆر گرینگە کە بروانینە هەردوو ئەزموونی فەلەستین و هەرێمی کوردستان، شەری ناوخۆ و گەندەڵی و سیاسەتی سەرکوت کردنی ڕەوتی ئیسلامی سیاسی لە کوردستانی باشووردا، جەریانێکی وەک یەکگرتووی ئیسلامی لە ماوەیەکی زۆر کەم دا کردە سێهەم هێز. کەواتە دان پێداهێنان بە هەبوونی ئەو جیاوازییە و هەوڵ دان بۆ ئەوەی کە ڕادەی پێگەیشتوویی کلتووری و سیایی خەڵک بریاری کۆتایی لەوبارەوە بدا، باشترین ڕێگە چارەیە لە ئاست ئیسلامی سیاسی دا.

پرسیار: بزووتنەوەی سەوز لە ئێران قۆناخێکی دیکە بوو لە ئێران، ڕەوتی سیاسی و باڵەکانی ریژیمی بە ئاقارێکی دیکەدا برد، کورد بێدەنگی نواند، ئایا بێدەنگی مەسڵەحەتی کورد بوو یان بە پیچەوانە؟

سۆران عەلیپوور: کێشەی بنەڕەتی بزووتنەوەی سەوز نایەکبوونی گووتاری ڕێبەری بزووتنەوەکە لە لایەک و گوتاری ڕادیکالی خەڵک و شەقام لە لایەکی دیکە بوو، ڕێبەری باسی ریفۆرم لە چوارچێوەی کۆماری ئیسلامی دا دەکرد، خەڵک دروشمی ڕووخانی دیکتاتۆریی بەرز کردبۆوە، ئەوە بێجگە لەوەی کە لە ڕێبەرایەتیی کردنی ئەو ڕەوتە دا ئیشکالیەتیی سەرەکی هەبوو، هەرچی ئەوان بوون دەیانویست داخوازیەکانیان لە چوارچێوەی یاسای بنەڕەتی دا بێننە گۆڕێ، لە کاتێک دا خودی ئەو یاسایە لەمپەری گەورەی بەردەم پرۆسەی سیاسییە. ئەو بەشەی کە پەیوەندی بە خەباتی خیابانی خەڵک و داخوزیە ڕادیکالیەکانیانەوە هەبوو دەبوو پشتیوانی کرابا، هەر وەک ئەوەی هێندێک لایەنیش کردیان. ئیشکالیەتێکی دیکە کە کورد کەم و زۆر لەگەڵ ئەو بزووتنەوەیە هەیبوو، خوێندنەوەی ئەوان بوو بۆ کێشەی نەتەوەکان و ئەو پێکهاتە جۆراوجۆرە ئێتنی یەی لە ئێران هەیە، ئاماژەیەکی سەرپێیان پێ دا کە زیاتر دەچووە چوارچێوەی ڕێکلام تا پرۆگرامێک کە باوەڕیان پێی هەبێ. کورد لەگەڵ خودی ساختار و چوارچێوەی ویلایەتیی فەقیهە و سیستمی سیاسی ناوەندگەرا کێشەی هەیە، ڕێبەرانی بزووتنەوەی سەوز ئامانجیان چاکسازی بوو بە مەبەستی هێشتنەوەی کۆماری ئیسلامی، پێشتر ڕێفۆرمخوازی سیاسی ئیمتحانی خۆی دابوو، هەڵوێستی لایەنە کوردیەکانیش یەکدەست نەبوو، هەموو ئەوانە و کەش و هەوای پۆلیسی زاڵ بەسەر کوردستان دا هۆکار یبوون کە کورد بە قورسایی زۆرەوە بەشدار نەبێ لەو بزووتنەوەیە دا، لە کاتێک دا خوێندکارە کوردەکانی دانیشتووی شارە گەورەکان هەم بەشداریان کرد و هەم قوربانیشیان بۆ دا. دەرەنجامێکی ئاشکرای بزووتنەوەی سەوز ئەوەبوو کە نیشانی دا ڕێبەری یەک دەست نیە و یەکگرتوی نێوخۆیی کۆماری ئیسلامی لە قەیران دایە.

پرسیار: ساڵی ٢٠١١ بۆ دنیای عەرەب، بەهاری عەربی بە دواوە بوو زۆر شۆڕش و بزووتنەوە سەریان هەڵدا، بۆچی بۆ کورد بە مێژینەی خەباتی سیاسییەوە لەم ئالوگۆرانە دواکەوت؟

سۆران عەلیپوور: بەهاری عەرەبی هەڵقوڵاوی هەل و مەرجی نێوخۆیی ولاتانی عەرەبی بوو، ریشە مێژووییەکانی ئەو بزاڤانە دەگەڕێتەوە بۆ کۆتاییەکانی حوکمی عوسمانی و پاشان چۆنیەتیی دابەش کردنی پاشماوەکانی دەلەتی عوسمانی لە لایەن زلهێزەکانەوە، فاکتە ئابووری و سیاسی و کۆمەلایەتیە هەنوکەییەکانیش رۆلی خۆیان گێرا، لە هەمووی سەرنجراکێشتر ئەوەبوو کە لەو ولاتانەدا نەوەیەکی لاوی هۆشیاری خوێندەواری بێکار هەبوو کە بارووتی ئامادەی تەقینەوەی ئەو راپەرینانە بوون، بێگومان ناپرژێینە سەر وردەکارییەکانی ئەوەی کە بە بەهاری عەرەبی ناسرا.

دۆخی کوردستان جیاوازیەکی زۆری لەگەڵ ئەو ولاتانە دا هەیە، بەهاری عەرەبی رووخانی هەیبەتی ناسیۆنالیزمی عەرەبی بوو کە شۆرشگێرەکانی دوێنێ و دیکتاتۆرەکانی ئەورۆ رێبەرایەتیان دەکرد، ئەو مۆدێلە فەرمانرەواییە کە لە سەردەمی رەزاشا و کورەکەی لە ئێرانیش ئەزموون کران لەگەڵ چۆنیەتیی کۆپی کردنی مۆدێرنە و چەمکەکانی مۆدێرنە بۆ نێوخۆی ولاتەکانیان تووشی شکست هاتن. ئەو ولاتانە پەیوەندی ئابووری پتەویان لەگەڵ رۆژئاوا هەبوو، بە دەربرینێک سێکۆلار بوون و هەوڵیان دەدا وێنەی ولاتێکی پێشکەوتوو لە خۆیان پێشان بدەن، پارادۆکسی مۆدێرن بوون و دیکتاتۆر بوون بەرەو هەڵدێری بردن. کێشە و داخوازیەکانی کوردێک لەگەڵ هاولاتیەکی عەرەبی جیاوازن، عەرەبێک لە میسر کێشەی ئەوەی نیە کە شوناس و زمان و کەسایەتیەکەی لە ژێر هەرەشە و مەترسی دان، یان هاولاتیەکی تونس لەگەڵ سیستمی سیاسی ولاتەکەی کێشەی هەبوو بەلام مرۆڤێکی خاوەن ناسنامە بوو، لە سوریە کوردەکان چ لە ئەنجومەنی نیشتمانی سوریە و چ لە شارە کوردیەکان دا بەشداری ئەو بزووتنەوەیەن، بەلام رووی کوردەکان دەبێ لەو عەقلیەتە تۆتالیتار و پاوانخوازە بێ کە تەنانەت لە ئەنجومەنی نیشتمانی سوریەش دا بالادەستە، بۆ نموونە بورهان غلیون ئاکادیمیەکی ناسراوی دنیای عەرەبە، کەسایەتیەک کە لە رۆژئاوا مامۆستای زانکۆ بوو و بەرهەمەکانیشی زۆر بەجدی لە ولاتانی عەرەبی دەخوێنرێنەوە، بەلام خاوەنی هەمان زهنیەتیی پەراوێز کردن و بە جدی نەگرتنە لە ئاست کێشەی کورد لە سوریەدا.

پرسیار: وەک پرسیاری کۆتایی، کاری روناکبیری کورد لەم دۆخەدا چیە؟
تکایە ئەگەر مەسەلەیەکی گرینگ هەبێت کە جێگای ئاماژە بێت، وەک کۆتایی ئەم وتووێژە باسی بکەن و سپاس بۆ ئەمەگداریتان؟

سۆران عەلیپوور: ئەرکی روناکبیر خزمەت کردن بەها بالاکانی وەک ئازادی و عەدالەت و حەقیقەتە، کێشەکە ئەوەیە کە لە پشت ئەو چەمکانەوە زۆر جار روناکبیر خیانەت لە ئەرکە سەرەکیەکەی خۆی دەکا، ئەوە باسێکی تیۆری قوولە، ژۆلین بندا لە کتێبی "خیانەتی رۆشنبیران" دا باس لەوە دەکا کە چۆن روناکبیرەکان هانی سەربازەکانیان دابوو لە پێناوی شارستانیەت و کلتوور دا شەر بکەن، لە کاتێک دا ئەنجامەکانی بەلگەهێنانەوەیەکی ئاوا رەچاو ناکرێ، روناکبیر بونەوەرێکی ئالوزە، ناچێتە چوارچێوەی پێناسەیەکەوە، بۆیە ئەرکدار کردنیشی ئاسان نیە. بەلام روناکبیر دەتوانێ پاڵ

بەو دیوارانەوە بنێ کە دەوری ئێمەیان تەنیوە، شایەد ئەو دیوارانە نەروخێن بەلام مەیدانی ئازادی ئێمە فراوانتر دەبێتەوە، زیاتر باوەرم بەو پرۆسەیە هەیە کە بەردەوام هەوڵی بەرین کردنی پانتایی ئازادی دەدا تا ئەوەی گەیشتن بە "مدینە فاضلە" بکاتە ئامانج، یانی بە دیدێکی ئیدۆلۆژیکانە خاڵێکی کۆتایی و بەهەشتێکی زەمینی بکرێتە نیشانە تا نەک هەر روونا‌کبیر بەڵکو هەموو کۆمەڵگەی بۆ میلیتاریزە بکرێ.

بیوگرافی کورت:

ساڵی ١٩٨٢ لە رۆژهەلاتی نیشتمان لەدایک بووم، لیسانسی مێژووم لە زانکۆی سەلاحەدین وەرگرتووە، لە نێوان کۆنگرەی دوو تا سێی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی کوردستانی ئێران سکرتێری ئەو ڕێکخراوەو سەرنووسەری گۆڤاری لاوان بووم، لە ساڵی ٢٠٠٣ تا ٢٠٠٧ وەک مامۆستا لە وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێم کارم کردووە، کتێبی "بارودۆخی سیاسی کوردستان"م بە هاوبەشی لەگەڵ دوو وەرگێری دیکە لە ساڵی ٢٠٠٥ لە لایەن دەزگای موکریانیەوە چاپ کراوە، "کتێبی رۆشنبیر کێیە چارەنووسی چیە" م لە ساڵی ٢٠٠٧ لە لایەن دەزگای وەرگێران هوە چاپ کراوە، کە وەرگێراوی کۆمەڵە وتارێکە لەمەر رۆشنبیر و رۆشنبیریی یەوە، دەیان وتار و لێکۆلینەوەم لە گۆڤار و رۆژنامە و ماڵپەڕەکان دا بڵاو کردۆتەوە، لە ساڵی ٢٠٠٧ هوە لە سوێد نیشتەجێم.

١٧ی جوونی ٢٠١٢

سەرچاوە: وێبلاگی ئەمڕۆژانە ئەفراسیاب گرامی

بریتانیا، بەرەو کوێ؟

خەڵکی بریتانیا لە راپرسیەکی مێژوویی و کەمـوێنەدا، بە زۆرینەیەکـی لاواز دەنگیـان بە هـاتنەدەری وڵاتەکەیـان لە یەکیەتیی ئوروپا دا. بە روانـەت پرسیاری سەرەکیی مانەوە یان هاتنەدەر لەو یەکیەتییە بوو، بەڵام دیـوی نێوخـۆ، شـاراوە و بەهێزی ئەو پرۆسەیە، پەیوەندی بە ویستی خەڵکەوە هەبوو کە لە رێگەی ئەو رێفراندۆمەوە پێشـان بـدەن کە خوازیـاری چ جۆرە حوکمرانی و دەوڵەتێکن بۆ وڵاتەکەیـان؟ وڵاتێکی خـاوەن سەروەری رەهـا کە خاوەندارێتی سنووورەکانی خـۆی بکـا و دەستی ئەوانە کـورت بکـاتەوە کە لە دەرەوەی سنووورەکان بڕیـاریـان بـۆ دەدەن یـان وڵاتێکی بـێ گـومرگ بە رووی سەرمایە و کـاڵا و هێـزی کـاردا کە بتـوانی ٥٠٠ ملیـۆن بەکـاربەر لە بـازاڕی بازرگـانیدا بهێڵیـتەوە. هاوکـات لەگەڵ ئەو گـرێ سیاسـییە، کۆمەڵێـک پرسـی کـۆمەڵایەتی، ئـابووری، مێژوویـی و فەرهەنگی لە بڕێکزیـتدا بەرۆژەڤ بـوون. ئەو درزە گەورانەی کـە لە سـتراکتور و کلتـوری بریتانیـادا هەن، فـاکتگەلێکی بەهێـزن بـۆ تێگەیشـتن لەو زۆریـنەیەی کە بەڵێـی بە هـاتنەدەر لە یەکیەتیـی ئوروپـا گـوت؛ یەکیەتیـیەک کە لە سـەر بنەمـای ئاشـتی، دێموکراسـی، یەکسـانی و خۆشگوزەرانی کـۆمەڵایەتیی دامەزراوە و یـادگـاری ئەو رۆژانەیە کە ئوروپـا پـاش گـۆنگەڵی نازیسم و فاشیزم لە هەوڵـی سـارێژکردنی برینەکـانی دوای جەنگێکی ماڵوێرانکەردا بوو.

ئەو راپرسییە چەنـدین پرسی لە پانتـایی سیاسی رۆژئـاوادا زیندوو کـردەوە، دوو چەمکی دەوڵەت - نەتەوە و لیبرالیزمی نوێی دووبـارە بەرامبەر بە یەک راگـرتەوە. دەوڵەت - نەتەوە لە سێ دەیەی رابـردوو لە ئەنجـامی کۆمەڵێک رێککەوتننـامەی هەرێمـی، هێژمـوونی بـازاڕ و کۆمپانیـا فرەنەتەوەییەکـان و هەروەهـا، بەجیهـانیبوونەوە پێگەیەکـی لەرزۆک و لاوازی لە رۆژئاوادا هەبوو. دامەزرانی یەکیەتیی ئوروپـاش لە هێنـانەخواری پێگەی دەوڵەت - نەتەوەدا رۆڵێکی بەرچـاوی گێـڕا، بە تـایبەت ئەوە کە وڵاتـانی ئەندام ناچـار بـوون بەشێک لە سەروەری سیاسی، ئـابووری خۆیـان بـۆ ئەو یەکیەتییە بگـوازنەوە. سەرەڕای ئەو دۆخە دەوڵەت - نەتەوە هێژمـوونی خـۆی بە سـەر بـژاردە و فـۆرمە جیاوازەکـانی بەڕیـوەبردن و دەوڵەتـداریدا پاراست. دوو پرسی تێرۆریزمی جیهانی و لافاوی کۆچبەران لە وڵاتـانی جیهانی سێیەم لە لایەک و قەیرانە دارایـیەکانی نێـو یەکیەتیی ئوروپا لە لایەکی دیکەوە، دوو کۆمەڵە فـاکتی بەهێـز بـوون تـا ناسیۆنالیست و راستە تووندرە و، دژە بیـانی و کۆنسـێرڤاتەکانی بریتانیـا ئەو راپرسـیە بە جۆرێـک کانـالیزە بـکەن کە تێیـدا دەوڵەت - نەتەوە وەک تاکەچارەسـەر بەرجەستە بکەن. ئەوان پێیـان وایە کە بە هـاتنەدەر لەو یەکیەتییە لە تـۆڕی بیرۆکراتی ئەو رێکخراوە رزگاریـان دەبـێ و بۆخۆیان یاسا و رێساکانیان دادەڕێژن و بەڕێوەی دەبەن، لەو رێگەیەوە لە دەست ئەو هەموو کـۆچبەرەی نـاو یەکیەتـیەکە کە بە زۆری لە وڵاتـانی ئوروپای رۆژهەڵاتەوە روو دەکەنە بریتانیا رزگاریـان دەبـێ و هاوکات سنووورەکانیشیان لە ئاست کـۆچی

نێودەوڵەتیدا قایمتر دەکەن. ئەو ١٨ ملیارد پاوەندەش کە دەچێتە بودجەی یەکیەتیی ئوروپاوە دەگەڕێتەوە بۆ گیرفانی خۆیان. هاوکات لیبرالیستەکان، کۆمپانیا و بانکەکان و لایەنگرانی بازاڕی ئازاد و مانەوە لە یەکێتی ئوروپادا پێیان وایە کە بەهۆی دانانی گومرگەکان، لەندەن وەک یەکێک لە گرینگترین شارە بازرگانیەکانی ئورووپا پێگەی خۆی لەدەست دەدا و چەند هەزار پۆندێکیش لە داهاتی ساڵانەی شارۆمەندی بریتانی کەم دەبێتەوە، بازاڕ بەرتەسک و توانای هاتووچۆی کاڵا و سەرمایە و هێزی کار سنووردار دەبێتەوە، کابوسێک کە لیبرالیزمی نوێی لێی دەپرینگێتەوە.

ئەگەر بە تەنیا رواڵەتی سیاسی و ئابووریەکەی ئەو ڕاپرسیە لەبەرچاو بگرین، ناتوانین وێنەیەکی روون و گشتگیر بەدەست بخەین، لە کاتێک دا دابڕان و درزە کۆمەڵایەتیەکان لە ناو گروپەکانی کۆمەڵگە، جیاوازیی نێوان نەوەکان و مەودای تێڕوانینی نێوان خەڵکی شارەگەورەکان لەگەڵ دێهاتەکان و شارە بچوکەکان لە ئەنجامەکانی ئەو ڕاپرسیەدا رۆڵی خۆیان گێڕاوە. بێ ئەوەی بۆ رابردوویەکی زۆر دوور بگەڕێینەوە، کاریگەریەکانی شۆڕشی پیشەسازی و پۆست کۆلۆنیالیزم لە دابەش بوونی چینەکان و بەرژەوەندیەکان دا هەست پێ دەکەین، ئەو رووداوانە شوێنی نیشتەجێ بوونی چینەکانی لێک جیاکردەوە؛ لە شاری پۆست مۆدێرن دا دووبارە نێوەندی شارە گەورەکان بوونە سەنتەری وەبەرهێنان و فرۆشتنی خزمەتگوزاری، لە بەرامبەردا پەراوێزی شارەکان و گێتۆکان بوونە شوێنی نیشتەجێ بوونی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگە و گروپە ئێتنیکیەکان. لاوان و زۆرینەی خەڵکی شارە گەورەکان، هاوکات لەگەڵ سەرمایەدار و خاوەن کۆمپانیا و بانکەکان دەنگیان بە مانەوە لە یەکێتی ئوروپا دا، لە کاتێکدا خەڵکی بەتەمەنتر و هەژارتری نیشتەجێی دێهات و شارە بچووکان دەنگیان بە هاتنەدەر لەو یەکێتیە دا، هەبوون ئەوانەی کە لەو پرۆسەیەدا مۆدێرن و نەریتیان لە ئاست یەکتر دا رادەگرت.

راستە تووندرەوەکان و پارتە دژە بیانیەکان توانیان دۆخی قەیرانباوی یەکیەتیی ئوروپا بۆ کانالیزەکردن و بردنە پێشی ئامانجەکانیان بقۆزنەوە، بە تایبەتی بێ توانایی ئەو یەکیەتییە لە مامەڵەکردنی وەک یەک لە ئاست لێشاوی پەنابەرانی سالّی رابردوودا، هەروەها زووم خستنە سەر ئەو مەترسیانەی کە پەنابەران بۆ سەر دەوڵەتی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیی(دولت رفاه اجتماعی) دروستی دەکەن. دووبارە بەرۆژەڤ بوونەوەی دەوڵەت . نەتەوە لەگەڵ ئەوەدا کە نموونەی ئیدیالی راستەکانە، بەڵام کۆرپەلەی ترسێکیشی لە منداڵدانی خۆیدا هەڵگرتووە، ئەویش خەونی هەمیشەیی "سکۆتلەندیەکان و ئیرلەندی باکووری" بۆ جیابوونەوە لە بریتانیا و هەر بە زووی مەیلی خۆشیان بۆ مانەوە لە یەکیەتی ئوروپادا پێشان دا.

کاردانەوەکانی ئەو ڕاپرسیە هەر زوو لە پراکتیک دا بە تایبەت لە بازاڕی بۆرس و رووداوە سیاسییەکاندا رەنگدانەوەی هەبوو. "دەیڤید کامێرون"ی سەرۆک وەزیران دەست لەکارکێشانەوەی خۆی ڕاگەیاند و وڵاتانی دیکەی ناو یەکیەتیی ئورووپا

داوای هەڵوێستی یەکلاکەرەوەیان لە بریتانیا کرد. لەگەڵ هەموو ئەوانەدا پرۆسەی هاتنەدەری بریتانیا لە رووی بیرۆکراسییەوە پرۆسەیەکی ئاڵۆز و دوورودرێژە و لەوانەیە نزیک بە دوو ساڵ بخایەنێ، ئەوەش دوای ئەکتیڤ کردنی بەندی ژمارە ٥٠ لە رێکەوتننامەی لیسبۆن لە لایەن پارلمانی ئەو وڵاتەوە. پاشان بریتانیا دەبێ فۆرمی پەیوەندی خۆی لەگەڵ یەکیەتیی ئوروپا دارێژێتەوە. یەکێک لەو رێگایانە لەوانەیە مانەوە لە پەیماننامەی هاوکاری ئابووریی ئوروپا(EEC) European Economic Community دا بێ، هەروەک چۆن نۆروێژ بێ ئەوەی لەگەڵ یەکێتی ئوروپا بێ، خۆی لەگەڵ زۆربەی رێکەوتننامەکان و مەرجەکانی بازاری ئەو یەکیەتیەدا گونجاندوە. کێشەیەکی دیکە ئەو ئاڵۆگۆڕانەیەی کە بەسەر چەمکی شارۆمەندی ئوروپایی دا دێ؛ زۆرێک لە هاوڵاتیانی وڵاتانی دیکە هەر ئێستا بێ هیچ کێشەیەک لە بریتانیا دەژین، کار دەکەن یان دەخوێنن، بە پێچەوانەشەوە ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی بریتانیا لە وڵاتە جۆراوجۆرەکانی نێو یەکیەتیی ئوروپادا دەژین، ئەنجامەکانی ئەو راپرسیە کار دەکاتە سەر ژیان و گوزەرانی ئەو گروپانە و لە داهاتوودا مانەوەیان دەبێ بە پرۆسەیەکی ئیداری و قانوونیدا تێپەڕ ببێ.

پرسیاری بنەڕەتی ئەوەیە کە پەیوەندییە سیاسی، سەربازی و ئابووریەکانی بریتانیا لەگەڵ یەکیەتیی ئوروپادا چۆن دادەڕێژرێنەوە؟ هەر دوولا لە چەندین بۆنەی جیاوازدا لە سەر هاوکاری بەهێز و پەیوەندی گەرمی نێوانیان پێداگریان کردووە، ئاخۆ چاوی رەشی ئەو کەسانەی بەڵێیان بە هاتنەدەر دا، لە ئاست هێژموونی لێبرالیزمی نوێ و توانای بازاردا کاڵ نابێتەوە؟ ئەگەری ئەوە هەیە کە دیواری سنوورەکان تەنیا لە ئاست هاموشۆی کۆچبەران دا پڕەنگ و بەرز بکرێنەوە، بەڵام لە ئاست هاموشۆی سەرمایە و هێزی کاری پسپۆڕ و کەلوپەڵدا واڵا بمێنێتەوە. نیگەرانیەک کە ئێستا ئەو یەکیەتیە لەگەڵی بەرەوروویە ئەوەیە کە ئاخۆ بریتانیا دوایین وڵاتە کە بەجێیان دێڵێ، یان وەک یاری دۆمینە چەندین وڵاتی دیکەشی بە دوادا دێت. هەڕەشە هەرێمی و جیهانیەکان تەوژمی ناسیۆنالیزمی لە ئوروپادا بەهێز کردووە و جارێکی دیکە دەوڵەت . نەتەوەی وەک ئاکتۆرێکی گرینگ گێڕاوەتەوە سەر شانۆی رووداوەکان، دیاردەیەک کە لە پەیوەندی لەگەڵ یەکیەتیی ئوروپادا و رۆڵی ئەو ئۆرگانە لە داهاتوودا کاریگەر و بەرچاو بێ.

لە ژمارە ٦٨٣ی رۆژنامەی "کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - رێکەوتی: ٤ی جوولای ٢٠١٦

قاسملووی ئاکادیمیک

که ناوی قاسملووی شەهید دێتە سەر زمانان، بەبێ ویست وێنەی کەسایەتییەکی سیاسی لە زەینی بەردەنگدا دەنەخشێ، ئەوەش بەبێ هۆ نیە، قاسملوو زۆربەی ژیانی خۆی بۆ سیاسەت یان بە دەربڕینێکی دیکە وەک بۆخۆی دەڵێ بۆ لابردنی ستەم تەرخان کردبوو. سیاسەت و سیاسەتکاری بۆ کوردان لە یەکەم تێڕوانینەوە هونەری بەڕێوەبردنی ولاتێک نیە، بەڵکو زیاتر هونەری بەردەنگاربوونەوە و چەسپاندنی ناسنامەیە. گوتاری باڵای بەردەنگاریی زۆربەی مەودا مەدەنی و فەرهەنگییەکانی دیکە و تەنانەت ژیانی ئاسایی خەڵکیش دەباتە ژێر کاریگەری خۆیەوە، لانیکەم لە رووی ئەزموونییەوە ئەو بانگەشەیە پشتیوانی زۆرە. لەوانەیە د. قاسملووی شەهید نموونە و بەڵگەیەکی بەرچاو بێ. ئەو لەگەڵ ئەوەدا کە لە مەیدانی ئاکادیمیادا ئەسپی خۆی تاو دابوو و لە سەردەمێکدا نامەی دوکتوراکەی بۆ لێکۆڵینەوە لە سەر کوردستان پێشکەش کردبوو، کە کتێبخانەی کوردی لەو بارەوە یەکجار دەستکورت و هەژار بوو، ئەو لە خەباتی سیاسیی خۆشیدا بە نەفەسێکی ئاکادیمی دەینووسی و دەئاخاوت، لە کتێبی چل سالّ خەبات لە پێناوی ئازادیدا تەنها مێژووی سیاسی حیزبێک نانووسێتەوە بەڵکو هاوکات بە شێوەیەکی بابەتیانە تێکستێکی دەوڵەمەندی پڕ لە فاکت، لێکدانەوە و ئەنجامگیری پێشکەش بە خوێنەری کوردی دەکا.

لەوانەیە لە بنەڕەتەوە لێکجیاکردنەوەی قاسملووی ئاکادیمیک کە سەردەمانێک لە زانکۆکانی پراگ ، فەرانسە و بەغدا خەریکی لێکۆڵینەوە و وانەبێژی بوو لە گەڵ قاسملووی سیاسی کە لە دەریای پڕ گێژەن و تۆفانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا دەیویست کەشتی کوردان بگەیەنێتە کەنار، زۆر ئاسان نەبێ، ئەوەش بە چەند هۆکارێک: یەکەم ئەوەی کە لە کوردستاندا گوتارێکی زاڵی بەرەنگارخوازی نەتەوەیی هەیە، ئەو گوتارە لەوانەیە کەوتبێتە ژێر کاریگەری ئیدۆلۆژی جۆراوجۆر، بەڵام نێوەرۆکی ناسنامەخوازی خۆی ون نەکردووە. د. قاسملووش نەک هەر لە ژێر کاریگەری ئەو گوتارە زاڵەدا بووە بەڵکوو لە تیۆریزەکردنی ئەو گوتارە و خەباتی سیاسیی کوردەکانی رۆژهەڵاتدا بەشی شێری وەبەرکەوتووە. هۆکاری دووهەم ئەوەیە کە د. قاسملوو نووسینە ئاکادیمیەکانی بە نەفەسێکی کوردانە نووسیوە و نووسینە سیاسیەکانیشی بە نەفەسێکی ئاکادیمی دارشتووە، ئەو پەیوەندیە ئۆرگانیە لە نێوان قاسملووی سیاسی و قاسملووی ئاکادیمیکدا لە ژیانی ئەو کەسایەتییەدا رۆڵێکی گرینگ دەگێڕێ. دواجین هۆکار کە هۆکارێکی سوبژێکتیوە، پەیوەندی بە توانایی د. قاسملوو لە راگرتنی بالانس لە نێوان دژبەرەکاندا هەیە، ئەو هاوکات لە چەندین پانتاییدا کاروچالاکی دەکرد، بۆیە ئاکادیمیبوونیش یەکێک لەو خەسڵەتە بەرچاوانەی بوو، کە نەدەکەوتە دژایەتیی لەگەڵ شۆڕشگێڕبوونێکی رادیکاڵانە. مارک کراوێتز لە وتارێکدا لە ژێر سەردێڕی "قاسملووی ژیر و زانا، سەفیرێکی هەڵسوور بۆ جووڵانەوەیەکی بێ یار و یاوەر"دا دەنووسێ: ئەو بە هاسانی

دەیتوانی تووندوتیژی پێویست بۆ خەباتێکی سیاسی - چەکدارانە لەگەڵ شک و گومانێکی سەرچاوەگرتوو لە ژیانی زانستی خۆی ئاوێتە و یەکانگیر بکا"(رۆژنامەی لیبراسیۆن،٧ی ئوتی ٨٩). ئەو هۆکارە سۆبژێکتیڤە کاتێک دەبێتە ئەرگۆمێنتێکی بەهێز کە بە دیدێکی بەربڵاوتر‌ەوە لە کەسایەتیی قاسملوو بروانیین، ئەو لە یەککاتدا ئازادیخوازێکی رادیکاڵ، ئاشتیخوازێکی دێموکرات، مرۆڤێکی ئەدەبدۆست و خۆشراوێژ، سیاسیەکی وردبین و دیپلۆماتێکی زمانزان بوو، کەواتە تەنیا قاسملووی ئاکادیمیک نەبوو کە ئەو کەسایەتیەی گەیاندبووە لوتکە، لەگەڵ ئەوانەدا دەبێ پێگەی کۆمەڵایەتی و کۆنتێکستێک کە قاسملوو چالاکی تێدا دەکرد لەبەرچاو بگرین.

باکگراوندی ئاکادیمی د. قاسملوو لە چەند ئاستدا خزمەتێکی گەورەی بە خۆی، بە حیزبی دێموکرات و سەرەنجام بە پرسی کورد کردووە، ئەو پاشخانە زانستییە و کاریگەرییەکانی لە زۆربەی نووسین و ئاخاوتنەکان، کۆڕ و کۆبوونەوەکانیدا هەست پێ دەکرێ و دەناسرێتەوە. بۆ نموونە لە کتێبی چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادیدا هەموو بنەماکانی نووسینەوەیەکی زانستیانەی مێژوو رەچاو دەکات، لەگەڵ ئەوەدا کە خەباتی شاخ و دووردەستی لە سەرچاوە و بەڵگەکان کێشەی بۆ دروست دەکا، بەڵام بێلایەنی و ئۆبژێکتیڤ بوونی خۆی لە گێڕانەوەی رووداوەکان دەپارێزی، هەرچەند پێی وایە ئەو بێلایەنییە کارێکی ئاسان نیە، بە تایبەت ئەگەر مێژووی حیزبێک بنووسیەوە و بۆخۆشت ئەندامی ئەو حیزبە بی. د. قاسملوو لەو کتێبەدا هەلومەرجی پێش رووداوەکان بە خوێنەر دەناسێنی، هۆکار و کاریگەریەکان بە میتۆدێکی لۆژیکی و ئاوەزمەندانە دەستنیشان دەکا و ئەنجامگیری دەکا. ئەو رەوانی کارکردنە لە دەقی "کورتەباسێک لە سەر سۆسیالیزمی دێموکراتیک" و راپۆرتەکانی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەکانی حیزبدا و زۆر وتاری دیکەشدا بە تەواوی هەستی پێ دەکرێ. ستراکتۆرێک لە دابەشکردنی بابەتەکاندا هەیە، دەقەکان چڕوپڕن و بە زمانێک نووسراون کە خوێنەر پەیامەکان وەردەگرێ، گرێ و گۆڵ لە نووسینەکاندا نین و سەر لە خوینەر ناشێوێنێ. باسەکان پۆلێن دەکا و دەیانناسێنێ. کەواتە ئەزموونی زانستیی بەرچاوروونییەکی زۆری بە د. قاسملوو داوە لە هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەکانیدا، باڵانسێک کە لە نێوان جەمسەرە سیاسی و شەپۆلە ئیدۆلۆژیەکاندا دروستی دەکرد، ریشەی لە خوێندنەوەی ئاکادیمی ئەو مرۆڤە بۆ رووداو و دیاردەکان دا هەبوو. ئەو سەرمایە بۆ حیزبی دێموکراتیش بەکەڵک بوو، وەک نموونە دەتوانین ئاماژە بە سیاسەتی سەربەخۆ و ئەخلاقگەرایانە، باوەڕ هەبوون بە دێموکراسی نەک هەر تەنیا وەک ئیدۆلۆژی بەڵکو وەک فەرهەنگ، دادپەروەری کۆمەڵایەتی و باوەڕهەبوون بە مافەکانی ژنان، چۆنیەتیی دامەزراندنی پەیوەندی لەگەڵ دەوڵەتان و پاراستنی بەرژەوەندییە گشتییەکان بکەین. ئەو بە هەمان نەفەسی پێداگۆگیانە کە وانەکانی ئابووری لە زانکۆ دەکوتەوە، لە چیاکانی کوردستانیدا بەشداری دەورەکانی سیاسی پێگەیاندنی کادری دەکرد و لەوێش رۆڵی مامۆستایەکی دەگێڕا، باسەکانی لەسەر ئابووریی سیاسی بەڵگەیەکی دیارن بۆ ئەو بانگەشەیە.

لە سەر ئاستی نەتەوەیشدا جێ‌پەنجەی سەرمایەی زانستی و ئاکادیمی د. قاسملوو لە ناساندنی مەسەلەی کورد بە کۆڕ و

کـۆمەڵی جیهـانیدا دیـارە و پەیوەنـدییە تـایبەتیەکـانی لەگەڵ کەسـایەتییە ئاکادیمیەکـاندا و ئەزمـوونی کـارکردن و توێژینەوەکـانی تـۆڕێکی بەربـڵاوی پەیوەندی بـۆ کـوردان دروست کردبـوو. کـاریگەریی ئەو پەیوەنـدیانە لە نەهـادینەکردنی دامەزراوەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان دوای زیـاتر لە دوو دەیە بە ئـاشکرا دەبینرێن. ئەرکێکی دیکە کە د. قـاسملوو بە سـەرکەوتوویـیەوە بەجێی گەیـاند چـۆنیەتیی ئـاوێتەکردنی خەبـاتێکی ناسیۆنـالیستی لە فـۆرمی چەکـداریدا لەگەڵ ئەرزش و بەها جیهانیەکاندا بوو، ئەوە یەکێک لە کارە ئەستەمەکانی ئەو سـەردەمە بـوو، د. قـاسملوو لێـرەشدا دەبـوو بگەڕێتەوە بـۆ خوێنـدنەوە زانسـتییەکانی و سـنووردکانی نێـوان بزووتنەوەیەکـی چەکـداری دێموکراسـیخواز لەگەڵ ئامانجەکـانی گـروپە تیرۆریسـتییە چەکـدارەکان لێـک جیـا بکـاتەوە، لەوانەیە لە نێوخـۆدا ئەوە باسـی رۆژ نەبـووبێ، بەڵام سـەلماندنی ئەو راستییە بە دنیای دەروەە لەو سەروبەندەدا کارێکی دژوار بوو.

جیـاوازییەک کە د. قـاسملوو لەگەڵ زۆر ئـاکـادێمیکی دیـکە هەیبـوو ئەوەبـوو کە ئەو بـۆ گەیشـتن بە ویسـتەکانی تەنیـا لە چوارچێـوەی دیوارەکـانی زانکـۆ و تیـۆری و کتێب دا نەمـایەوە و بە پـراکتیکیش رووی کـردە چیاکـانی کوردسـتان و ئەوەی لە تیۆریدا باوەڕی پێی هەبوو لە پراکتیکیشدا هەوڵی بـۆ دەدا. وەک هەر کەسـایەتییەکی ئـاکـادێمی ئـاواتی د. قـاسملوو ئەوە بوو کە بتوانێ خەریکی توێژینەوە و خوێندن و نووسین بێ و کاتی خۆی بۆ ئەدەب و مێژوو تەرخـان بکـا، بەڵام ئەو ئـاواتە بە بێ وەدیهـاتنی مافە سەرەتـاییەکان زیـاتر لە خەونێک دەچوو، ئەو وەک کوردێک بەرپرسـایەتییەکی گەورەتـری لە ئـاست کوردستاندا هەبوو،

لە وتوویژێکدا لەگەڵ هەواڵنێری بی بی سی بێهروز یوسف زاددا پەردە لەسەر ئەو خۆزگە و ویستە تاکەکەسیانەی خۆی هەڵدەداتەوە دەڵێ:

"من ئەگەر ئێستا بمیتوانیبایە بۆخۆم بڕیار بـدەم، پـیم خـۆش بـوو خەریکی زانست بـام و کـارم لە سـەر مەسـەلە ئەدەبـی و فەرهەنگییەکان کردبـا، هیـوادارم هەلومەرجێک بێتە پـێش کە وڵاتەکەمـان ئـارام بێتەوە و ئەمن لە یەکێک لە گونـدەکانی کوردستاندا بۆ وێنە گوندی قـاسملوو، رەنگە ئێوە نەزانن کە گوندێکی ئاوا هەیە. ئـێمە نـاوی خۆمـان لەو گونـدە وەرگرتـووە، دانیشم و هەتـا ماوم بخوێنمەوەو بنووسم." (کوردستان . ژ ٥١٤)

سـەرەرای ئەوەی کە ئەو خـۆزگەیەی د. قـاسملوو تـا ئێسـتاش هەر وەک خـۆزگەیەک مـاوەتەوە، بەڵام ئەو لە ژیـانی سیاسـی خۆیدا کەڵکی لەو سەرمایە زانستی و پاشخانە ئاکادیمیە وەرگرت و لەو ڕێگەیەوە گوتـاری سیاسـی نەتەوەیـی لە رۆژهەڵاتـی کوردستاندا بە شێوەیەکی مۆدێرن و دێموکراسیخوازانەی گونجاو لەگەڵ پێوەر و بەها جیهانیەکاندا دارشتەوە، تەنـانەت لە دوایـین دانیشـتنەکانیدا لەگەڵ نـوێنەرانی جمهـوری ئیسـلامیدا ئەو تـۆنە ئـاکـادێمیە لە رووزکـردنەوەی داواکـانی حیزبـی

دێموکراتدا و باس لە داهاتووی ئێران‌دا بە روونی دێتە بەرگوێ، تۆنێک کە لەوێ دوای چەند دەنگی کپکراوی دەمانچەیەک بێدەنگ دەکرێ، بەڵام بۆ هەمیشە لە یادەوەری نەتەوەیەک دا دەمێنێتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٢١ی جوولای ٢٠١٦

نا ـ شارۆمەندی

شارۆمەندیی فۆرمی نوێ و مۆدێرنی ڕێکخستنی پەیوەندیی نێوان دەسەڵات و تاکە، پۆستێکی یاسایی و سیاسییە وەک ئەندامێتی لە دەوڵەتێکدا. بە واتایەکی دیکە شارۆمەندیی هەموو ئەو ئەرک و مافانە لە خۆدەگرێ کە لە بەستێنێکی سیاسی و کۆمەڵایەتیی دیاریکراودا لە ڕێگەی یاسا، پێناسە و فۆرمولە دەکرێن. مۆدێلی باو و بەرچاوی ئەو شێوازە لە پەیوەندی نێوان تاک و دەسەڵات لە سیستمی دەوڵەت - نەتەوەدا خۆی دەبینێتەوە، بێجگە لەو ڕەهەندە یاسایی و سیاسییەی کە ئەو چەمکە هەیەتی، وەک جۆرێک لە پێگە یان پرێستیژ تەماشا دەکرێ و کەڵکی لێوەردەگیرێ، کە ڕەوایەتی بە ئەندامێتی تاکێک لە نێو گروپێکی گەورەتردا دەدا و دەیکاتە خاوەن ناسنامەیەکی دیاریکراو.

بەو پێیە کە تێروانینی دەوڵەتان بۆ شارۆمەندی و چۆنیەتیی هەڵسوکەوت کردنیان لە ئاست ئەو چەمکەدا جیاوازە، لە پراکتیکدا مۆدێلی جیاواز لە شارۆمەندی هەیە. ئەگەر لە لایەکەوە شارۆمەندی دەرفەتێکە بۆ گەیشتن بە مافەکان و ئەنجامدانی ئەرکەکان لە چوارچێوەی یاسادا، ئەوە لە لایەکی دیکەشەوە نا ـ شارۆمەندی ئامرازێکی کاریگەرە بە دەست دەسەڵاتەوە بۆ خستنە ژێر پرسیار، سنووردارکردن و پیشێل کردنی مافی تاکەکەن بە بیانووی جیاوازی وەک ڕەنگی پێست، نەتەوە یان ئایین... لە وڵاتانی تۆتالیتاردا شارۆمەندی لە مافە شارستانی، سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان دادەبڕێ و لە هێندێک ئەرک و مافی ڕواڵەتی و بێنێوەرۆک یان هێندیک ڕۆتین و کاغەزکاری بێواتادا کورت دەکرێتەوە، ئەو دیوارانەی لە نێوان تاک و دەسەڵاتدا دروست دەکرێن، زۆر زیاترن لەو پردانەی کە پەیوەندی نێوان ئەو دووانە ڕێک دەخا. حاڵەتێکی ئاڵۆزتر و ترسناک ئەوەیە کە لە نێو وڵاتێکی تۆتالیتێردا خودی چەمکی شارۆمەندی دەکرێتە بەربەستێک لە بەردەم گروپێکی ئیتنی یان خاوەن ناسنامەیەکی جیاواز بۆ گەیشتن بەو مافە سەرەتاییانەی هەر شارۆمەندێک دەبێ هەیبێ. ئەنجامێکی هەرە ئاسایی ئەو دۆخە هەڵاواردن و لێکدابڕانی پێکهاتەی سیاسییە کە دەبێتە هۆی دروستبوونی شارۆمەندی پلە دوو یان دەرکەوتنی دیاردەیەک بە ناوی نا ـ شارۆمەندی. مەبەست لە نا ـ شارۆمەندی لەو وتارەدا ئەو کەسەیە کە دەکەوێتە نێوان شوێن و ستراکتۆرەوە، بە پێی جەبرێک دەبێ لە شوێنێک لە دایک بێ و ئەو خەسڵەتە زمانی و ئیتنیکیانە بگوازێتەوە کە لە باوانەوە بۆی بەجێ دەمێنێ، هەر ئەوەش دەبێتە ڕێگر لەوەی‌کە بێتە نێو ستراکتۆرێکی دیاریکراوە کە لەگەڵ جیاوازبوونەکەی‌دا کێشەی بنەڕەتیی هەیە، ئەو لە لایەکەوە ناتوانێ دەسبەرداری خەسڵەتە خودییەکانی بێ و لە لایەکی دیکەشەوە هەر ئەو خەسڵەتانە دەبنە سنووری دوورخستنەوەی لە پێکهاتەی سیاسی؛ دیارە ئەوە بەو مانایە نیە کە ناتوانێ ڕۆڵ بگێڕی یان لە مەیدانە جیاوازەکان‌دا خۆی ببینێتەوە یا کەسێکی پاسیڤ بێ، بەڵام دەرفەتی ڕێبەری کردن یان بڕیاردان لە سەر چارەنووسی خۆی پێ نادرێ. کەسێک لە نێوان سیستم و زگماکدا، نە دەتوانێ

خەسڵەتە زگماکیەکانی خۆی ئەزموون بکا وەک زمان و دابونەریت و هتد، نە دەتوانێ بێتە نێو سیستم و لە ئیدارەکردنی ژیانی کۆمەڵدا رۆڵ ببینێ. بە دەربڕینێکی دیکە ناشارۆمەند کەسێکە لە نێوان دووری و نزیکیدا. بە روانگەیەک نزیکە، چونکە لێرەیە و دەبینرێ، لە کاتێکدا مەودایەکی زۆری لەگەڵ نەهاد و دامەزراوەکاندا هەیە و بەو جۆرەی کە دەبێ شارۆمەندێک ببینرێ ئەو هەستی پێناکرێ. شارۆمەندی بێگانە یان نا . شارۆمەندی زیاتر لە شارۆمەندیکی ئاسایی رووبەرووی خەسار دەبێتەوە و ئەو دیوارەی کە لە دەوریەتی، زۆر کورتترە لەوەیکە بەرامبەر بە مەترسی و سەرەڕۆیەکانی دەسەڵات یان فاشیزمی کلتووری بیپارێزێ. ئەو ئاکتۆرە لاوازە بە ئاسانی لە گەمە سیاسیەکاندا بەکار دەهێنرێ، بۆ ئەوەی دیدی خەڵکی ئاسایی لە سەر کێشەکانی رۆژانە دوور بخرێتەوە، نا . شارۆمەند وەک مەترسی بۆ سەر ئاسایشی نەتەوەیی دەخرێتە روو، یان بۆ ئەوەی ئۆپۆزسیۆن و جیابیران چاوترسێن بکرێن، هیچ کەس لە ناشارۆمەند شیاوتر نیە تا بکرێتە قوربانی.

تایبەتمەندیەکی دیکەی نا . شارۆمەندی ئەوەیە کە وەک تاکێکی سەربەخۆی بڕیاردەر، خاوەن ناسنامە و جیاواز تەماشا ناکرێ و هەمیشە وەک گرووپ و لە پێوەندی لەگەڵ تایبەتمەندیەیە گشتیەکاندا پێناسە دەکرێ، تاکێکی کورد لە ئێراندا بە دەگمەن وایە کە وەک خۆی یان وەک تاکێکی سەربەخۆ ببینرێ، زیاتر لەگەڵ گروپە ئیتنی و خەسڵەتە گشتیەکانیدا لێک گرێ دەدرێتەوە، لە روانگەی گوتاری زاڵەوە ئەگەر شارۆمەندێکی بێگانە تاوانێک ئەنجام بدا و بە رێکەوت ئەو کەسەش کورد بێ، ئەو رووداوە گشتگیر دەکرێ و هەموو کوردەکانی پێ دەخرێنە ژێر یەک چەتر، بەو دەربرینە کە ئەوە هەموو کوردەکانن کە تایبەتمەندی تاوانکاریان هەیە، نەک ئەو کەسە بە شێوەیەکی سەربەخۆ و دیاریکراو. ئۆبژێکت بوون خەسڵەتێکی دیکەی نا - شارۆمەندە، وەک ژمارەیەکی بێ روح لە هەڵبژاردن و گەمە سیاسیەکاندا ئامرازئاسا کەڵکی لێ وەردەگیرێ، لە داموددەزگاکاندا وەک فەرمانبەرێکی بێهەڵوێست یان رۆبۆتێکی بێپرسیار شوێنی پێ دەدرێ، هەر هێندە کە بیهەوێ رۆلی بڕیاردەر بگرێتە دەست یان گومان و پرسیار دروست بکا، ئەوا پۆست و تەنانەت ژیانیشی دەکەوێتە مەترسیەوە. ئۆبژێکتبوونی ناشارۆمەند، بەو مانایەیە کە لە نا- شوێندا دەمێنێتەوە و دەکەوێتە دەرەوەی پرۆسەی سیاسی و ئابووریەوە، هەڵبەت ناکرێ پێمان وابێ کە ئەو پەیوەندیە بە تەنیا پەیوەندیەکی فیزیکی و جەستەییە، ئەو پەیوەندیە لە لایەن رایەڵکەیەکی ئاڵۆزی ئیدۆلۆژی بە شێوەیەکی سیستماتیک درێژە دەدرێ و بەڕێوە دەبردرێ. لەو پەیوەندیە ئاڵۆزەدا دەسەڵات و شارۆمەندە ئاساییەکان کە بەشێوەیەک هاوڕەنگیەکیان لەگەڵ دەسەڵاتدا هەیە رۆلی نێوەند دەگێرن و رۆلی پەراوێزیش دەدرێ بە ناشارۆمەند، ئەو پەراوێز کردنە لە ئاستی گوتاردا تیۆریزە دەکرێ و لە مەیدانە جۆراوجۆرەکاندا پراکتیزە دەکرێ. بۆ نموونە شارە کوردیەکان لە رووی ئابووری و فەرهەنگیەوە دەخرێنە پەراوێزە و لە سیاسەتیشدا ناتوانن رۆڵ بگێڕن.

ئەگەر ئێران وەک وڵاتیکی تۆتالیتێر و کوردەکان وەک نموونەیەک بهێنینەوە، لەوانەیە دیدێکی رووننترمان بۆ ئەو دۆخە پڕ

لە پارادۆکسە هەبێ، کوردەکان لەو ووڵاتەدا دەتوانن ببنە خاوەن ناسنامە و پاسپۆرت، لە هەڵبژاردن و پرۆسەی سیاسیدا وەک ئۆبجێکت بەشداری بکەن، هێندێک لە مافە کلتوریەکانیشیان پراکتیزە بکەن، بەڵام هەموو ئەوانە ناتوانن رووی ئەو هەڵاواردنە بشارنەوە کە بە شێوەیەکی هۆشیارانە و بەرنامەبۆداڕێژراو هەم لە ئاستی دامەزراوەیی و هەم لە ئاستی کلتووریدا بەڕێوەدەچێ. دەسەڵات روانگەیەکی ئەمنیەتی و پۆلیسی بۆ کوردستان هەیە و ئەو دۆخەش دەرفەت بە ئاکتۆرە نافەرمی و تەنانەت فەرهەنگیەکانی دیکەش دەدا کە بە سەر دیواری کورتی نا- شارۆمەندیی کوردانداا باز بدەن و مافە سەرەتاییەکانیان سنووردار یا پێشێل بکەن.

ئەگەر باسەکە لە نموونەیەکی زەق و بەرچاودا کورت بکەینەوە، ئەوا کۆڵبەری ئاوێنەی باڵانوێنی نا- شارۆمەندییە، کۆڵبەری لە کوردستانداا بە تەنیا دەرکەوتەی کۆنتێکستێکی ئابووری نیە، بەڵکو دەرەنجامی ئەو دۆخەیە کە کورد تێیدا دەبێتە نا ـ شارۆمەند و دەکەوێتە نا- شوێنەوە، ئەنجامی پرۆسەیەکی دووروودرێژی دیسکریمینەیشن و بێبەری کردنە، کاتێک نا - شارۆمەندی جۆرێک لە ئەزموون کردنی بەرزەخە و مانەوەیە لە نێوان سیستم و خوددا، لە بەرامبەردا کۆڵبەریی گواستنەوەی کاڵایە لە نێوان دوو شوێنگەدا کە کۆڵبەر سەرەرای هەبوونی پەیوەندییەکی روحی بەو خاکەوە، سەر بە هیچ کامیان نیە، بەشداربوونە لە بازاڕێکدا کە ئەو تەنیا هەقی ئۆبجێکت بوونەکەی دەخاتە گیرفانی و قازانجی گەورە وەبەر ئاکتۆرە بەهێزەکانی ئابووری دەکەوێ، بۆ کوردێکیش هاتنە نێو بازنەی پرۆسەی ئابووری نێوخۆ کارێکی ئەستەم دەبێ و بەناچاری رێگەیەک تاقی دەکاتەوە کە سەرەڕای مەترسییەکان لە فۆرمێکی دیکەدا نا - شارۆمەند بوونی خۆی درێژە پێدەداا، لێرەدا دیوارەکانی دەوری نا ـ شارۆمەند هێندەی دیکەش کورت دەبنەوە و ئەوجار نەک هەر مافەکانی زەوت دەکرێن بەڵکو گیانیشی دەکەوێتە مەترسیەوە. کۆڵبەری کە دیوێکی دیکەی ترسناکی نا - شارۆمەندیە لە نێو نەهاد و دامەزراوەکانداا هەوڵی چارەسەری بۆ نادرێ، کۆڵبەریش دەرفەتی ئەوەی پێنادرێ کە بگەڕێتەوە یان بیگەڕێننەوە بۆ ئەو پرۆسە بەناو دادوەریەی لە ئێراندا هەیە، بێسپەری کۆڵبەر لە ئاست هێژموونی بیرەحمی سیستەمداا وادەکا کە سەربازێکی ئاسایی سەر سنوور لە یەک کاتداا تاوانبار بوونی کۆڵبەر دەستنیشان بکا، سزاکەی بۆ دیاری بکا و جێبەجێشی بکا. ئەو نموونەیە کورتکراوەی ئەو کەشە ئەمنیەتی و پۆلیسییەیە کە بە سەر هەموو کوردستانداا زاڵە، تا باری نائاسایی و پۆلیسی لە کوردستان بەردەوام بێ، دیوارەکانی دەوری نا - شارۆمەند کورتتر و لەرزۆکتر دەبن، بە پێچەوانەشەوە تا نا - شارۆمەندیی مۆدێلی دڵخوازی دەسەڵات بێ بۆ پێناس کردنی گروپێکی ئیتنیکی، ئەوا رەوایەتیی بە درێژکردنەوەی باری نائاسایی و میلیتاریزەکردن دەدرێ.

لە ژمارە ٦٨٦ی رۆژنامەی "کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٢٠ی ئاگۆستی ٢٠١٦

کۆچی نێودەوڵەتی

لە سەرەتاکانی سێپتامبری ٢٠١٥دا، بڵاوبوونەوەی وێنەی منداڵێکی خنکاو بە تیشێرتێکی سوورەوە لە کەناراوەکانی بۆدرومی تورکیە، کاردانەوەیەکی جیهانی بەدوای خۆیدا هێنا، ئەو منداڵە بە رێکەوت کورد بوو، بە رێکەوت خەڵکی کۆبانی بوو و هەر بە رێکەوتیش وڵاتێکی بەڵاڵێدراو و پڕ لە شەڕ و شۆڕی وەک سوریەی لە دوای خۆی بەجێهێشتبوو. کارەکتەری ئەو وێنەیە بێجگە لە ناسنامە لۆکاڵیەکەی، هەڵگری ناسنامەیەکی جیهانیش بوو، لەوانەیە زۆر کەم هەڵکەوێ کە چوارچێوەی وێنەیەکی بچووک ، هەموو ڕەهەندە ڕەمزی و بەرچاوەکانی دیاردەیەک یان ڕووداوێک بگرێتە خۆی، بەڵام ئالان بە تەنیا کەسایەتیی "کۆچبەر"ی لە سەرەتاکانی سەدەیەکدا وێنا کرد، سەدەیەک کە نە دەرفەتی مانەوە، ئارامی و ئاشتی بە ئالانەکان دەدا، نە مەودای کۆچێکی بێ قوربانیش.

"کۆچ" لە دنیای ئەورۆدا خاوەن کۆمەڵێک تایبەتمەندی و خەسڵەتە کە جیای دەکاتەوە لە شوێن گۆڕکێکانی ڕابردووی مێژووی مرۆڤایەتی، پێشکەوتنی هۆکارەکانی ڕاگواستن و پەیوەندی پێکەوەکردن، شەڕ و بەڵا مرۆیی و سروشتییەکان، هەروەها کاریگەریی ڕاستەوخۆی سیاسەت و ئابووریی وڵاتان لەسەر یەکتر، لەو هۆکارانەن کە نێوەرۆک و ڕواڵەتی کۆچیان گۆڕیوە .زۆر بە ئاسانی ڕووداوێک لە گۆشەیەکی دنیا، دیاگرامی بۆرسەی بازاڕە جیهانییەکان دەگۆڕێ. لەوانەیە ئاسان نەبێ لە چەند وشەیەکدا پێناسەی چەمکی"کۆچی نێودەوڵەتی" بکەین، بۆیە هەوڵ دەدەین لە ڕێگەی خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانەوە لە ناسین و تێگەیشتنی ئەو دیاردەیە نزیکتر بینەوە. بە جیهانیبوونی کۆچ هەم لە ڕووی جوغرافیەوە و هەم لە ڕووی کاردانەوەکان و هەڵوێست گرتنەکان لە ئاستی دامەزراوەییدا، تایبەتمەندییەکی سەرەکیی کۆچی نێودەوڵەتین، کۆچ دەبێتە هۆی گۆڕینی دێمۆگرافی وڵاتی دایک یان بێبەش بوونی نیشتمان لەو هێز و مێشکانەی کە بۆ پەروەردە کردنیان سەرمایەی ڕەمزی و مادی تەرخان کراوە. هاوکات لە وڵاتی دووهەمیشدا بەرەوڕووی دیواری بڵیندی کلتووری جیاواز و پێکهاتەیەکی ئیداری، سیاسی و ئابووری دەبێتەوە کە بۆ هەزم کردن و چوونە نێو ئەو پێکهاتەیە ڕێگەیەکی درێژ و سەختی لە پێشە.

ئاراستەی کۆچ لە پەنجا ساڵی ڕابردوودا بە شێوەیەکی بەرچاو گۆڕدراوە، لە سەرەتاکانی سەدەی بیست و لە سەروبەندی دوو شەڕی گەورەی جیهانیدا ، دانیشتوانی ئوروپا ڕێگەی کۆچیان دەگرتەبەر و ڕوویان لە وڵاتێکی دیکە دەکرد، ئێستا بەشێکی زۆری وڵاتانی قارەی ئوروپا، ئەمریکا ، کانادا و ئۆسترالیا بوونەتە شوێنی مەبەستی کۆچبەران لە سەرانسەری

جیهانەوە، هاوکات گۆڕانکاریەکی بنەڕەتیش بەسەر جۆری کۆچ کردنەکاندا هاتووە، وڵاتان تەنیا لەگەڵ یەک جۆری کۆچبەر بەرەوڕوو نین، هاوکات لەگەڵ کۆچی سیاسی، کۆچی خوێندن، کۆچی کار، کۆچی بنەماڵەیی و پەیوەندیە خێزانیەکان بەرەوڕوونە. هەر لەو پەیوەندیەدا دەتوانین ئاماژە بە دوو ئەنجامی دیاری ئەو کۆچە نێودەوڵەتیە بکەین، یەکێک لە ئەنجامەکان دەرکەوتنی دیاردەیەکی دیکەیە بە ناوی کۆچی بازنەیی(circular migration)، واتە گەڕانەوەی هەمیشەیی یان کاتیی نەوەی یەکەم و دووەم بۆ نیشتمانی دایک و نیشتەجێ بوونەوەیان لە شوێنێک کە پێشتر بەجێیان هێشتووە، ئەنجامی دووەم دروست بوونی دیاسپۆرایە لە دەرەوەی زێد و نیشتمان و دروست کردنەوەی جۆرێک لە یەکگرتوویی، هاوکاری و ناسنامەی سیاسی و کۆمەڵایەتیە لە تاراوگەدا لە سەر بنەمای ئێتنیک، ئایین، زمان یان پێشینەی هاوبەش.

وڵاتانی ترانزێت بە ئەکتەرێکی دیکەی جیهانی کۆچ و کۆچبەری ئەژمار دەکرێن، کە رۆڵ و پێگەیان لە هاوکێشەکاندا بەستراوەتەوە بە شوێنگەی ژێئۆپۆلێتیکیەوە و ژمارەی ئەو کۆچبەرانەی وەک بەردەبازێک کەڵک لەو وڵاتە وەردەگرن، بە کورتی وڵاتانی ترانزێت بەو وڵاتانە دەڵێن کە کۆچبەران بە مەبەستی گەیشتن بە شوێنی مەبەست پێیدا تێدەپەڕن یان بۆ ماوەیەکی کاتیی لێی دەمێننەوە، لەو چەند ساڵەی رابردوودا بە هۆی گۆڕانکاری لە سیاسەتی کۆچ و هێندێک رێککەوتنی ناوچەیی و نێونەتەوەیی، ژمارەی کۆچبەران و ماوەی مانەوەیان لە وڵاتی ترانزێتدا بەرەوژوور هەڵکشاوە. وڵاتانی وەک تورکیە، مەراکێش، ئیسپانیا و مەکسیک لە بەرچاوترینی ئەو وڵاتانەن کە کۆچبەران وەک بەردەبازێک بۆ پەڕینەوە و گەیشتن بە شوینی دیاریکراو کەڵکی لێ وەردەگرن. هەڵبەت ئەو بەرژەوەندیخوازیە دوولایەنەیە و پشکی دەوڵەتەکان لەو مامەڵەیەدا یەکجار زۆر زیاترە، بۆ نموونە لە چەند ساڵی رابردوودا تورکیە وەک شمشێرێکی دووسەر کەڵکی لە کێشەی کۆچبەران وەرگرتووە، لە لایەک بۆ فشار هێنان بۆ یەکێتی ئورووپا و بەدەستهێنانی دەسکەوتی زیاتر، لە لایەکی دیکەشەوە بۆ سەرکوت کردنی گەلی کورد، ناڕازی و جیابیرانی نێوخۆ و پەردەپۆش کردنی پێشێلکاریەیە نێوخۆ و ناوچەییەکانی.

ئەگەر کۆچ لە رابردوودا دیاردەیەکی پیاوانە بووە یان ژمارەی ژنان لەو کۆچە نێودەوڵەتیەدا زۆر لە خوارێ بووە، ئەوا ئێستا ژنان هەم ژمارەیان لەو دیاردەیەدا زۆر زیادی کردووە، بە تایبەت وەک کۆچبەری بواری کارکردن لە بەشەکانی خزمەتگوزاری و تەندروستیدا، هەم ئاستی هۆشیاری و تێگەیشتنیشیان لە بارەی کۆچەوە چۆتە سەرێ، ژنانی باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا بۆ کارکردن روو دەکەنە وڵاتانی رۆژهەڵاتی نێوەراست، یان ژنانی ئورووپای خۆرهەڵات روو دەکەنە شارە گەورە و پیشەسازیەکانی ئورووپای رۆژئاوا بۆ گەڕان بەدوای ژیانێکی باشتردا، ئەوە بێجگە لەو ژنانەی کە بەشێکی بەرچاوی ئاوارەکانی رووداوە مرۆیی و سروشتیەکان پێک دێنن.

بەسیاسیبوونی کۆچ، تایبەتمەندییەکی دیکەی کۆچی نێودەوڵەتییە، بە تایبەت دوای تەقینەوە و هێرشە تیرۆریستیەکانی مادرید، لەندەن و نیۆرک، ئەو رووداوانە بێجگە لەوەی کاریان کردە سەر دروست بوونی هاوەدەنگییەک لە نێوان وڵاتانی وەرگر(ئەو وڵاتانەی کۆچبەران رووبان تێ دەکەن)، بە دیوێکی دیکەشدا پرسی کۆچیان لە کێشەیەکی مرۆییەوە گواستەوە نێو فۆرمێکی ئەمنیەتی. هاوکات لەگەڵ شەڕی نێوخۆیی سوریە وڵاتانی جیهان بەگشتی و وڵاتانی یەکێتی ئوروپا بە تایبەتی لە بەردەم چەند بژاردەیەکدا بوون، یان کێشەکانی نێو سوریە چارەسەر بکەن و بەو شێوەیە ڕێگە لە کۆچی زیاتری خەڵکی ئەو وڵاتە بگرن، یان ئەوەی کە لە وڵاتانی ترانزێتدا پێش بە کۆچی کۆچبەران بگرن، دواییین بژاردەش دەست و پەنجە نەرم کردن بوو لەگەڵ خودی قەیرانەکە لە نێو ئوروپادا. لێرەدا وەک نموونەیەک باس لە کۆچبەرانی سوریە دەکەین کە چۆن کار دەکەنە سەر دارشتنی سیاسەتی ناوچەیی و جیهانی، ئەگەر نا کۆچبەران یەکێک لە بابەتە هەر گەرمەکانی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتیی ئەمریکا و پەرلەمانی ئوستراليا‌شن.

خەسڵەتێکی دیکە کە کۆچبەری مۆدێرن لە کۆچبەری کلاسیک جیا دەکاتەوە ئەوەیە کە لە وڵاتانی وەرگردا کۆچبەر بێجگە لەوەی بابەتێکی سیاسی و ئەمنیەتی و کلتوریە، هاوکات وەک مەترسی و هەڕەشەیەکیش بۆ سەر دەوڵەتی خۆبژوێنی کۆمەڵایەتی تەماشا دەکرێ. ئەوەی کە کۆچبەران ناتوانن بگەڕێنەوە بازاری کار یان لە سەرەتادا پێویستیان بە پشتیوانی هەیە تا جارێکی دیکە هەم لە ڕێگەی بەرهەمهێنان یان لە ڕێگەی زەکات و ماڵیات بەشداری لە دەوڵەتی خۆبژوێنی کۆمەڵایەتیدا بکەنەوە، وەک خاڵێکی لاواز لە لایەن راسیست یا پارتە راست و توندڕەوەکان دەقۆزرێتەوە تا دژایەتیی "ئەوی دیکە"ی پێ بکەن، ئەوە بێجگە لەو داوەریە پێشوەختانەی کە لە ڕووی کلتووریەوە لە سەر کۆچبەران دەیکەن و ڕوویەکی نەرێنی لەو خەڵکانە پێشان دەدەن کە لە وڵاتانی جیهانی سێهەمەوە کۆچ دەکەن.

دوای تێپەڕینی ساڵێک بەسەر مەرگی ئالان‌دا، وەک منداڵێکی کوردی کۆچبەر لە لێوارەکانی وڵاتێکی ترانزێتدا، دەردەکەوێت کە ئەوەی لەو ڕۆژەدا ڕووی‌دا ڕێکەوت نەبوو، بەڵکو ئەنجامی ئەو دۆخە گلۆلۆکالییە(ناوچەیی/جیهانی)یە کە تێیدا هەموو فاکتەکان و هەموو ئاکتەرەکان بەشدارن تا جارێکی دیکە لە ڕێگەی وێنەی قوربانییەکەوە، "ئێمە" و "ئەوان" بەرامبەر بەیەک رابگرنەوە. ئالان لەگەڵ هەموو ئەوانەی لە ڕێگەی نێوان وڵاتەکان‌دا بوونە قوربانی، دیوی هەرە تراژیدی دیاردەی کۆچی نێودەوڵەتین.

لە ژمارە ٦٨٨ی ڕۆژنامەی "کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٢٠ی سێپتەمبەری ٢٠١٦

زمانی زگماکی وەک هێز

زمان یەکێک لە ئاڵۆزترین داهێنانەکانی مرۆڤە، هاوکات رازێکی سەرنجراکێش و گرێیەکی سەختی بواری لیکۆڵینەوە و تێڕامانیشە، چۆن زمان پەیدا بووە؟ بۆچی زمان بووە بە هۆکاری پەیوەندی دروست کردن و چۆن پرۆسەی لێکگرێدانی دەنگ و واتا، رستەسازی و وشەسازی دەستی پێکردووە و تائێستاش بەردەوامە؟ لەو پرسیارە سەرەتایی و بنەڕەتییانەن کە زمانناسانی بەخۆیەوە سەرقاڵ کردووە، هاوهەنگاو لەگەڵ گەشە و پێشکەوتنی مرۆڤایەتیدا زمان تەنیا لە چوارچێوەی هۆکارەکانی پەیوەندی پێکەوەکردندا نەماوەتەوە و لە کۆنتێکستی جیاوازدا رۆڵ و ماهیەتی خۆی گۆڕیوە و کارەکتەری جۆراوجۆری تاقی کردۆتەوە، بۆ نموونە زمان لە تێروانینی یەکەمدا رۆڵێکی مەدەنیانە دەگێڕێ و پانتایی پێکگەیشتن، لێکتێگەیشتن و پێوەندی دروست کردنی نێوان مرۆڤەکانە. لەگەڵ گۆڕانکاریەیە مێژوویی و سیاسییەکان، لە دنیای مۆدێرندا زمان بەرگێکی سیاسییانە دەپۆشێ و دەبێتە مەیدانی جیاکردنەوەی سنوورەکانی دەوڵەت - نەتەوە و بەشداری و پشکداری لە کایە سیاسییەکان و رەوایەتی دەبەخشێ بە هاووڵاتیبوون لە فۆرمێکی ئیداری و سیاسیدا، بۆ نموونە دەتوانین ئاماژە بەو کارکردە ئایدۆلۆژیکییەی زمان لە تورکیە و ئێراندا بکەین. زمان لە کارەکتەرە شوناسخوازییەکەیدا کە مەبەستی سەرەکیی ئەو وتارەشە، پانتایی ئەزموون کردنی ناسنامەیە، ئامرازێکی کارا و بەهێزی پێناسەکردنەوە و دانپێدانانە لە سنوورەکانی نەتەوە - دەوڵەتدا و نزیک بوونەوە لە نێوەندی دەسەڵات. ئەو کارەکتەرەی زمان لەنێو کەمینە ئایینی و ئێتنیستیەکاندا، یا لەنێو نەتەوە پەراوێزخراوەکاندا بە رووبەرچاو دەکەوێ. بۆ کوردەکان زمان هەم دیوێکی بەرگریخوازانەی هەیە کە بەشێکە لە ناسنامەیەک و دەبێ لە ئاست هێژمونی دەوڵەتانی زاڵ بەسەر کوردستاندا وەک میراتێک و گەوهەرێکی بەبایەخ بپارێزرێ، هەم دیوێکی هێرشبەرانەشی هەیە بۆ گەیشتن بە دەسەڵات و دروست کردنی قەوارەیەکی سیاسی.

ئێستا لە دنیادا لە نێوان ٣٠٠٠ تا ٨٠٠٠ زمان بوونی هەیە، هۆکاری سەرەکی بۆ ئەوەی کە ناکرێ ئامارێکی ورد لەو بارەوە بڵاو بکرێتەوە ئەوەیە کە سنوورەکانی نێوان زمان و دیالێکت لە زۆر شوێندا بە تەواوی ڕوون نین، لەگەڵ هەموو ئەوانەدا، ئەو ڕاستییە لە جێگەی خۆیەتی کە زمان لە پرۆسەیەکی مێژوویی‌دا بووە بە بەشێک لە سروشتی مرۆڤ و تەنانەت دیارترین هێڵی جیاکردنەوەی لە زیندەوەرەکانی دیکەش. کەواتە بە دەربڕینێک دەتوانین بڵێین کە زمانی زگماکی لە سروشتیترین داهێنراوەکانی مرۆڤە، لەوانەیە هیچ دەستکردێکی دیکە مرۆڤ هێندەی زمان لە سروشتی مرۆڤەوە نزیک نەبێ. پیەر بۆردیۆ فەیلەسوفی ساختارگەرای فەرانسەیی لە لێکۆڵینەوە کۆمەڵناسییەکانیدا قورساییەکی زۆر بە زمان وەک سەرمایەیەکی ڕەمزی دەدا وەک پێکهێنەرێکی سەرەکیی هێز لە مەیدانە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان‌دا دەیناسێنێ، ئەو پێی وایە کە زمان تەنیا هۆکاری پەیوەندی پێکەوەکردن نیە بەڵکوو بەستێنێکی سیاسیشە بۆ یەکلایی کردنەوەی ململانێکانی هێز

و دەسەڵات کە لەوێدا تاکەکان بە دوای بەرژەوەندیی خۆیاندا دەگەڕێن. پرسیاری سەرەکی لێرەدا واتای ئاخاوتن و دەربڕین نیە بەڵکوو پرسیار لەسەر ئەوەیە کە ئاخاوتن و دەربڕین چ هێز و قورساییەکیان هەیە، سەرنجی خوێنەر لەسەر رەوانبێژی و توانای قسەکردن دەگوازێتەوە بۆ سەرنج لەسەر سەرمایەی رەمزی وتەبێژ، کە پێگەی ئەو لە ساختاری کۆمەڵایەتیدا دیاری دەکا، واتە زمان لە نێو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا بیچم دەگرێ نەک وەک ئامرازێک بۆ پێوەندی پێکەوەکردن. ئەو لەسەر ئەو باوەڕەیە کە زمان سیمبول یان رەمزێکە کە لە ڕێگەی قسەپێکەرەکانیەوە دانی پێدا دەنرێ و لەو ڕێگەیەوە هێز و دەسەڵات بە تاک و گرووپ دەبەخشێ، واتە زمان لە نێوەندی دەسەڵات دایە، ئەوە سەرەڕای ئەوەی کە مرۆڤەکان لە ڕێگەی ئەزموونە دەرەکییەکانی خۆیانەوە دنیای دەرەوە هەست پێدەکەن و لە ڕێگەی زمانەوە پەیوەندی لەگەڵ ئەو دنیایە دروست دەکەن، ئەزموونە دەرەکییەکان ئەو سەرمایە سیمبولیکیانەن کە هێژمونی بە دەسەڵاتی زمان دەدەن، ئەگەر گرووپێک دەرفەتی وەسەریەکنانی سەرمایەی سیمبولیکی بۆ ڕەخسابێ ئەوا لە زمانیشدا هێژمونی هەیە، ئەو سەرمایەیە دەکرێ پلەی بەرزی خوێندن، پێگەی سیاسی و ئابووری بێ کە زمانی قسەکەر دەباتە نێوەندی دەسەڵاتەوە. تیۆرییەکەی بۆردیۆ بەرچاوروونییەکی باشمان دەداتێ تا بتوانین لە لایەکەوە لە گرینگیی خوێندن بە زمانی دایک تێبگەین و لە لایەکی دیکەشەوە لە پیلانەکانی سیستمێک ئاگادار بین کە دەرفەتی خوێندن بە زمانی دایک لە نێوەندەکانی خوێندنیدا نادا، بۆ نموونە لە ئێراندا سەرەڕای هەبوونی بەندێکی ناتەواو و تا رادەیەکیش ریاکارانە لە یاسای بنەڕەتیدا کە ڕێگە بە خوێندنی زمانی دایک لە قوتابخانەکاندا دەدا، بەڵام لە پراکتیکدا نەک هەر ئەو دەرفەتە نەڕەخساوە بەڵکوو قسەکردن بە زمانی نەتەوەیی زۆرجار تەنبێکردن و سزادانیشی بە دواوە بووە. هەبوونی بەندی پازدە و مانەوەی لە یاسای بنەڕەتیدا بۆ ئەوەیە کە هەر کاتێک باس لە زمانی زگماگ هاتە گۆڕێ وەک سپەرێک لە ئاست نەتەوە و کەمینەکاندا بەکار بهێنرێ و وەک پرۆژەیەک کە هیچکات جێبەجێ نەکراوە بە منەتەوە بە چاویاندا بدرێتەوە، ئەگەر بە پشتیوانی لە روانگەی بۆردیۆشەوە لە هۆکارەکانی پراکتیزە نەکردنی بەندێکی ئاوا یان لە بنەڕەتەوە هەقی خوێندن بە زمانی دایک بکۆڵینەوە ئەوا دەبێ بڵێین کە هۆکاری یەکەم ئاگادار بوونی ڕێژیم لەو سەرمایە ڕەمزییەیە(زمان) کە هێژمونی و پێگەی گرووپێک دەباتە سەرێ و هێز و دەسەڵاتی پێ دەبەخشێ و لە کێشمەکێش و ململانێ سیاسی و کۆمەڵایەتییەکاندا پارسەنگەکە بە لای خۆیدا دەکێشێتەوە، لە روانگەی تارانەوە یەک زمانی لە خوێندندا یەکگرتوویی و ئاسایشی میللی دەپارێزێ و دەوڵەت بە بەهێزی دەهێڵێتەوە، واتە سنووردارکردنی زمان لە نووسین و ئاخاوتندا دەبێتە سنووردارکردنی بەکاربەرەکانی ئەو زمانەش لە پشکدار بوونیان لە کایە سیاسی و مەدەنی و ئابووریەکاندا.

هۆکاری دووهەم ئەوەیە کە بە گشتی لەنێو نەتەوەکانی ئێران و بە تایبەتی لە کوردستاندا ڕێژیم لە کارەکتەری شوناسخوازی زمان دەسڵەمێتەوە و لەو پاشخانە ناسیۆنالیستییە دەترسێ کە لە پشت کارەکتەری زمانەوە هەیە، ئەو ئاوێتەبوونەی لەنێو زمان و بزووتنەوەی رزگاریخوازیدا هەیە و پیرۆزیەک کە لە ناسیۆنالیزمدا بە زمان دەدرێ، ڕێژیم لە ڕێگەدان بە خوێندنی زمانی کوردی دەپرینگێنێتەوە، چونکە خوێندن بە زمانی زگماکی یەکگرتوویی و هاوپەیوەندی لە نێوان

ئەندامەکانی نەتەوەیەکدا بەهێزتر دەکا و ئەو جەبرە مێژوویییەی کە کوردەکانی بەسەر چەند وڵاتێکدا دابەش کردووە لاوازتر دەکا.

دواجین هۆکار ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی رۆڵێکی دووڵایەنە دەداتە سیستمی پەروەردە و فێرکردن لە ئێراندا، بە لایەکدا خەڵکانێک کە دەنکەجۆیەکی ماڵی پاشایان خواردووە وەک سەرکەوتوو و نوخبە لە سیستمی پەروەردەیی خۆی دێنێتە دەرێ و تایتڵی دوکتور و کارناس و فەیلەسوف و ئەندازیار و... پێ دەبەخشێ و لە لایەکی دیکەشەوە مۆری دواکەوتووبی و نەزانی و هیچ لەباراندانەبوو بە خەڵکانێک دەدا کە دەکەونە دەرەوەی چوارچێوەی بەها و پێوەرەکانی. منداڵێک کە یەکەم رۆژەکانی خۆی لە مەدرەسە دەست پێدەکا و تا ئەوکات لە ڕێگەی زمانی دایک دنیای دەرەوەی خۆی ئەزموون کردووە و ناسیویەتی، لە پڕێکدا بە سەر ساختارێکدا دەکەوێ کە زمان دەکاتە بەربەستێک بۆ هاتنە نێو سیستمی پەروەردەوە، دەبێ تووشی چ ڕاچڵەکینێک بێ و چەندە توانا و کاتی خۆی هەر بۆ ئەوە تەرخان بکا کە جارێکی دیکە بتوانێ لە ڕێگەی زمانێکی دیکەوە دنیای دەرەوەی خۆی ئەزموون بکاتەوە. ئەوە بێجگە لە هەموو ئەو بەربەستە سیاسی و ئابووریانەی لە درێژەی خوێندندا دێنە پێش خوێندکارێکی کورد. بۆردیۆ بە روونی باس لەو رۆڵە پارۆدۆکسیکاڵەی سیستمی پەروەردە دەکا کە چۆن دەرفەت بە کۆمەڵێک دەدات سەرمایەی فەرهەنگی خۆیان ببەنە سەرێ و کۆمەڵێکیش بێبەری بکرێن و بخرێنە پەراوێزەوە.

کەوایە زمان رۆڵێکی گرینگ و نێوەندگەرا لە یەکلایی کردنەوەی پرسەکاندا دەگێڕێ و هێز لە زمانەوە بە مانای هێز لە مەیدانەکانی سیاسەت و دەسەڵات دایە، هەر لەو سۆنگەیەوە زمانی زگماکی لە گوتاری شوناسخوازی کوردی رۆژهەلاتدا قورسایی خۆی هەیە. سەرەڕای هەموو بەربەست و سپەرانەی لە ئاست خوێندنی زمانی زگماکیدا هەیە، چالاکوانان، رۆشنبیران و ئەدیبانی کورد لە ڕێگەی کردنەوەی کۆمەڵێک نێوەند هەم لە شارەکان و هەم بە شێوەی ئۆنلاین هەوڵی فێرکردنی زمانی زگماکییان بە نەوەی نوێ داوە، بەڵام بێبەری کردنی خوێندکاران لە خوێندن بە زمانی دایک بە شێوەیەکی دامەزراوەیی و لە ڕێگەی سیستمی پەروەردەوە، بێبەش کردنیانە لە وەسەریەکانی سەرمایەی فەرهەنگی و هاوکات بەرینتر بوونی ئەو کەلێنەی کە لە نێوان ژیانی رۆژانەی خوێندکارێک و خوێندنگاکەیدا هەیە. زۆرن ئەوانەی کە لەگەڵ یەکەم رۆژی دەستپێکردنی خوێندندا لە گەڵ دنیایەکی نەناسراو بەئەزموون و زمانی خۆیان ڕووبەڕوو دەبنەوە، بۆ زۆرێک لەوانە یەکەم جارە کە لەگەڵ دامەزراوەیەکی حکوومی بە شێوەی ڕاستەوخۆ دەکەونە پەیوەندییەوە و دەست و پەنجە لەگەڵ دنیایەکی نەناسراو و بێگانەدا نەرم دەکەن، پەیوەندییەک کە هەر لە یەکەم وەبەرییەکەوتنەدا ئاماژە بە ناتەبایی، هەڵاواردن و چەوساندنەوە دەکا.

لە ژمارە ٦٨٩ی رۆژنامەی "کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٦ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٦

باکوور لە بەردەم هەڕەشەیەکی نوێدا

بە دوای کوودتایەکی پڕ دەسکەوت بۆ ئەردۆغان و ئاکپارتی لە ژوئیەی ئەمساڵدا ئیدی هیچ بەربەستێک لەپێش دەسەلاتی ئەو ولاتەدا نەمایەوە تا بێباکانە بکەوێتە گیانی ئازادیخوازان، ناڕازییان و جودابیران لە سەرانسەری تورکیەدا. ئەگەر ئەو کوودتایە سیناریۆیەکی لەپێشدا ئامادەکراویش نەبووبێ ئەنجامەکانی پڕ بە ویستی ئەردۆغان و حکوومەتەکەی بوون و بیانوویەکی باشی کەوتە دەست تا لە ژێر ناوی لەنێوبردنی گولەنیەکان پانتایی سیاسیی تورکیە پاکسازی بکا و مەرامە دێرینەکانی پراکتیزە بکا. هەر لە سەرەتادا مانۆرێکی فراوانی بۆ پێشاندانی هێزی جەماوەری رێکخست، ئەوە بە مەبەستی پێشاندانی مەشروعیەتی سیاسی و ناردنی پەیامێکی سەمبولیکیش بۆ رەوایەتیی دان بە کردەوەکانی داهاتووی. بەدوای ئەوەدا رەشبگیری لە نێو سوپا و دام ودەزگا حکوومیەکان و زانکۆکان دەست پێکرد و بازنەکانی دەوری کۆمەڵگەی مەدەنی تەسکتر کردەوە تەنانەت خەڵکی ئاساییشی رەوانەی زیندانەکان کرد، گۆڤار و رۆژنامەکانی داخست و جیابیران و رۆژنامەنووسان و کارمەندانی قۆڵبەست کرد، لە دواییین هەلوێستیدا هەردوو هاوسەرۆکی هەدەپە سەلاحەدین دەمیرتاش و فیگن یوکسک و دەیان پارلەمەنتاری لە سەر لیستی ئەو پارتە و سەرۆکی چەند شارەوانیەکی باکووری کوردستانی دەستگیر کرد.

لەوانەیە لە روالەتدا شێوازی مامەڵکردنی ئەردۆغان و کەمالیەکان لێک جیاواز بێ، سەرەرای ناکۆکیەکانی لەگەڵ کەمالیەکان بە یەک ئاراستەدا هەنگاو دەنێ، لە سەرەتاکانی پرۆسەی ئاشتی لە تورکیەدا کەم نەبوون ئەوانەی پێیان وابوو ئاکپارتی نیەتی خێری هەیە و دەیهەوێ لاپەرەیەکی تازە لە مێژووی ئەو ولاتەدا هەلبداتەوە و هەم لەسەر ئاستی دەرەکی و هەم لە ئاستی نێوخۆدا گرێکوێرەکانی سەد ساڵەی تورکیە بکاتەوە. بەڵام بە تێپەڕینی کات رووی راستەقینە دەرکەوت، ئەوە تەنیا تاکتیکێک بوو بۆ بەلاڕێدا بردنی رای گشتی لە نێوخۆ و دەرەوی تورکیەدا، ئەگەر نا هێزێکی ئیسلامگەرا لە پشت ئەو ماسکەوە خۆی حەشار داوە کە زۆر زیرەکانە ناسیۆنالیزمی تونڕەوی مستەفا کەماڵ لەگەڵ ئیدۆلۆژی ئیسلامیدا تێکەڵ دەکا. بە گرتنی هاوسەرۆکی هەدەپە و ئەندامانی پەرلمان و سەرۆکی شارەوانیەکان، ئەردۆغان پرۆسەی دژە کوودتای گەیاندە ئەوپەڕی خۆی، هەزم کردن و تەحەمول کردنی هەدەپە بۆ ئاکپارتی کارێکی سەخت بوو، بەتایبەت دوای سەرکەوتنیان لە هەڵبژاردنە پارلەمانیەکەی ساڵی رابردوو و ئەو گۆرانکارییە گەورەی هەدەپە لە مەیدانی سیاسیی تورکیەدا دروستی کرد، هۆکاریکی دیکە ئەوەیە کە کوردەکان توانیان کێشەی کورد لە قالبی کێشەیەکی ئیتنیکی بێنە دەرێ و بیکەن بەکێشەیەکی ئاکتوێلی سیاسی، ئەوەش لە رێگەی دەرفەت دان بە کەمینە و پێکهاتەکانی دیکەش کە بێنە ژێر سێبەری دەرختەکەی هەدەپە. ئیدی ئەوجار ئانکارا بەتەنیا لەگەڵ کێشەی نەتەوەیی

کوردەکان بەروەروو نەبوو، بەڵکوو لەگەڵ کێشەیەک دەست و پەنجەی نەرم دەکرد کە هەم لە پارلەمانداو بەرۆژهۆڤ بوو، هەم پشتیوانیی خەڵکی شارە کوردنشینەکان و کەمینەکانی دیکەشی لەگەڵ بوو. لە لایەکی دیکەشەوە هەدەپە بە ئاشکرا دژایەتیی روانگەی باوی دەولەتداری لە تورکیەدا دەکا کە لەسەر بنەمای نەتەوەی باڵا دامەزراوە. دەوڵەت لە ئاست ئەو بزووتنەوە زیندوو و رووڵەگەشەیەدا دەستەوەستان مابۆوە، کەواتە ئەردۆغان یا دەبوایە سیاسیانە مامەڵە بکا و لێگەڕێ رووداوکان رەوتی ئاسایی خۆیان بپێون و خەونی ئیمپراتۆریەتەکەی ژێر گۆڕ بنێ یان ئەوەی کە وەک خەسڵەتی هەمیشەیی پەنا بۆ چارەسەری سەربازی ببا و شەڕێکی ماڵوێرانکەر هەڵگیرسێنێتەوە. ئەوە بێجگە لەوەی ئەردۆغان دەیهەوێ دەسەڵاتەکانی پەرلەمان سنووردار بکاتەوە و پشکی زۆری هێز بۆ دەفتەری سەرۆک کۆماریەکەی بگوازێتەوە. هەبوونی خەباتێکی پەرلەمانی کاراش بەربەست بوو لە بەرامبەر ئەو ویستە پاوانخوازییەیدا.

ئەردۆغان کە لە سیاسەتی نێودەوڵەتیدا کەوتبۆوە پەراوێزەوە و نەیتوانیبوو پشتیوانی ناتۆ بۆ هێرشکردنە سەر کوردەکانی رۆژئاوا بەدەست بێنێ، پیلانەکانی بۆ رووخانی رێژیمەکەی ئەسەد شکستی هێنابوو، لە دنیای دەرەوەدا بە پشتیوانی لە داعش تۆمەتبار دەکرا، ئاگری شەڕێکی دیکەی هەڵایساند و پرۆسەی ئاشتی لەبار برد. حەسانەی پەرلەمانی پەرلەمانتارە کوردەکانی راگرت و شارەکانی میلیتاریزە کرد و چەندین دێهات و ناوچەی کوردستانی وێران کرد و ژمارەیەکی زۆر خەڵکی بێتاوانی کردە قوربانی.

پرۆسەی دامەزرانی دەولەتی مۆدێرن لە تورکیەدا هاوکات بوو لەگەڵ سرینەوە و پەراوێزکردنی ئەوانی دیکە، بەردەوام بوون و پایەداربوونی ئەو دەوڵەتەش پێویستی بە چەند فاکتێک هەبوو کە تا ئێستاش نوخبەی سیاسیی تورکیە پێیەوە پابەندن، بۆ نموونە هەوڵدان بۆ یەکدەست کردن و یەکڕەنگ کردنی پێکهاتە جیاوازەکان و دروست کردنی تاکە نەتەوەی تورک، هەروەها نێوەندگەراییەک کە بە پشتیوانی سوپا دەپارێزرێ. بۆ ئەو مەبەستە ماشێنی سەرکوتی نەتەوەی باڵا دژی کوردەکان کەوتە کار و بە درێژایی نزیکەی سەدەیەک سیاسەتی تواندنەوە و لە نێوبردنیان گرتە بەر. ئەردۆغان دەبوایە بە شێوەیەک وەفاداری خۆی بۆ ئەو بنەما کلاسیکیە لە دەوڵەتداریدا پێشان دابا، بە تایبەت کە وردە وردە لە سەدسالەی دامەزرانی کۆماری تورکیە نزیک دەبێتەوە. ئەو دەیهەوێ تێکهەڵکێشیەک لە نێوان عەزەمەت و فەخامەتیی ئیمپراتۆریی عوسمانی لە لایەک و کەمالیزم لە لایەکی دیکەوە بکا و سەرەنجام بەرگێکی ئیسلامی بەسەر لیبرالیزمەکەیدا بکا. خەباتی کوردانی باکوور ئەو کۆنسێپتەی ئەردۆغان و ئاکپارتی تووشی قەیران کردووە، ئەوە راستە کە تورکیە هەر لە سەرەتاوە بە سەر دوو تورکیەی رۆژهەلاتی و رۆژئاوایی دابەش بووە، لە بەشە رۆژئاواییەکەیدا سێکولاریزم مۆدێلی باو بووە بەبێ ئەوەی مەبەست دێموکراسی بووبێ و لە بەشە رۆژهەلاتییەکەشی بە میلیتاریزە کردن مێتۆدی باوی بەرێوەبردن بووە، بەڵام ئێستا لە بەشە رۆژهەلاتییەکەیدا میلیتاریزەکردنیش ناتوانێ ئەو یەکگرتوویە زۆرەملییە بپارێزێ. هۆکارەکەشی ئەوەیە کە هۆشیاری سیاسیی چین و تۆێژە جۆراوجۆرەکانی خەڵک چۆتە سەرێ و بازنەی خەبات فراوانتر بۆتەوە و لە

شاخەکانەوە هاتۆتە نێو شارەکان و خەلکی ئاسایی خاوەندارێتی لە پرسی سیاسیی خۆیان دەکەن، ئەو مێتۆدە قورسایی دەوڵەت لە کوردستان دێنێتە خوارێ و دەیهەوێ لەگەڵ ساختاری مەدەنیدا رامی بکا. لەخۆرا نیە کە ئەردۆغان نووکی رمەکەی بەرەو سینگی ئەو کەسانە راگرتووە کە پێشەنگی ئەو جۆرە خەباتەن.

لە کۆتاییدا دەکرێ ئاماژە بەوە بکەین کە دەولەت - نەتەوەکەی ئەردۆغان لەمێژە ئیمتحانی خۆی داوە و ئێستا نەک هەر لە کوردستان بەڵکوو لە بەشەکانی دیکەی تورکیەش بە دوای رەشبگیرییەکانی ئەو دواییەدا لەگەڵ کۆمەڵێک پرسی هەستیار بەرەوروو دەبێتەوە و هاوکات فشارێکی نێودەوڵەتیشی لەسەرە کە ناتوانێ تا کۆتایی لە ئاست ئەو فشارە جیهانییەدا کەمتەرخەم بێ. ئەردۆغان هەر بەرگێکی دیکە بە سەر دەوڵەت . نەتەوە کەیدا بکا، لە کۆتاییدا ناچارە مل بە داخوازیی سیاسیی کوردەکان بدا، ئەویش لە کاتێکدا کە ماشێنی خەباتی مەدەنی و سیاسی لە باکوور وەرێکەوتووە و بێجگە لە فەرهەنگسازی و ئامادەکاری چەندین ساڵە، خاوەندارێتی لە پرسێکی رەوای سیاسی دەکا کە نەک هەر بە گرتنی رێبەرانی سیاسی بەڵکو هیچ هەنگاوێکی دوژمنکارانە ناتوانێ رایبگرێ یان پاشگەزی بکاتەوە.

لە ژمارە ٦٩٢ی رۆژنامەی "کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٢٠ی نۆڤەمبەری ٢٠١٦

سۆران عەلیپوور: کۆماری کوردستان پێناسەیەکی نوێی لە شوناسی کوردی کرد

هەڤپەیڤین: کاروان میراوی

"کۆماری کوردستان کە لە بەستێنێکی ئاڵۆز و لە بارودۆخێکی هەستیاری ڕۆژهەڵات نێوەڕاست و جیهاندا دامەزرا و ئەگەرچی کیانێکی ساوا و کەمتەمەن بوو، بەڵام لە مێژووی گەلی کورد و تەنانەت ناوچەکەشدا بە خاڵێکی وەرچەرخان ئەژمار دەکرێ و هەنووکەش لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا بووەتە سەرباشقەی بزووتنەوەی نەتەوەیی گەلی کورد و وانەکانی کۆمار بووەتە ڕەمزی خەبات و هاوکات پاڵنەرێکە بۆ دامەزراندنەوەی کۆماری کوردستان.

بەبۆنەی یادی ٧٦ ساڵەی دامەزراندنی کۆماری دێموکراتیکی کوردستان، ڕۆژنامەی "کوردستان" کۆمەڵێک پرس وروژاندووە و لەم پێوەندییەدا دیمانەیەکی لەگەڵ سۆران عەلیپوور، نووسەر و کارناسی مێژوو و مامۆستای قوتابخانە، هەروەها سکرتێری پێشووی یەکیەتیی لاوان و سەرنووسەری پێشووی گۆڤاری لاوان، نیشتەجێی ولاتی سوێد پێک هێناوە."

کاروان میراوی: کاک سۆران با باسەکەمان بەو پرسیارە دەست پێ بکەین؛ سەرەڕای ئەوەی کە پێش لە کۆماری کوردستان، گەلی کورد شۆڕشگەلێکی جیاوازتر و تەنانەت کۆماری ئاگریی هەبوو، بۆچی دامەزراندنی کۆماری کوردستان بە خاڵی وەرچەرخانی مێژووی کورد دادەنرێ؟

سۆران عەلیپوور: بۆ تێگەیشتن لە کۆماری کوردستان دەبێ چاوێک بەسەر ئەو ڕووداوو و وێستگە مێژووییانەدا بخشێنینەوە کە بەر لە کۆمار جێپەنجەی خۆیان لەسەر نەخشەی مێژووی ئەو نەتەوەیە بەجێ هێشتووە. لە دەورانی کۆماری کوردستاندا بۆ یەکەمجار چینی مامناوەندیی شارنشینی خوێندەوار، لەگەڵ ئەوەدا کەمینە و لاواز بوو، ڕەوڕەوەی ڕووداوەکان دەگرنە

دەست. ئێمە دەزانین دوای هەڵوەشانەوەی میرنشینە کوردییەکان، بۆشاییەک کەوتە نێو کۆمەڵگەی کوردییەوە کە دواجار ئەو بۆشاییە لەلایەن شێخ و بنەماڵە ئایینییەکان و پاشانیش نەوەی میرە کوردییەکان و خاوەن موڵکەکان کە لە تاراوگە دەژیان پڕ کرایەوە. ئەو هاوکێشەی هێزە لە کۆمەڵەی ژێکافەوە بەرەبەرە گۆڕانکاریی بەسەردا هات و چی دیکە بنەماڵەی شێخ و دەرەبەگە خاوەن موڵکەکان تاکە ئەکتەری شانۆی سیاسیی کوردستان نەبوون، ئەگەر سەرنج بدەینە کەسایەتییەکانی دامەزرێنەری ژ ـ کاف دەبینین کە ئەوان سەر بە چینی شارنشینی وردەبورژوا بوون. لە کۆماردا لەپاڵ هێزی چەکداری عەشایردا، ئەرتەشێکی قەوارە مۆدێرنیش دانرا، لەلایەکی دیکەوە بۆ یەکەمجار لە مێژووی کورددا لە ڕێگەی دامەزراوە و دەزگا و ناوەندی دێموکراتیک و مەدەنییەوە ویستی ناسیۆنالیستیی کوردان بەرجەستە کرا، لە بڵاوکراوە و وێژمانی سیاسیی کۆماردا هەست بە وشیارییەکی سیاسیی هاوبەش سەبارەت بە بوونی هاوبەشیی نەتەوەیی و مێژوویەکی هاوبەش و چارەنوسێکی هاوبەش دەکرا. ئەو وێژمانە هەرچەند وێژمانێکی یەکگرتووی ڕوون نەبوو، بەڵام هەم لە وێژمانی سیاسیی سەرانی کۆماری کوردستان و هەم لە دروشمی ستراتیژیکیی حیزبی دێموکراتدا مافی چارەی خۆنووسین بەڕوونی هەستی پێ دەکرێ. تێکەڵییەک لە ویستی ڕۆمانتیکی سەربەخۆیی لەگەڵ سیاسەتی ڕۆژ و ڕیئالیستی ئۆتۆنۆمیخوازیدا، کۆماری کردبوو بە خاڵیکی وەرچەرخان، ئەوە بێجگە لە گرینگیدانێکی کەمویّنە بە پرسی ناسنامە و زمان.

سەرانی کۆمار ئامادەبوون دەغڵودانی سااڵێکی کۆمار بە سۆڤییەت پێشفرۆش بکەن بۆ ئەوەی بتوانن چاپخانە دابنێن. بۆ یەکەمجار دامەزراوە ئیدارییەکان و ڕێکخراوە مەدەنییەکان هاوکات لەگەڵ پرۆگرامێکی سیاسیی هاوچەرخ بۆ ماوەیەکی کورتخایەن وێنەیەکی مۆدێرن و تۆکمەیان لە ناسیۆنالیزمی کوردی بەدەستەوە دا. خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە هاوپێوەندی و یەکگرتوویەک کە لەنێو کوردەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستانیش لە ئاست کۆماردا هەبوو، دیاردەیەکی کەمویّنە بوو لە مێژووی کورداندا، بەشداریی بارزانییەکان و ئەفسەرە سەربازییەکانی گەرمێن لە کۆماری کوردستاندا لوتکەی هاوپێوەندیی نەتەوەییدا بوو. هەر لەبەر ئەم هۆیانە و زۆر هۆی دیکە کۆماری کوردستان بە خاڵی وەرچەرخانی مێژووی کورد دادەنرێ.

کاروان مێراوی: پرسی بووژانەوە و گەشەکردنی زمان لە کۆماری کوردستاندا چەندە گرینگی پێ دراوە و تاکوو چەند هەنگاوی بۆ هەڵگیراوە؟

سۆران عەلیپوور: ئەو پرسیارە کە بۆ زمان و ناسنامە لە کۆماری کوردستاندا بایەخی پێ دەدرا و پێداگریی لەسەر دەکرا، کاتێک وەڵام دەدرێتەوە کە سەرنج بدەینە دۆخی سیاسیی ئێران و پڕۆسەی بەناو مۆدێرنکردنی کۆمەڵگەی ئێرانی لەلایەن ڕەزاشاوە. ڕەزاشا لە ڕێگەی بەهێزکردنی دەسەڵاتی ناوەند و لە ڕێگەی سانترالیزمی سیاسی و ئیدارییەوە لە هەوڵی دروستکردنی شوناسێکدا بوو بۆ خەڵکی ئێران، ئەو شوناسە داتاشراوە لەسەر بنەمای سڕینەوە و پەراوێزخستن و شێواندنی کولتوور و مێژووی نەتەوەکانی دیکە دارێژرابوو، لەڕاستیدا پڕۆسەیەکی ئاڵۆزی ئاسمیلەکردن بوو کە لە

خوێندنگەکانەوە تاکوو پادگانەکانی ئەرتەش پیادە دەکرا. زمانی فارسی وەکوو زمانی فەرمی دیاری کرا و هەرچی لەگەڵ پێناسەی ڕەزاشا بۆ ئەو شوناسە نوێیە ئێرانییە دەگونجا بە مۆدێرن و پێشکەوتوو و شارستانی ئەژمار دەکرا و ئەوی دیکەش کە کولتوور و ناسنامەی نەتەوەکانی دیکە بوو بە دواکەوتوویی و عەشیرەیی بێکەڵک لەقەڵەم درا. کۆنسێپتی دەوڵەت ـ نەتەوەی پەهلەوی هەر زوو لە کوردستاندا کاردانەوەی لێ کەوتەوە، بۆ نموونە ڕاپەڕینی مەحموود خانی کانیسانان و ڕاپەڕینەکەی مەلا خەلیل، ئەو جووڵانەوانە لەگەڵ ئەوەدا بەرنامەی سیاسیی دیاریکراویان نەبوو، بەڵام دژکردەوەیەک بوون بەرانبەر بە سیاسەتی یەکدەستکردن و حاشاکردن لە ناسنامەی کوردەکان.

سەرانی ژ - کاف و پاشان سەرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستانیش بەتەواوەتی هەستیان بە مەترسییەکانی کۆنسێپتی دەوڵەت ـــ نەتەوەی پەهلەوی کردبوو، هەم لە بڵاوکراوەی "نیشتمان" و هەم لە ژمارەکانی ڕۆژنامەی "کوردستان"یشدا ئەو گرینگیدانە بە شوناسی هاوبەش و چارەنووسی هاوبەشی کورد بەتەواوەتی ڕەنگی داوەتەوە. دووهەم داواکاریی حیزبی دێموکراتیش لە بەیاننامەی دامەزراندنیدا پرسی مافی خوێندن بە زمانی دایک و بەکارهێنانی زمانی کوردییە لە بەڕێوەبەرایەتی و ئیدارەکاندا، لە کاتێکدا خاڵی یەکەم باسی لە شێوەی مافی چارەی خۆنووسین لە سیتەمێکی ئۆتۆنۆمیدا دەکرد. لەو ماوە کورتەدا زمانی کوردی کرایە زمانی فەرمی و بێجگە لە ڕۆژنامەی "کوردستان" کە زمانحاڵی حیزبی دێموکراتیش بوو، کۆمەڵێک بلاقۆک و گۆڤاری دیکەش وەکوو "هاواری کورد"، "هاواری نیشتمان"، "هەڵاڵە" و "گروگاڵی منداڵی کورد" بڵاو کرانەوە.

کاروان میراوی: زۆر جار دەوترێ کە یەکیەتیی سۆڤییەت کۆماری کودستانی دامەزراندووە و ئەگەر خەیانەتی لە کۆمار و ئەو بەڵێنەی کە بە پێشەوا درابوو نەکردایە، کۆماری کوردستان نەدەڕووخا، ئەمە تاکوو چەند ڕاستە؟

سۆران عەلیپوور: هەر ڕووداوێکی مێژوویی لە بەستێنێکی دیاریکراودا لەدایک دەبێ و کاریگەریی شوێن و کاتی لەسەرە، یەکیەتیی سۆڤییەت لەو ڕووداوانەی کە لە ئازەربایجان و کوردستاندا ڕوویان دا بێ ڕۆڵ نەبوو، هاوکات تاکە هۆکاریش نەبووە لە دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا، ئەو گۆڕانکارییانەی کە لەگەڵ دەستپێکردنی شەڕی جیهانیی دووهەم هاتنە ئاراوە، ویستی نێوخۆیی کوردەکان و بێزاری لە کۆنسێپتی دەوڵەت - نەتەوەی پەهلەوی و بۆشاییەکی دەسەڵات کە لەو ناوچەیەدا دروست ببوون، هۆکاری سەرەکیی دامەزراندنی کۆماری کوردستانن. ئەو ڕوانگەیەی کە دامەزرانی کۆماری کوردستان و تەنانەت دامەزرانی حیزبی دێموکراتیش دەبەستێتەوە بە ویستی یەکیەتیی سۆڤییەت، لەنێو کۆڕی پانئێرانیزم و نووسەرانی جیرەخۆردا زۆر باوە، ئەوان دەیانهەوێ بە هەموو شێوەیەک داخوازییەکانی خەڵکی کوردستان بە تێئۆریی دەستی دەرەکی ڕاڤە بکەن و بەو شێوەیە لە هۆکارە نێوخۆییەکان خۆ ببوێرن. لەو و دانوستان و وتووێژانەدا کە لەنێوان نوێنەرانی کورد و باقرۆف، سکرتێری حیزبی کۆمۆنیستی ئازەربایجاندا ئەنجام دران باس لە دامەزراندنی کۆماریکی کوردی نەکراوە،

ئەوان دەیانویست کوردستانیش بکەوێتە سەر ئازەربایجان و ڕاستیی دابەشبوونی ئیداری لە ئێرانـدا قەبـووڵ بـکەن، لەو بەڵێنانەشدا کە لەو دوو دیـدارەدا بە کوردەکانیـان دابـوو، زۆربەی هەرە زۆریـان جێبەجێ نەکـرد. بەڵام نابێت لەبیریشمان بچێ کە لەو سەردەمەدا مۆدێلی سۆڤییەتی نموونەیەکی بەرچـاو و بـاڵای سیاسـەت و ئیدارەکردن و بەڕێوەبردن بـوو لەلای سەرانی کۆماری کوردستان و کاریگەریی ئەو ڕوانگەیە بە لێدوانـدەرانی سیاسی کۆمارەوە دیـارە. بەڵێن و وادەکـانی سۆڤییەت وای کـرد کە ڕووداوەکـان زووتـر لەوەی چـاوەڕوان دەکـرا بـرۆنە پێشـەوە، بەڵام دەبـێ لە بەستێنە سیاسـی و کـۆمەڵایەتـی و ئابووریـیەکانـدا بە دوای هۆکارەکـانی ڕووخـانی کۆمـاری کوردستاندا بگەڕێین، نەک تەنیـا لە پەیوەنـدیی لەگەڵ یەکیەتیـی سۆڤییەتدا.

کـاروان مێـراوی: لەسـەر کۆمـاری کوردسـتان دوو بۆچـوون لە ئـارادایە، بۆچوونێـک دەوتـرێ کۆمـاری کوردسـتان دەوڵەتێکـی سەربەخۆ بووە و بۆچوونێکیش دەوترێ دەوڵەتێکی خودمۆختار بـووە، ئێـوە پێتـان وایە دەوڵەتـی کۆمـاری کوردسـتان چ جـۆرە کیانیک بووە؟

سـۆران عەلیپـوور: ئەگەر سەیری نووسـراوە فەرمییەکـانی حیزبـی دێمـوکرات کە دامەزرێنـەری کۆمـاری کوردستانیشە بکەیـن، لەوێـدا بـاس لە مـافی چـارەی خۆنووسین لە فـۆرمی ئیـدارەیەکی ئۆتۆنۆمیـدا کـراوە، ئەوەی کە کوردەکـان خۆیـان کاروبـاری خۆیـان بەڕێـوە ببـەن و زمـانی کـوردی زمـانی فەرمـی بـێ و کۆمەڵێـک خـاڵی دیـکەش کە بە تەواوەتـی ئامـاژە بە مـانەوە لە چوارچێوەی ئێرانـدا دەکـا و بە ڕوونبیـش ئەو هۆشیـاربیە سیاسـییە لە ئـاست مێژوو و چارەنووسی هاوبەشی گەلـی کورددا هەسـت پـێ دەکرێت، بەڵام ئەو بۆشـاییی دەسـەڵاتەی کە لە کوردسـتاندا هەبـوو وای کـرد کە کۆمـاری کوردسـتان لە کـردەوەدا وەکـوو دەوڵەتێکی سەربەخۆ هەڵسوکەوتی دەکرد، کۆمـاری کوردسـتان ئەرتەش و ئـاڵا و سـروودی نەتەوەییـی خـۆی هەبـوو، مـامەڵە ئابووریـیەکـانی ڕاسـتەوخۆ لەگەڵ سـۆڤییەتدا ئەنجـام دەدا. هەر وەکـوو پێشـتریش ئـامـاژەم پـێ دا لە وێژمـانی سیاسـیی ئەو کاتدا هێنانەبەرباسی پرسی سەربەخۆیی کارێکی ئاسایی بووە و هەر لەوسەردەمەشدا پێناسـەیەکی نـوێ لە شوناسی کـوردی کـرا و ئەو پێناسـە نـوێیە شوناسـی کـوردیی جیـا کـردەوە لەو شوناسـە ئێـرانییەی کە ڕەزاشـا تەمەن و وزەیەکـی زۆری بـۆی تەرخان کردبـوو. ئەو تێگەیشتنە لە شوناسی کـوردی ئاسـتی ڕەگەزە ئێتنیکییەکـان دەبەزێنـێ و کوردبـوون لە چوارچێـوەیەکی بەربڵاوتـری سیاسـی و کـۆمەڵایەتی و ئیداریـدا پێناسـە دەکـا، پـێم وایە ویسـتی ئۆتۆنۆمیخـوازیی کۆمـاری کوردسـتان لەو سەردەمەدا کاریگەریی باشی لەسەر دیاریکردن و پێناسەکردنی شوناسی کـوردی هەبـووە لە ئـاست شوناسی بە زۆر داتـاشـراوی ئێرانیدا.

کاروان مێراوی: ئەزموونەکـانی کۆمـاری کوردسـتان تـاکوو چەنـد بـوونەتە سەرباشقە بـۆ گەلـی کـورد لە هەمـوو پـارچەکـانی کوردستاندا؟

سۆران عەلیپوور: کۆماری کوردستان بەو تەمەنە کورتەی خۆیەوە بایەخێکی سیمبۆلیی مێژوویی و سیاسی هەیە. بۆ یەکەمجار دامەزراندنی دەوڵەتێک بە ئاڵا و سروودی نەتەوەیی و سوپایەکی سەربەخۆ ڕووداوێکی دەگمەنە، کۆماری کوردستان بەرهەمی پێگەیشتوویی وشیاریی سیاسی بوو، بەرهەمی پێگەیشتنی هەستی نەتەوەیی و شوناسی کوردی بوو، هەربۆیەش بۆ یەکەمجار سەرکردە و دامەزرێنەری کۆماری کوردستان سەرۆک عەشیرەت، شێخ یان ئاغایەکی خاوەن مووڵک نەبوو، چینی خاوەن مووڵکەکان هەر لە سەرەتاوە هەستیان بە مەترسییەکانی ئەو دیسکۆرسە سیاسییە مۆدێرنە کرد، لەگەڵ ئەوەدا سەرەتا کەم و زۆر پشتیوانییان لە کۆمار کرد بەڵام پەیوەندیی خۆیان لەگەڵ ناوەند نەپچڕاند و لە دواییدا پشتیان لە کۆماری کوردستان کرد.

کۆمار لە ڕووبەڕووبوونەوە و بێ بنەما پێشاندانی کۆنسپێتی دەوڵەت - نەتەوەی پەهلەویدا ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی گێڕا، ئەو دەوڵەتە بەناو مۆدێرنەی کە ڕەزاشا دەیویست بە ئاگر و ئاسن بنیادی بنێ، لە ئاست دیسکۆرسی ناسیۆنالیستی و وشیاریی سیاسیی سەرانی کۆماری کوردستاندا دەستەوەستان بوو.

گواستنەوەی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازیی کوردی لە دژکردەوەی چەکداریی عەشیرەیی و لۆکاڵییەوە بۆ دیسکۆرسێکی گشتگیریی نەتەوەیی لە چوارچێوەی دامەزراوەی دێموکراتیکی مەدەنیدا هەم خاڵی وەرچەرخانە و هەمیش دەسکەوتێکی سیمبۆلیکی مێژووییە، لە کۆماردا هاودەنگی و هاوکاری و بەشداریی کۆڕوکۆمەڵە جیاوازەکانی کوردستان و کوردانی پارچەکانی دیکە ڕەنگوڕووی یۆتۆپیایەکی بەو کۆمارە بەخشیبوو کە تەنانەت ئەو بێگانانەی کە لەو سەردەمەشدا سەردانی کۆماری کوردستانیان کردووە سەربان لەو کەشوهەوا سیاسییە ئازاد و ئارامە سوڕ ماوە. دامەزراندنی یەکیەتیی ژنان و یەکیەتیی لاوان و بایەخدان بە ڕۆڵی ژنان لە کۆمەڵگەی ئەو کاتدا کردەوەیەکی ڕادیکاڵ و بوێرانە بوو.

کاروان میراوی: کاک سۆرانی بەڕێز، سپاس کە کاتتان بۆ ئەم دیمانەیە تەرخان کرد

سۆران عەلیپوور: سپاس بۆ ئێوەش کە ئەم دەرفەتەتان ڕەخساند تاکوو لە یادی ٧٦ ساڵەی کۆماری دێموکراتیکی کوردستاندا باسێک لەسەر کۆمار بکەین

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٥ی فێبریوێری ٢٠٢٢

"

ژینا گیان تۆ نامری، ناوت نەبێتە ڕەمز"

لە کۆتاییەکانی ساڵی ١٩٢٨ی زایینی ماموستایەکی ئایینی لە ناوچەکانی دەوروبەری سەردەشت ڕێبەرایەتیی بزووتنەوەیەکی بەرەنگاریخوازانە دەکا دژ بە سیاسەتی شۆڤێنیستی یەکدەستکردن و یەکڕەنگکردنی ڕەزاشای پەهلەوی. ئەو زانا ئایینییە مەلا خەلیلی گۆڕەمەری بووە و هۆکاری سەرەکیی ئەو ڕاپەرینەش بە پێی سەرچاوە میژوویییەکان قەدەغەکردنی جلوبەرگی کوردی و سەپاندن و یەکدەستکردنی جلوبەرگێک بوو بۆ ئەوەی ڕەزاشا پێیوابێ کە بە سەپاندنی شێوازێکی دیاریکراوی جلوبەرگ نەتەوەیەکی یەکدەست و بەهێزی دروست کردبێ. لەوانەیە پێویست بە پرسیار نەکا کە ئەو سیاسەتە چەندە سەرکەوتوو بوو، خەڵکی ئێران هەم سیاسەتەکانی و هەم خودی پاشایەتیی ئەویشیان کرد بە بەشێک لە میژوو. پارێزگاریکردن لە جلوبەرگی کوردی وەک بەشێک لە کولتوور و ناسنامە و نەکەوتنە ژێربارى سیاسەتی تواندنەوە و یەکخستنی ڕەزاشا، بەشێک بوو لە بزووتنەوەیەکی گەورەتر کە لە قۆناغ و ناوچەی جۆراوجۆری ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا سەریان هەڵدەدا.

ئەو کورتە پێشەکییە بۆ ئەوەیە کە وێکچوونی نێوەرۆکی تۆتالیتاری دەوڵەت- نەتەوەی ڕەزاشا لەگەڵ نێوەرۆکی ئیدۆلۆژیکی پاوانخوازی کۆماری ئیسلامیدا لێک گرێ بدەینەوە. لە هەردووکیاندا یەکڕەنگکردن و یەکدەستکردن لە جلوبەرگ و کولتوور و زمانەوە دەست پێ دەکا تا دەگاتە سیاسەت و حوکمڕانی کردن. نەهادەکانی دەوڵەت چ ئیداری بن یا خزمەتگوزاری

دەخرێنە خزمەت سیستمێکی چڕوپڕی چاودێریکردن، لە کۆنتێکستێکی ئەوهادا پۆلیسی مۆرال "گەشتی ئیرشاد" دەتوانێ ژینا بە تاوانی نەگونجان لە فۆرمی لەپێشدا دەستنیشانکراوی ئەواندا، قۆڵبەست بکا و پاش ئەشکەنجە و ئازاردان گیانیشی لێ بستێنن.

وەک چۆن قەدەغەکردنی جلوبەرگی کوردی تاکە هۆکاری سەرهەڵدانەکەی مەلاخەلیل نەبوو، بەهەمان شێوە کوشتنی ژینا و پرسی حیجابی زۆرەملێ تاکە هۆکاری ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان و ئێران نین، کۆمەڵگەی ئێرانی لەمێژە لە ناخی خۆیدا دەکوڵێ و وەک بۆمبێک ئامادەی تەقینەوەیە. ئەو کەسەی لە سەر کێلی ژینا نووسیویەتی: "ژینا گیان تۆ نامری، ناوت ئەبێتە ڕەمز" لەوانەیە هیچ کات پێشبینیی ئەوەی نەکردبێ کە ناوی ژینا سنووری سەقز و ڕۆژهەڵات تێپەڕ دەکا و دەبێ بە ناوێک کە لە ئاستی جیهانیدا ببێ بە ڕەمزێک بۆ خەبات و بەرەنگاری و ئازادیخوازی و سەرەتای ڕاپەڕینێکی گشتی دژ بە یەکێک لە دیکتاتۆرە هەر قێزەونەکانی سەردەم، بەڵام ئەگەر بە ڕێکەوتیش ئەو ڕستەیەی نووسیبێ، ڕەوتی ڕووداوەکان ڕاستی ئەو نووسراوەیان سەلماند.

نەوەیەکی لاو و تازەلاوی پڕلە وزە، خوێندەوار و وشیار لە ڕیزی پێشەوەی ئەو ڕاپەڕینەدان کە سەرەڕای ئەوەی بە سیستمی پەروەردەی ئەو ڕێژیمە گەورە کراون، مەودایەکی زۆریان لەگەڵ بەها و پێوەرەکانی کۆماری ئیسلامی گرتووە. ئەو نەوەیە وشیارە بەوەی کە کۆماری ئیسلامی لە چ قەیرانێکی حاکمییەتدایە و چۆن لە کۆمەڵگەی نێونەتەوەییدا خراوەتە پەراوێزەوە. ئەوان ئاگادارن کە بە تاڵانبردنی سامانی وڵات و خەرجکردنی لە سیاسەتە ئەودیوو سنووریەکانی ڕێژیمدا چۆن خەڵکی ئێرانی تووشی قەیرانی هەژاری، بێکاری و ئابووریەکی لاوازی دارماو کردووە. کچان و ژنانی ئێران کە لە زانکۆکاندا ڕێژەی زۆرینەن، ئاگادارن لەوەی کە چۆن سیاسەتی هەڵاواردنی بنگەیی، ئەوانی لە بازاڕی کار و مەیدانە سیاسی، کولتووری و ئابووریەکان دوور خستۆتەوە. هەموو ئەو هۆکارانە و هاوکات پێگەیشتوویی شعووری سیاسی لەو نەوەیەدا کە بەئاسانی توانای بەراوردکردن و هەڵسەنگاندنی هەیە ژنان و لاوان و چین و تۆژەکانی دیکەی هێناوەتە سەر شەقام.

مانگێک بە سەر دەستپێکردنی خۆپێشاندانەکاندا تێپەڕیوە. ئەم ڕاپەڕینەی بە فرێدانی پەچەی بەسەردا سەپێنراو و بە دروشمی "ژن، ژیان، ئازادی" لە کوردستانەوە دەستیان پێ کرد و هەر زوو ویستە ڕادیکال و داخوازییە ڕاستەقینەکانی خەڵک لە دروشمەکانی دیکەدا کە جەوهەر و سیمبولەکانی کۆماری ئیسلامی دەکردە ئامانج، ڕەنگی دایەوە. خەڵک ڕووی دروشمی لە ماهییەت و بوونی ئەو ڕێژیمەیە و هەر سیمبۆلێک نوێنەرایەتیی ئەو حکومەتە بکا دەکرێتە ئامانج، لە پەیکەری خومەینییەوە تا بەسیجی و بەکرێگیراوانی ڕێژیم.

ئەگەر درێژەکێشان و چروپڕیی خۆپێشاندانەکان و بڵاوبوونەوەیان بە هەموو ئێراندا تایبەتمەندییەکی ئەو ڕاپەڕینە بێ، ئەوا لە مەیداندا بوونی ژنان و کچان وەک بزوێنەر و پێشڕەو پێناسەیەکی دیکەی ئەو ڕاپەڕینەیە. جیاواز لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی دوو دەیەی پێشوو، هیچ باڵێکی ڕیفۆرمخواز یا کەسایەتییەکی ڕێفۆرمیست نەیتوانیوە مۆرکی خۆی بەو ڕاپەڕینەوە بنێ و پێدەچێ بە یەکجاری سیناریۆی ڕێفۆرم لە چوارچێوەی کۆماری ئیسلامیدا پێگەی خۆی لەدەست دابێ. نەبوونی ڕێبەرێکی دیاریکراو بۆ ئەو بزووتنەوەیە لە لایەکەوە کۆماری ئیسلامیی لە زوو کۆنترۆلکردن و سستکردنی دەستەوەستان کردووە، و لە لایەکی دیکەشەوە شێوازێکی دیکەی لە بزووتنەوە کۆمەڵایەتیەکان خستۆتە ڕوو کە پێویستی بە هیرارکییەکی ستوونیی نییە کە هێڵ و فەرمانی لێ وەربگرێ، بەڵکوو ویست و دروشمێکی یەکگرتوو لەنێو پێکهاتە جیاوازەکاندا هەیە کە ڕێبەریی ڕاپەڕینەکەیان بە شێوەیەکی ئاسۆیی بەسەر هەمووانداا دابەش کردووە.

یەکگرتوویی و هاوەدەنگییەک لە دەوری دروشمی "ژن، ژیان، ئازادی"دا هەیە کە وایکردووە نەتەوە و پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگەی ئێرانی بێئەوەی ترسیان لە لەدەستدانی داخوازییە سیاسییەکان یا ئەجێندای سیاسیی خۆیان هەبێ، ئەو دروشمە بە ئی خۆیان بزانن، ئەوە بەو مانایە نییە کە کوردەکان یان پێکهاتەیەکی دیکەی ئەو کۆمەڵگەیە پشت لە داوا ئێتنیکی و ویستە سیاسیەکانی خۆیان بکەن، ئەو قۆناغە پێویستی بە یەکدەنگییەک هەیە، پێویستی بە فۆرمی تازەی سیاسەت کردن و مامەڵەکردن هەیە کە بتوانێ هەم لە ئاستێکی بەرفراوانی گوتاریدا و لەگەڵ هەموو پێکهاتە سیاسی و ئێتنیەکانی دیکە بڕەوەی پێ بدا، هەم بتوانێ پەرچەمی داخوازییە لۆکاڵییەکانیش شەکاوە ڕاگرێ. بۆ وەبیر هێنانەوەش بێ گرینگە بزانین کە کوردەکان لەمێژە مافەکانی خۆیان و گەیشتن بەو مافانەیان بە هەبوونی دێموکراسی لە ناوەند و هەموو ئێراندا گرێ داوە، بۆیە ناکرێ هەموو بەرپرسایەتیی پاراستنی ئەو گوتارە هاوبەشە بە تەنیا بخرێتە سەر نەتەوەیەک کە لەمێژە نیازپاکیی خۆی لەو بوارەدا سەلماندووە و قوربانیشی بۆ داوە.

بێئەوەی پێشبینی درێژەدانی ئەو ڕاپەڕینە بکەین، دەتوانین بڵێین ئەوەی کە تا ئێستا سەرکەوتوو بووە بەرەی خەڵکە، کۆماری ئیسلامی نە ستراتیژییەکی یەکدەست و کاریگەری هەیە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی خۆپێشاندانەکان و نە لە ڕێگەی بەڵێن و وادەکانیشیەوە توانیویەتی ڕەوتی ڕووداوەکان بەلاڕێدا ببا. ئەوە بەرپرسایەتییەکی زیاتر و قورستر دەخاتە سەر بەرەی ئۆرگانیزەکراوی ئۆپۆزیسیۆن و چاوەڕوانییەکان لە نێوخۆ و دەرەوە زیاتر دەکا.

ئەم بابەتە لە ژمارەی٨٣٣ی ڕۆژنامەی کوردستان بڵاو کراوەتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ١ی خەزەڵوەری ٢٧٢٢

کۆماری کوردستان و کۆمارەکانی سەرشەقام

لە گەرمەی شۆڕشی ژینادا چاوم دەکەوێتە سەر کورتەڤیدیۆیەکی خوێندکارانی زانکۆی زانستە پزیشکییەکانی کوردستان لە سنە، ئەوان لەبەردەم دەروازەی زانکۆ کۆبوونەتەوە و کج و کوڕ خرۆشاون و پڕ بە گەروو هاوار دەکەن: "ئێمە ڕۆڵەی پێشەواین، بۆ کوردستان گیانفیداین." هەر بە ڕێکەوت دروشمێکی خومەینییش بە ڕەنگی ڕەش و فۆنتی نەستەعلیق لە سەرەوەی ڤیدیۆیەکە دەردەکەوێت." دانشگاه مبدا همەی تحولات است." وێنەی خامنەیی و خومەینیش لە هەردوو سەری دروشمەکە دراوە.

یەکدەنگی و هاوئاهەنگییەک لە جووڵە و دروشمدانیاندا، وەرە، ژیاندۆستی و ژندۆستی، ئیرادەی گۆڕانخوازییەک کە لە دەنگ و هاواری خوێندکارەکان و کۆبوونەوەکەیان دەبینرێ و هەستی پێ دەکرێ لە دژایەتییەکی تەواودایە لەگەڵ ئەو مەترپاڵە بێگیان، بێناوەرۆک و ڕەشەدا، کە لە ترسی هێنانەخوار و خراپکردنی لە بەرزاییەکی جێگەی تێڕامان هەڵواسراوە، دوو پیاو بە هۆوییەتێکی زۆر بەرتەسکی ئایینی و لە چوارچێوەی پێناسەیەکی ئیدۆلۆژیکدا ڕاست و چەپی بێنەرەکەیان گرتووە و لەوێوە دەیانەوێ ئامادەیی خۆیان بەرهەم بێننەوە، لەوەش گەرێین کە ئەو قسەیەی خومەینی چەندە کلێشەییە و مەبەستیشی لە گۆڕانکاری چ بووە؟ بە دڵنیاییەوە ئەو گۆڕانکارییانە نین کە لە ناوەندەکانی خوێندنەوە بانگەشەیان پێ دەکرێ، ئەو ناوەندانەی کە جێگەی هومێدی کۆماری ئیسلامی بوون، نەوەیەکیان بەرهەم هێناوە کە گۆڕانخوازییە کلێشەیی و

ئاراستەکراوەکانیان بەدژی هەمان ڕێژیم کردووە بە گۆڕانکاری ڕادیکاڵی مەبەستدار.

هەمان دروشم "ئێمە ڕۆڵەی پێشەواین، بۆ کوردستان گیانفیدایین." لە زۆربەی شارەکانی کوردستان دەکوترایەوە،ئێستا کە لە سەروبەندی یادکردنەوەی دامەزرانی کۆماری کوردستان دایین، گرینگە چاوێک بە ئەڵقەکانی ئەو زنجیرەدا بخشێنین کە ساتەوەختی بەردەم دەروازەی زانکۆی سنە و کۆمەڵێک خوێندکاری خۆپێشاندەر ٧٧ ساڵ دواتر بە مەیدانی چوارچرای مهابادەوە لێک گرێ دەدات. هاوئامانجی و ئاماژەی نەوەی نوێی "کۆمارەکان" بە کۆماری کوردستان نە بە ڕێکەوتە و نە تەنیا دروشمێکیشە، ئەگەر کۆمار لە نووسینە مێژوویییەکاندا بە خاڵی وەرچەرخان لە مێژووی سیاسی دادەنرێ، ئەوا لەلای نەوەی "کۆمارەکان" بە نموونەیەکی دێموکرات و مۆدێرن لە حوکمڕانی و ئیدارەکردن ئەژمار دەکرێ، کە تەواو لەگەڵ دروشم و داخوازییەکانی ئەوڕۆی خەڵکی کوردستان تەبایە و هەربۆیەش بەڕوونی کۆمار بە سەرچاوە و ئاخێزگە دادەنێن.

ئەو پارادۆکسی گوتارە کە لەو کورتەڤیدیۆیە و زۆربەی ڕووداوەکانی دوایی و ڕابردووی کۆمەڵگەی کوردی دەبینرێت، وێنەیەکی بچووککراوەی ناتەباییەکی گەورەتری دوو دنیابینی و وێژمانە کە هەم لە سەردەمی کۆماردا و هەم لە ڕۆژگاری کۆمارەکاندا و لە فۆرمی جیاوازدا و بە نێوەرۆکێکی ڕادەیەک لێکنزیک، لە بەرامبەر یەکتردا ڕاوەستاون. دنیابینییەک کە دیدێکی کۆلۆنیالیستیانەی بۆ خاک و دانیشتووانی کوردستان هەیە، لە ئاست دونیابینییەک کە خەونی ئازادی و گەیشتن بە مافە سروشتی و مرۆییەکانی لە سەرووی داخوازییەکانیدا جێ کردۆتەوە.

گرینگیی پەیام و دەسکەوتەکانی کۆمار لەو ڕۆژانەدا زیاتر لە هەمیشە هەستی پێ دەکرێ، نەک تەنیا لەبەر ئەوەی گلۆڵەی کۆماری ئیسلامی کەوتۆتە لێژی و شاهیدی زیاتر لە چوارمانگ ڕاپەڕینی خەڵکی ئێرانین، بەڵکوو لەبەر ئەوەش کە دووبارە و چەندجارە دەنگی پێی ئەو وێژمانە ناوەندگەرا و داپلۆسێنەرە دەبیستین، کە دەیەوێ ئێرانی داهاتوو بە شوناسێکی میللیی دیاریکراو ببەستێتەوە و ڕەنگ و دەنگە جیاوازەکان، داخوازیی نەتەوەکانی ئێران بە وڵامی کلێشەیی لەپێشدا "هێز" دوایە "ماف" وڵام بداتەوە، کۆنسێپتێکی ئەزموونکراو کە یەکێک لە هۆکارەکانی دامەزراندنی کۆمار ڕێک کاردانەوەیەک بوو بەو سیاسەتە پاوانخواز و نێوەندگەرایە. ڕەزاشا لە ڕێگەی سانترالیزمی سیاسی و ئیدارییەوە هەوڵی دروستکردنی شوناسێکی ئێرانی داتاشراوی بۆ خەڵک و نەتەوەکانی ئێران دەدا، ئەو سیاسەتی پەراوێزکردن و خستنەدەرەوە (Exclusion) لەسەر بنەمای سرینەوە و شێواندنی شوناس، کولتوور و مێژووی ئەوانیدیکە دارێژرابوو.

کۆنسێپتی نەتەوەی باڵای پەهلەوی حاشای لە فرەهۆوییەتی و پلۆرالیزمی فەرهەنگی دەکرد و بێجگە لە بڕەودان بە کولتوور و زمانی فارسی، پڕۆژەی ئاسیمیلەکردن و بە لۆکالی ناساندنی فەرهەنگ و زمانی نەتەوەکانی دیکەی ئێرانی خستە بەرنامەی خۆی، ئەو سیاسەتە هاوکاتە لەگەڵ پڕۆژەی بە مۆدێرنکردنی ئەرتەش و وەگەڕخستنی ماشێنی زەبروزەنگی

حکومەتی ناوەندی. لە ژێکاف و پاشان لە کۆماری کوردستانیشدا کاردانەوە بە سیاسەتی هێژموونی و کۆنسێپتی تاکە هۆوییەتی پەهلەوی بەڕوونی دەبینرێت. لە بڵاوکراوەی "نیشتمان" و ڕۆژنامەی "کوردستان"دا شوناسی هاوبەش و چارەنووسی هاوبەشی کوردان باسێکی گەرمی هەمیشەییە، قازی محەمەد لە نوتقێکدا کە لە ژمارە ١٠ی ڕۆژنامەی "کوردستان"ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ دا بڵاو کراوەتەوە، زۆر بەڕوونی ئاماژە بە پرسی شوناسی نەتەوەیی، زمانی زگماک و چەمکی دێموکراسی دەکات: "لەو دواییانەدا لەپاش شەڕی بەینولمیلەلی پێشووەوە کە حکومەتی ئێران و تورکیە هاتنەسەر کار و زمان و عادات و مەزهەب ڕسووماتی میللیی کوردیان بەجارێک لاواز و کز و کەنەفت کرد و لە هیچ وەحشییەت و درندەییەک ڕانەوێستان و خوێندن و نووسینی زمانی کوردی مەمنووع و پۆشینی لیباسمان قەدەغە بوو." (١)

بایەخ و بەها مێژوویی و سیاسییەکانی کۆمار تەنیا لە دەسکەوتی زۆر و تەمەنێکی کورتی پڕشنگداردا نییە، کۆمارێک کە بەرهەمی پێگەیشتوویی و وشیاریی سیاسیی کورد بوو، حەفتاوحەوت ساڵ دواتر لە قۆناغێکی دیکەی پێگەیشتوویی سیاسیی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بووە بە سەرچاوە و ئاخێزگە. وێژمانی نەتەوەیی، مەدەنی و دێموکراتیکی کۆمار تێکەڵ بە داخوازی و دروشمە ئەوڕۆییەکانی خەڵکی کوردستان بووە، کۆماری کوردستان لە ڕووبەڕووبوونەوەی کۆنسێپتی دەوڵەت نەتەوەی پەهلەویدا و مایەپووچبوونی سێنترالیزەکردنی دەسەڵاتی سیاسی و ئیداری لە شوێنێکدا و لە دەستی کەمینەیەکدا ڕۆڵێکی دیاریکراوی گێڕا، نەوەی ئێستاش بۆیە خۆی بە ڕۆڵەی پێشەوا دەزانێ، چونکە دەزانێ پێشەوا و کۆمارەکەی بێ ئەوەی بە دەق لە شوێنێکدا ناویان لە ژن، ژیان، ئازادی بردبێ، بەڵام لە کردەوەدا و لە سیاسەتەکانیاندا هەم گۆڕانکاریی سیاسی و هەم ڕیفۆرمی کۆمەڵایەتییان بەهەند وەرگرتبوو، ئەو نەوە هۆشیارە بە ئاماژە و کۆدەکانی پشت ئاخاوتنی ناوەندگەراکان، چ ئەوانەی هۆوییەتی مەزهەبی دەگشتێنن و چ ئەوانەش کە بانگەشەی یەکشوناسی و یەکپارچەیی دەکەن.

بزووتنەوەی سیاسی و وشیاری سیاسی لە بەستێنی ناتەباییەکانی نێوان وێژمانی خەڵکی کوردستان و دنیابینی کۆلۆنیالیستانەی حکومەتی ناوەندا لەدایک بووە، تا ئەو ناتەبایی و پارادۆکسە قووڵتر بێت و ڕۆڵی ناوەند/پەراوێز ڕۆڵێکی هیرارکی ستەمگەرانە بێ، ئەوا پانتایی بزووتنەوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی کوردستان فراوانتر و ڕادیکاڵتر دەبنەوە. ئەوە خاڵێکی هاوبەشی نێوان کۆماری کوردستان و "کۆمارەکان"ی سەرشەقامیشە.

١ (ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ١٠، ١٥ی ڕێبەندانی ١٣٢٤

ئەم بابەتە لە ژمارەی٨٤٠ی ڕۆژنامەی کوردستان بڵاو کراوەتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ١٥ی ڕێبەندانی ٢٧٢٢

سیاسەت بە تاموچێژی ئەکادیمیا

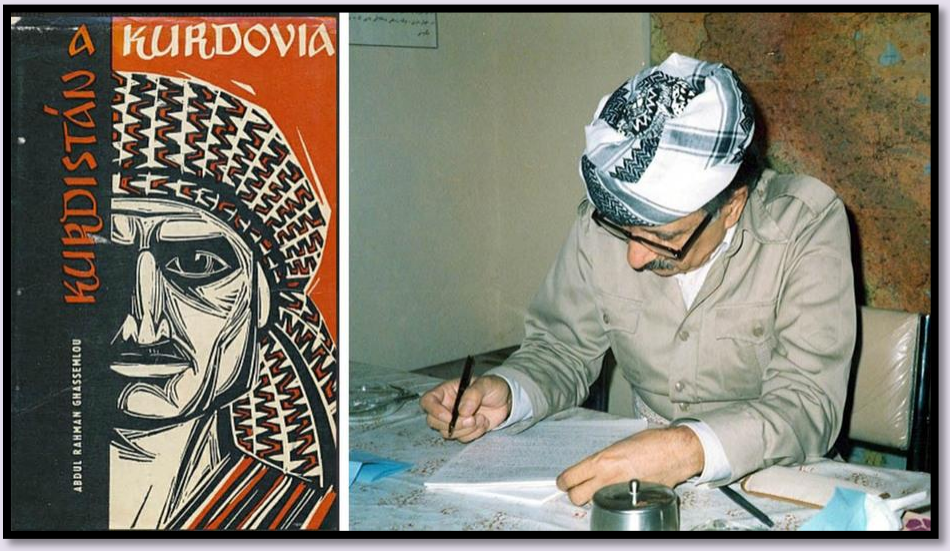

پرسیارێک کە دەبێ لەو ڕۆژانەدا بۆ وڵامەکەی بگەڕێین ئەوەیە کە چۆنە دوای ٣٦ ساڵ لە تیرۆری د. قاسملووی شەهید و یارانی، هەروا ناو، هەڵویست، ژیان و بیروبۆچوونەکانی لە ڕۆژهەڵدان؟ بۆچی لە بزووتنەوەی ژینادا دروشمی "قاسملوو، قاسملوو، ڕێگەت دردێژەی هەیە" یەکێک بوو لەو دروشمانەی لەسەر زمانان بوو؟ خۆشەویستیی ئەو مرۆڤە لەنێو خەڵک و بەشێک لە نەیارانیشیدا بۆچی دەگەڕێتەوە؟ وڵامدانەوە بەو پرسیارانە لێکۆڵینەوەی زانستی و مەیدانیی گەرەکە کە لە توانای ئەو وتارەدا نیە، ئێمە هەوڵ دەدەین بە ئاوردانەوەیەک لە ژیانی زانستیی ئەو مرۆڤە، بەشێک لە بەرهەمەکانی و کاریگەریی توانای ئاکادیمی لەسەر هەڵوێستە سیاسییەکانی، بە دوای بەشێک لە وڵامی ئەو پرسیارانەدا بگەڕێین.

نەوەی ئێمە کە لە نزیکەوە ئاوێتەی بزووتنەوەی سیاسیی کورد لە ڕۆژهەڵاتە، لەوانەیە دواییین نەوە بێ کە د. قاسملووی لە نزیکەوە دیتبێت و لە یادەوەریی خۆیدا کۆمەڵە بیرەوەرییەکی لەو مرۆڤە هەڵگرتبێ، وێنەی منداڵیی من لە "کاک دکتور"* تێکەڵێکە لە ڕوخساری پیاوێکی جامانەلەسەری ڕووخۆش کە لە بۆنە و ڕێورەسمەکاندا وتاری دەدا لەگەڵ ناوی "د. عبدالرحمن قاسملوو" کە لەسەر بەرگی دوو کتێبی "کوردستان و کورد" و "چل ساڵ خەبات"دا لە سەر تاقچەی پەنجەرەی ماڵی ئاوارەیی لە بناری قەندیل لەگەڵ چەند کتێبێکی دیکەی وەک "دان چەرموو" و "هەتاو"دا ڕۆژانە دەکەوتە بەرچاوم. جیاکردنەوەی دوو کاراکتەری "کاک دکتور" و "د. عبدالرحمن قاسملوو" کە زۆر زوو لە ژیانی د. قاسملوودا پێ بە پێی یەک

دەبینرێن و هەنگاو دەنێن، بۆ من و لەوانەیە بۆ زۆر کەسی دیکەش کارێکی ئاسان نەبێ. کاک دکتور کەسایەتییەکی سیاسی، سکرتێری حیزبێک، دیپلۆماسێکی شارەزا و ڕێبەرێکی خۆشەویست، کاریزماتیک و پراگماتیستە کە بەردەوام لە هەوڵی داڕشتنەوە، بەخۆداچوونەوە و قۆستنەوەی دەرفەتە جۆراوجۆرەکانە بۆوەی بە پشتبەستن بە کۆمەڵێک بەها و پڕەنسیپی بەرزی ئەخلاقی و مرۆیی، کەشتیی کوردان لە دەریای پڕ لە گێژەن و شەپۆلی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بگەیەنێتە کەنار. تێگەیشتن لە کەسایەتیی کاک دکتور زۆر جاران تێکەڵە لەگەڵ هەستێکی پاکی پڕ لە نۆستالۆژی و بەداخەوەش هێندێک جار "تقدیس" کردنی بە مەبەست و بەکارهێنانی ئەو ناوە بۆ مەرامی دیکە.

لە بەرامبەریشدا "د. عبدالرحمن قاسملوو" کەسایەتییەکی ئاکادێمی بیرفراوان و ڕەخنەگرە، کە لە ڕێگەی خوێندنەوە، لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەکانی لە هەوڵدایە گوتارێکی تیۆرییە جیاوازە سیاسییەکان بکا و لە ڕێگەی هەڵسەنگاندنی زانستیانە لە بزووتنەوەی سیاسیی کورد، کۆماری کوردستان، ئیدۆلۆژییە جیاوازەکان و دیاردە و ڕووداوەکانی هۆکارەکانی نەگەیشتنی ئەو کەشتییە بە کەنارێکی ئارام بخاتە ڕوو.

مەبەستی سەرەکیی ئەو وتارە خوێندنەوەیەکە بۆ کاراکتەری "د. عبدالرحمن قاسملوو" و شوێنپێی ئەو کارەکتەرە لە ڕێڕەوی قافڵەی ژیانی سیاسی "کاک دکتور" دا. خوێندنەوەیە بۆ ئەو کوڕە لاوەی ماکسیم گۆرگی بە لاوانی دۆڵی قاسملوو دەناسێنێ تا ئەو کەسایەتییەی لە زانکۆکاندا خوێندنەوە بۆ ئابووریی سەرمایەداری دەکات و لە دانیشتنەکانیدا وتەکانی "ت. سین. ئەلیۆت" ، ڤیکتۆر هۆگۆ و شێعرەکانی بۆدلێر دەکاتە شیرینیی باس و خواسەکانی.

گرینگی ئەو باسە کاتێک بەرچاوتر دەبێ کە لە گرینگیی ئەکادێمیا لە پێشکەوتنی شارستانیەت و هزری مرۆڤ ئاگادار بین، ئەو ڕۆڵەش بناسینەوە کە خوێندکاران و ئەکادیمیستەکان لە گۆڕانکارییەکان و بزووتنەوە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکاندا گێڕاویانە. هاوکات ئەو هەڕەشانەش بە هەند وەربگرین کە لە لایەن هێزە ئۆتۆریتەخواز و پۆپۆلیستەکان نەک هەر لە وڵاتانی جیهانی سێهەم بەڵکوو لە ڕۆژئاواشدا دەکرێنە سەر دامەزراوە زانستی و ئەکادێمییەکان، خوێندنەوەی بابەتییانە لە دیاردە و ڕووداوەکان ئەنجامگیرییەکی وردتر و ڕیالیستیتر بەدەستەوە دەدا، بەهەرە و تواناییەک کە د. قاسملوو لە هەڵوێست و ژیانی سیاسیی خۆیدا لێی بەهرەمەند بوو، مارک کاراڤێزی ڕۆژنامەنووس لە دەربرینێکدا ئەو تایبەتمەندییە بەم شێوەیە دەخاتە ڕوو: "ئەو بە هاسانی دەیتوانی تۆندوتیژیی پێویست بۆ خەباتێکی سیاسیی چەکدارانە لەگەڵ شک و گومانێکی سەرچاوەگرتوو لە ژیانی زانستیی خۆی ئاوێتەو یەکانگیر بکا".

(لیبراسیۆن ٧ی ئاگوستی ١٩٨٩).

ژیانی ئەکادێمی:

لەسەر دەسپێکی ژیانی ئاکادیمیی د. قاسملوو بیروبۆچوونی جیاواز هەیە، ئاخۆ لە ئیستانبوڵ لە بەشی کۆمەڵناسیی کۆلێژی ئەدەبییات دەستی بە ژیانی زانکۆ کردوە، وەک ئەوەی موسا عەنتەر لە بیرەوەرییەکانی باسی دەکا و پاشان لە ڕێگەی کامەران بەدرخانەوە بۆرسێکی خوێندنی لە پاریس وەرگرتوە یا ڕاستەوخۆ لە تارانەوە دوای تەواوکردنی خوێندنی دواناوەندی لە لایەن حکوومەتەوە ڕەوانەی پاریس کراوە؟ ئەو کە بە خوێندنی ئابووریی سیاسی ژیانی ئەکادیمیی دەست پێ دەکا، زۆر بە ڕێکەوت دواتر پاریس دەبێتە دوا وێستگەی ژیانی زانستی و لە کۆتاییشدا دوا وێستگەی ژیانیشی. پاش ساڵێک مانەوە لە پاریس بۆرسەکەی لەدەست دەدا و ڕوو دەکاتە ولاتی چێکۆسلۆاکیی ئەوکات و هەر لە بەشی ئابووریی سیاسیدا درێژە بە خوێندن دەدا هەتا ساڵی ١٩٥٣. دوای شۆڕشی ١٩٥٨ی عێراق و ڕووخانی پاشایەتیی د. قاسملوو لە بەغدا هاوکات لەگەڵ کاروباری سیاسیدا لە زانکۆی ئەو شارە لە بەشی زمان و ئەدەبی کوردی دەست بە کار دەکا، کاتێک بە ناچاری لە ١٩٦٠ عێراق بەجێ دێڵێ، دەگەڕێتەوە پراگ و درێژە بە نووسینی کتێبی "کوردستان و کورد" دەدا کە لە ساڵی ١٩٥٧ەوە ئامادەکاریی بۆ کردوە، پاشان وەک وانەبێژ لە بواری ئابووریی سەرمایەداری و سۆسیالیستیدا درێژە بە ژیانی زانستیی خۆی دەدا و ساڵی ١٩٦٨ خوێندنگەی بەرزی ئابووری لە پراگ کتێبێکی دیکەی د. قاسملوو بە ناوی "هەڵبژاردەی کێشە ئابووریيە جیهانییەکان" بڵاو دەکاتەوە. پاش ڕێکەوتنامەی ١١ی ئازاری ١٩٧٠ و گەڕانەوە بۆ بەغدا وەک ڕاوێژکار لە وەزارەتی پلاندانانی عێراق کار دەکات. پاش تێکچوونی پەیوەندییەکانی ناوەند لەگەڵ شۆڕشی کوردی و گەڕانەوەی د. قاسملوو بۆ پاریس لە بەشی زمانە ڕۆژهەڵاتییەکانی زانکۆی سۆربۆن درێژە بە ژیانی زانستی خۆی دەدا و لە ساڵی ١٩٧٨ دوای گەڕانەوەی بۆ عێراق و دامەزرانی کۆمیتەی زاگرۆس و گەڕانەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان کۆتایی بە قۆناغی ژیانی زانستیی دێنێ، بەڵام لە بەرهەم و وتارەکانی دواتریدا وەک کتێبی "چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی"، "کورتە باسێک لەسەر سۆسیالیزم" و دەیان وتار و ڕاپۆرتی سیاسی دیکەدا شوێنپێی کارەکتەری زانستی د. قاسملوو بە ئاشکرا دەبینینەوە.

کوردستان و کورد

یەکێکە لە سەرچاوە ئەکادیمییە دەوڵەمەندەکانی کتێبخانەی کوردییە، لێکۆڵینەوەیەکی پڕبایەخ کە بۆ یەکەم جار لە ئاستێکی زانستیی بەرزدا بە زمانێکی بێگانە لە لایەن کوردێکەوە سەبارەت بە دۆخی ئابووری و سیاسیی کوردستان بڵاو دەکرێتەوە. کتێبەکە لە ساڵی ١٩٦٢ ئامادەی چاپ بوو و یەکەمجار بە زمانی سلۆڤاکی لە ناوەندی بڵاوکراوە سیاسییەکانی براتیسلاڤا چاپ کرا. نووسەر وێڕای ئاوڕدانەوە لە دۆخی مێژوویی و جوغرافیایی کوردستان باس لە پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان و هێزەکانی بەرهەمهێنەر لە بەستێنی ئابووریی و مێژوویی کوردستاندا دەکا و پاشان لەو سۆنگەیەوە پرسی

نەتەوایەتی و سیاسیی کورد لە ڕوانگەی تیۆریی ماتریالیزمی دیالێکتیکی مارکسەوە شی دەکاتەوە. لە پێشەکیی چاپی کوردیدا بێجگە لەوەیکە باس دەکا کە بەداخەوە چاپی کوردیی ئەو کتێبە دوای دە ساڵ لە ئامادەبوونی کتێبەکە بڵاو دەکرێتەوە، چارەنووسی کتێبەکە و نووسەر و نەتەوەکەی لێک گرێ دەدات.

ئەم کتێبە لێکۆڵینەوەیەکی زانستی و بابەتیانەیە و نووسەر سەرەرای ئەوەی کۆمەڵێک پرسی گرینگی نەتەوەکەی خۆی باس دەکا، هەوڵی داوە بێلایەنی و بابەتی بوونی خۆی لە لێکدانەوە و ئەنجامگیریەکانیدا بپارێزێ و بە گەڕانەوە بۆ سەدان سەرچاوە بە زمانی جۆراوجۆر یەکێک لە شاکارە بەنرخەکانی مێژووی زانستی کوردی بخوڵقێنێ. گرینگییەکی دیکەی چاپی کوردیی ئەو کتێبە زمانی وەرگێڕان و داتاشینی ئەو وشە زانستیانەیە کە مامۆستا عەبدوڵلا حەسەنزادە بە ڕاوێژ لەگەڵ د. قاسملوودا توانیویەتی دەقێکی زانستیی پێ بکاتە کوردی و فەرهەنگۆکێکی زمانەوانیشی لەگەڵ کتێبەکەدا بڵاو کردۆتەوە.

چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی:

جیاوازی کتێبی "چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی" لەگەڵ کتێبی "کوردستان و کورد" دا بێجگە لە ڕووی کاتەوە چەند پرسێکی دیکەشە. د.قاسملوو لە کتێبی "چل ساڵ خەبات"دا وەک بۆخۆی دەنووسێ، هەوڵی داوە چەند یادداشێکی مێژوویی بنوسێ و هیچ کات بانگەشەی ئەوەی نەکردوە کە بە پێوەری زانستی مێژوو بەرهەمێکی ئەکادیمیی نووسیوە. لەگەڵ ئەوەدا کە ئەو لە هەموو ئەو بەربەست و ئاستەنگانە ئاگایە کە لە نووسینی مێژووی حدکادا دێنە سەر ڕێگەی، بۆ نموونە وەک دەستڕانەگەیشتن بە سەرچاوەی پێویست، هاوکات ڕێبەرایەتیکردنی جووڵانەوەیەکی سیاسی و لە شەڕێکی بەرگریخوازانەدا بوون دژی کۆماری ئیسلامی ئاواش توانیویەتیی یەکێک لە کتێبە هەرە دەوڵەمەند و بابەتیانەی مێژووی نوێی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بنووسێ. جیاوازییەکی دیکەی ئەم بەرهەمە لەگەڵ کوردستان و کورد لەوەدایە کە د. قاسملوو ئەو لاوە تەمەن سی ساڵە نیە کە لەژێر کاریگەریی بیری چەپدا پرسی ئایدیالیستیانەی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد بەر لە هەموو شتێک بە لەنێوبردنی ئیمپریالیزم ببەستێتەوە، ئەو کەسایەتییەکی پێگەیشتتوو و دەرکەوتووی خاوەن ئەزموونی سیاسی و ئەکادیمییە و لە سەردەمێکدا ئەو کتێبە دەنووسێ کە باسی سۆسیالیزمی دێموکراتیکی هێناوەتە گۆڕێ و ڕەخنەی خۆی لە سۆسیالیزمی مەوجوود هەیە. وەک چۆن لە "کوردستان و کورد"دا ترسی ئەوەی هەیە کە بێلایەنیی خۆی لە لێکدانەوەکانیدا نەپارێزێ، لە نووسینی "چل ساڵ خەبات"دا دوو جار ئەو ترسەی هەیە، جارێک وەک کورد و جارێکی تریش وەک کەسێک کە مێژووی حیزبێک دەنووسێتەوە کە بۆخۆی لە لوتکەی هەرەمی ڕێبەرایەتییەکەیدایە. د. قاسملوو لە خوێندنەوە بۆ کۆماری کوردستاندا زۆر شارەزایانە و مێتۆدیک هەلومەرجی لەدایک بوونی کۆمار، گەشەکردن و هۆکارەکانی ڕووخانی کۆمار شی دەکاتەوە.

د. قاسملوو هەر بەو نەفەسە ئەکادیمییەوە کۆمەڵێک وتاری بە ناوبانگی وەک "کوردستانی ئێران"، "کورتە باسێک لەسەر سۆسیالیزم" و "واقعیەتیی گەلانی ئێران و ئەفسانەی م. ماکان" و دەیان بابەت و ڕاپۆرتی سیاسی دیکە پێشکەش دەکا کە بایەخی زانستییان لە بایەخە سیاسییەکەیان کەمتر نیە و تێکەڵبوونی دوو کارەکتەری "کاک دکتور" و "د. عبدالرحمن قاسملوو" بەئاشکرا لەو بەرهەمانەدا بەدی دەکرێن.

فیلیپ بۆلانژێ، پرۆفسۆری زانکۆی سۆربۆن دەنووسێ کە ئەو نەک هەر ئەکادیمسیەنێکی ناسراو بوو و وتار و بابەتی ئەکادیمیی دەنووسین، بەڵکوو مرۆڤێکی زۆر بەکردەوەش بوو، واتە نەتەنیا ڕێبەرێکی سیاسیی دوور لە مانۆڕدان، بەرپرسێکی چریکیی بەئەزموونیش بوو کە دەنگی کلاشینکۆف نەیدەترساند، ئەو جێگەی ستایشە چونکە هیچ کات بنەمای ئەخلاقیی خۆی نەفرۆشت. (گۆڤاری مەشریق مەغریب ژمارە ٢٢٢).

ئەزموونی زانستیی د. قاسملوو سەرمایەیەکی بەنرخ بوو بۆ ژیانی سیاسیی خۆی، بۆ حیزبی دێموکرات و سەرەنجام بۆ پرسی کوردیش. ئەو بە هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەکانی توانای ڕاگرتنی باڵانسی لە نێوان جەمسەرە سیاسی و ئیدۆلۆژییەکاندا هەبوو، ئەوە وای کردبوو کە ڕابردووی سیاسیی خۆی وەک قوتبنما (compass) بۆ دیتنەوەی ئاراستەکان بەکاربێنێ و لە نێو گێژەنی دەریای پڕ لە ئیدۆلۆژی و بیرکردنەوەی جیاوازی پڕ لە شەڕ و هەرای ئەو سەردەمەدا، پێوەرە ئەخلاقییەکان لە بەرچاو بگرێ و لە سەختترین قۆناغەکانی شەڕدا پەنسیپە مرۆییەکان لەبیر نەکا. لای ئەو بارمتەگرتنی خەڵک، تیرۆر و خۆتەقاندنەوە، دیلکوشتن و بێڕێزیکردن بە جەستەی کوژراوانی مەیدانی شەڕ، پەیڕەوکردنی سیاسەتی سەرزەوینی سووتاو، لەژێرپێنانی بەرژەوەندی پارچەیەکی دیکەی کوردستان و زۆر پرسی دیکەش هێڵی سوور بوون.

ئەو سەرمایەیە بۆ حیزبی دێموکراتیش پڕ بایەخ بوو، باوەڕبوون بە دێموکراسی و دادپەروەری، سیاسەتی سەربەخۆ و ئەخلاقگەرایانە و باوەڕهەبوون بە مافی کەمینە و تۆڕێژە جیاوازەکان، پەیوەندیی دیپلۆماسی و دامەزراندنی تۆڕێکی بەربلاوی پەیوەندی ڕیشەیان لە ژیانی زانستی د. قاسملوو دایە، ئەو وەک چۆن لە زانکۆکاندا دەرسی دەکوتەوە بە هەمان نەفەسی پەروەردەیی و ئەکادێمی بەشداریی دەورە سیاسییەکان و باس و خواسەکانی نێوخۆی حیزب و دەرەوەی حیزب دەبوو. هەر کەس گوێ لە دواپین وتەکانی د. قاسملوو بگرێ لەگەڵ وەفدی بەناو وتوێژکاری کۆماری ئیسلامیدا، زۆر بە ڕوونی گوێت لەو سیاسییە دەبێ کە لەسەر پرسەکانی دێموکراسی و مافی چارەی خۆنووسین بە نەفەسێکی زانستییانە تا دوا هەناسەکانی ژیانی پێداگری دەکا. لەسەر ئاستی نەتەوەیشدا بێجگە لەو کۆمەڵە بەرهەمەی پێشکەش بە کتێبخانەی کوردی کردوە، ژیانی زانستیی ئەو مرۆڤە سەدان دۆستی لە ئاستی ئەکادێمی و زانکۆکاندا و لە ئاستی سیاسیدا بۆ کورد بە دیاری هێناوە.

لێکگرێدانی دوو کاراکتەری "کاک دکتور" و "د. عبدالرحمن قاسملوو" وەک هونەری کۆکردنەوەی دژبەرەکان تایبەتمەندیەکی دیکەی د. قاسملوو بوو، ئەو تەنیا لە چوارچێوەی تیۆری و دیواری زانکۆکاندا نەمایەوە و ئەوەی لە ژیانی زانستی خۆیدا هەوڵی شەنوکەوکردنی بۆ دەدا، لە مەیدانی پراکتیک و چیاکانی کوردستانیشدا خەباتی بۆ کرد. پەیوەندیی دێموکراسی و پرسی نەتەوەیی لە باسی نێو کتێبەکانەوە گواستەوە بۆ مەیدانی جێبەجێکردن، ئەو کە لە زۆر بواردا بیروباوەڕەکانی خۆی گۆڕیبوو و ترسی لە بیر و بۆچوونی نوێ، ڕەخنە و پێداچوونەوە نەبوو، بەڵام پرسی دژایەتیکردنی ستەمی وەک پرسێکی نەگۆڕ لە ژیانی خۆیدا هێشتبۆوە. لە هەر شوێن و کاتێک بۆی گونجابێ کوردانە لە ئاکادیمی و ناوەندە زانستییەکان ئەسپی خۆی تاو دەدا یان لە شاخ و خەباتی ڕێکخراوەییدا زانستیانە و بابەتییانە دەیڕوانیە دیاردە و ڕووداوەکان.

د. قاسملوو لە وتوێژێکدا لەگەڵ ڕۆژنامەنووسێکی بیانی باس لە ئارەزوو تاکەکەسییەکانی خۆی دەکا و دەڵێ پێم خۆشە لە داهاتوودا خەریکی نووسین و کاری زانستی بم و لە گوندی قاسملوو دانیشم، تا ماوم بخوێنێتەوە و بنووسم. ئەو ئاواتەی د. قاسملوو وەک زۆر خەون و هیوای دیکە نەهاتنە دی، بەڵام ئەو سەرمایە سێمبولی و زانستیەی لە دوای خۆی بەجێ هێشت بۆ هەمیشە لە یادەوەری گشتیی نەتەوەی کورددا دەمێنێتەوە، ئەو تایبەتمەندیانە هاوکات لەگەڵ میراتی بەنرخی سیاسی و زانستی د.قاسملوویە کە وادەکا نەوەی ئێستا لە شەقامەکان دا ناوی د.قاسملوو بێنن و لە دروشمەکانیان دا یادی بکەنەوە.

***

* کاک دکتور" ئەو ناوە بوو کە من زیاتر لە زمانی بابمەوە گوێم لێ بووە و دواتر بۆم دەرکەوت کە بەشێکی زۆر لە پێشمەرگەکانی پارێزگاری د. قاسملوو و کەسانی دیکەش لە خۆشەویستی د. قاسملوودا بەکاریان دەبرد.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ١ی گەلاوێژی ٢٧٢٥

خاکی گەوهەر

"ئێمە خاکمان لە باب و باپیرانەوە بۆ بەجێ نەماوە، خاک ئەمانەتیکە، نەوەکانی داهاتوو بە ئێمەیان سپاردوە*".

مێتۆلۆژیی یۆنانی کۆن وێنەیەکی ئاڵۆز و دەوڵەمەند لە خاک و سروشت وێنا دەکا، وەک سەرچاوەیەک بۆ ژیان، مەیدانی ڕمبازێنی خواکان و مەودای پێکگەیشتنی نهێنی و مەتەڵە هەڵنەهێنراوەکان. خاک تەنیا سەکۆی شانۆیەک نیە بۆ گێڕانەوەی چیرۆکە مرۆییەکان، بەڵکوو هێزێکی زیندووی چالاکە کە فۆرم دەدا بە کردە، توانا و بڕستی خواکان. سروشت لە ئەفسانە یۆنانیەکانەوە بۆ دنیای مۆدێرنی ئێمە و بۆ سروودی "خوایە وەتەن ئاواکەی" ئەکتەرێکی هەمیشەیی مێژوو بووە، هێندێک جار سەرچاوەی بژێوی و شوێنێک بووە بۆ نیشتەجێبوون، زۆر جارانیش بارگاوی بووە بە هێما، نیشانە و واتای سێمبولیک لە نیو ئایین وئیمپراتۆرییەکان، سیاسەت و ئیدۆلۆژییە جیاوازەکان و ملمانێی وڵاتان.

سووتانی دارستانەکان، بناری چیاکان و ژینگەی نیشتمانی کوردان جارێکی دیکە پرسی خاک دەباتە نێو بەستێنێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی فراوانتر لە پرسی ئاگرکەوتنەوەیەکی سروشتی بۆ جۆرێک لە ئەکتی سیاسیی گرێدراو بە ناسنامە، داهاتوو و چارەنووسی گەلێک. خاک وێنەی مێتۆلۆژیی یۆنانی دەبێتە هێزێکی زیندوو، کە فۆرمە فیزیکییەکەی خۆی بەجێ دێڵێ و دێتە نێو چەقی ڕووداوەکان و سەکۆیەک بۆ هەزاران دەنگی ناڕازای و دروشمی ڕادیکاڵ، بەو جیاوازییەوە کە مەیداندارانی

ئەوجارە لاوانی ژینگەپارێز و خەڵکی کوردستانن .

لە دەورانی پاشایەتی و لە سەردەمی کۆماری ئیسلامییشدا سیاسەتێکی سیستماتیکی سێ لایەنەی بەئەمنیەتیکردن، بەتاڵانبردن و بێباک بوون لە چارەنووس و گوزەرانی دانیشتووان و خەڵکی کوردستان لە لایەن ئەو دوو ڕێژیمەوە پەیڕە کراوە، "خاک" تا ئەوکاتەی هەڕەشە لە ناوەند و یەکپارچەیی دەکا دەبێ سیاسەتی "سەرزەوینی سووتاو" ی تێدا پیادە بکرێ و کەشێکی ئەمنیەتی و هیرارکییەکی سەربازی و پۆلیسی ستەمکارانەی بەسەردا بسەپێ، هەرکاتێکیش دەرفەتی بەتاڵانبردنی ئاو، سامانە سروشتییەکان، سەرچاوە کانزاییەکان و بەرووبوومی ڕووەکی و زیندەوەری هەبێ ئەوا بێ گوێدان بە ئێکۆسیستم و لەبەرچاوگرتنی ڕێوشوێنە دڕێژخایەن و تەندروستییەکان بۆ هێشتنەوەی ژینگەیەکی ساغ و بەرهەمهێنەر، بێبەزەییانە دەست لە بینەقاقای سروشتی کوردستان دەنێن و تاڵانی دەکەن. ئەوە بێ ئەوەی خێرووبێری بازرگانی بەو سروشتە بەجۆرێک بگاتە خەڵکی کوردستان. ئەو مێتۆدە کۆڵۆنیالیستیە لە لایەکەوە پەرە بە لەپەراوێزدا هێشتنەوەی کوردستان لە ڕووی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیی دەدا، لە لایەکی دیکەشەوە لە ڕێگەی تاڵانکردن و سووتاندنی سروشتەکەی لە هەوڵی لاوازکردن و لەنێوبردنی ئەو پەیوەندیە مێژوویی و ناسنامەییەدایە کە لە نێوان خەڵکی کوردستان و سروشتەکەیدا هەیە. لە سەد ساڵی ڕابردوودا "ناوەند" بە پشت بەستن بە وێژمانێکی داگیرکاریی وێنەی "ئەویتر" ی لە کورد دروست کردووە کە لەوێدا کورد بە بە پێی ڕیزبەندیەکی نادادپەروەرانە لە زمان و بەستێنی جۆراوجۆردا پێناسە کراوە، زۆر جاران ئەو وێنا کردنە لە کورد ڕاستەوخۆ گرێدراوەتەوە بە سروشتیی بوون و بێگانە بوونی کورد بە شارستانیەت، ئەو وێژمانە بە بەهێزبوونی بزووتنەوەی بەرەنگاریخوازی لە کوردستان گۆڕانکاری بەسەرداهاتووە و میکانیزمی "هەڕەشە بۆ سەر ئاسایشی گشتیی" خستۆتە پێش سروشتی بوون و exotic بوونی کورد، لێرەدا سروشتی کوردستانیش وەک مەترسیەک بۆ سەر ناوەند پێناسە دەکرێ، بە تایبەت کە ماوەیەکی زۆر سروشتی کوردستان فاکتێکی یەکلایی کەرەوە بوو لە پەنادان و پاراستنی هێزە سیاسیەکان و بزووتنەوە ڕزگاریخوازیە چەکداریەکان. ئەگەر ئەو وێژمانە میکانیزم و مێتۆدی کارایی خۆی گۆڕیوە، بەڵام ئامانجە سەرەکیەکە کە پەراوێزکردن و بە "ئەویتر" کردنی کوردە لە بەرامبەر"من"ی خاوەن شارستانیەت و هێز و کلتووری باڵا، گۆڕانکاری بەسەردا نەهاتووە.

ئەوەی کە سووتانی دارستانەکان و ژینگەی سروشتی وڵاتان بەشێکن لە ئەنجامی گۆڕانکارییە کەشوهەواییەکان گومانێکی لەسەر نیە و کوردستانیش لەو چەند ساڵەی ڕابردوودا بە شێوەیەکی چڕوپڕتر لەگەڵ ئەو کێشەیە دەست و پەنجەی نەرم کردوە، بەشێک لە ئەنجامەکانی ئەو گۆڕانکارییانە هاوکێشەیەکی تراژیدی نادادپەروەرانەیە، ئەویش ئەوەیە کە ئەو خەڵکانەی کەمترین ڕۆڵیان لە ئالۆگۆڕی ئاووهەوادا هەیە زۆرترین خەساریان لەو گۆڕانکاریانەدا بەر دەکەوێ. لە کوردستان دا ئەو نادادپەروەرییە جارێکی دیکە لە سەر ئاستی سیاسەتی حکومەتی ناوەندی بەرامبەر بە سروشتی ئێمە زەقتر بەرچاو دەکەوێ، لە سەروبەندی کارەساتە سروشتیەکاندا، سووتانی دارستان و بناری چیاکان و ژینگەی ئێمەدا

ئەگەر زۆرجاران تاوانباری سەرەکی نەبن ئەوا بە شێوەیەکی پاسیڤ لێدەگەڕێن کە ئەو کارەساتانە زۆرترین خەساری گیانی و ماددیان لێ بکەوێتەوە، خۆ ئەگەر چالاکوانی ژینگەپارێز و خەڵکی خۆبەخشیش هەوڵی ساڕێژکردنی ئەو بریانە بدەن ئەوا مۆرکی سیاسی بوون و جاسوس بوونیان لێ دەدرێ و نەک هەر کارئاسانیان بۆ ناکرێ، بەڵکو دەکەونە بەر هەڕەشەی چاودێری کردن و دەسبەسەر دەکرێن.

ڕوویەکی ئەو ڕووداوانەی چەند ڕۆژی ڕابردوو، هەر لە هەڵمەتی لاوانی ژینگەپارێزی وەک چیاکۆ، حەمید و خەبات بۆ پاراستنی سروشت و ژینگەی کوردستان تا بەخشینی گیانیان بێجگە لەوەی کە ئاماژەیە بە بەرپرسیاریەتییەکی ئەخلاقی لە ئاست سروشت و بوونەوەری کەژ و کێوەکانی کوردستان، هاوکات ئاماژەیە بەو وشیارییە بەرزە سیاسی و کۆمەڵایەتییەی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە بەشێک لە ناسنامە و چارەنووسی کورد بە سروشتی کوردستانەوە گرێ دەدات.

ڕوویەکی دیکەی ئەو پرسە غیابی بەئەنقەست و نابەرپرسیارانەی "ناوەند"ە کە لە کاتی قەیرانە سروشتی و ئەو کارەساتانەی بەرۆکی خەڵک دەگرێ ڕۆڵی تەماشەگەر دەگێڕێ، ئەوە تەنیا کەمتەرخەمیی بەرپرسان و کەلێن لە بواری خزمەتگوزاری و فریاگوزاریدا نیە، ئەوە ڕەنگدانەوەی ڕیزبەندییەکی نادادپەروەرانەی ناوەندە لە ئاست "پەراوێز" دا کە نە بۆخۆی دەیەوێ بەرپرسیارانە بجوڵێتەوە نە خەڵکی کوردستانیش لە بەرپرسایەتییدا شەریک دەکا و تەنانەت لەمپەر دەخاتە ڕێ چالاکوانانی ژینگە و هەڵمەتی خۆبەخشانەی خەڵکیش.

لە ڕێورەسمی بەخاکسپاردنی شەهیدانی ئەوجارەی ژینگەدا خەڵکی کوردستان بێجگە لەوەی خاوەندارەتییان لە ڕۆڵەکانی خۆیان کرد و بە شکۆووە بە خاکێکیان سپاردن کە بۆ پاراستنی گیانی خۆیان بەخشیبوو، هاوکات پەنجەی تۆمەتباریشیان بۆ داگیرکەری ئێرانی درێژ کرد و بە تاوانباری سەرەکی ئەو کارەساتەیان ناساند. ئێمە دیتمان کە مەرگی نەخوازراوی سێ لاوەکەی شاری سنە وەک سەکۆیەکی دیکەی هاوخەمی، هاوەدەنگی و هەروەها ناڕەزایەتیی دەربڕین لە لایەن خەڵکی کوردستانەوە کەلکی لێوەرگیرا. لە یەکێک لەو سەکۆیانەدا خەڵکی سەقز بۆ هاوەردی و هاوخەمی لەگەڵ خەڵکی سنەی زامداری دوای کۆستی سێ شەهیدی ژینگە، لە دەوری یەک کۆ بوونەتەوە و سروودی خوایە وەتەن ئاواکەی دەڵێن، نێوەرۆکی شێعرەکەی فایەق بێکەس بێجگە لە پەیامە بەرگریخوازیەکەی چەند وێنەیەکی جوانی لە سروشتی کوردستان تێدایە کە هەر بە ڕێکەوت ئاماژە بە پەیوەندی نێوان ناسنامە و شاخەکانی کوردستان دەکا:

"شاخی بەفرین و بەرزە
بۆ ڕابردوومان ڕەمزە
چیمەنی جوان و سەوزە
ئاوی کەوسەرە، خاکی گەوهەرە

پڕ لە گوڵ و نەسرینە"

چیاکۆ، حەمید و خەبات وەک فایەق بێکەس و زۆربەی خەڵکی کوردستان لە ئاست گرینگیی شاخ و سروشتی کوردستان هۆشیارن و ئاگایان لەو پەیوەندیە ڕوحیە و میژوویییە هەیە کە شاخ بە زیندووماناوە، خەباتی بەرەنگاریخوازی و ناسنامەی کوردانی بەخشیوە و لە بەرامبەریشدا دەزانن چیاکان هێمای ڕاوەستاوی و قەڵای بەردەوامین.

سیاسەتی هەڵاواردن و جیاکاری لە بواری ژینگەشدا ستەمێکی دیکەی ناوەندە کە وێرای جۆرەکانی دیکەی ستەمی ناوەند مەترسی لەسەر خاک و سروشتی کوردستان دروست دەکا، ئەگەر لە ڕابردوودا لە ڕێگەی بەرجەستەکردنی کوردستان وەک بۆمبێکی چرکەدار کراو و مەترسی بۆ ئەمنیەت و یەکپارچەیی وڵات کەشی سیاسی و کۆمەڵایەتیی و ئابووری و کلتووری کوردستانیان تەواو پۆلیسی کردووە، ئێستا لە بەکارهێنانی کەش و هەواو ژینگەی کوردستان وەک فاکتێکی ژیۆپۆلیتیک دژی خەڵکەکەی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیەکەی سڵ ناکەنەوە، بۆیە هەر کردەیەکی ژینگەخوازانە و ژینگەپارێزانە دەچێتە چوارچیوەی کردەیەکی سیاسی بۆ پاراستنی سروشت و ئەو هێما و ڕازە شاراوانەش کە ناسنامەی کورد بە خاکەکەیەوە دەبەستێتەوە.

***پەندێکی باوی ناو دانیشتووانی ڕەسەنی ئامریکایە.**

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ١٥ی گەلاوێژی ٢٧٢٥

ئاوڕێک لە بەیاننامەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان

حیزبە سیاسیەکان بەشێکی گرینگی کۆمەڵگەی مۆدێرن و سیستمی نوێنەرایەتیی دێموکراسین. ئەوان بۆ مۆبیلیزەکردنی خەڵک و خستنەرووی بەرنامەکانیان بۆ چۆنیەتیی بەڕێوەبردن، گۆڕین و پێشخستنی کۆمەڵگە وەک بەردەبازێک لە نێوان کۆمەڵگە و دەوڵەتدا ڕۆڵ دەگێڕن و چاودێری بەسەر جێبەجێکردنی دەسەڵاتدا دەکەن. ئەگەر لە تێگەیشتنی کلاسیکی سۆسیالیستیدا ڕێکخراو تەنیا ئامرازێک بوو بۆ گەیشتن بە کۆمەڵێک ئیدیال، ئەوا لە دنیای ئێمەدا حیزبە سیاسییەکان بەشێکی پێویست، جیانەکراوە و دانەبڕاون لە خودی سیستمێکی دێموکراتیک.

بە چاوخشاندنێک بە تیۆرییە سیاسیەکاندا ڕۆڵی پارتە سیاسیەکان لە چوار ئەرکی سەرەکیدا کورت دەکرێتەوە، بێگومان لێرەدا باس لە کۆمەڵگەیەکی دێموکراتیک و پارلمانی دەکەین، ئامانجی هەموو پارتێکی سیاسی گەیشتن بە دەسەڵات و پیادەکردنی ئەو بەرنامە یا ئیدۆلۆژییەیە کە لە ڕێگەی ئەندامگیری و مۆبیلیزەکردنی کۆمەڵگەوە یەکدەنگیەکی بۆ دروست کردووە. واتە حیزبێکی سیاسی لە گەیشتن بە دەسەڵاتدا گرینگترین ڕۆڵی ئەوەیە کە کۆمەڵگەیەک بەڕێوە ببا، ئەرکێکی دیکە ئەوەیە کە ئامادەکاری بۆ بەربژێری ئەو کاندیدانە بکەن کە ئەرکی سیایسیان پێ دەسپێردرێ, سێهەمین ڕۆل لە ئامادەکردن و بەرەوپێشبردنی ئەجێندا و بەرژەوەندی جیاوازدا کورت دەکرێتەوە بۆ پاکێجی ئامادەکراو تا دەنگدەران لە کاتی هەڵبژاردندا بتوانن هەڵوێستی لەسەر بگرن. پارتە سیاسیەکان وەک کاڵایەکی سیمبولیک و ڕەمزی بۆ ئەندامان و لایەنگرانیان گرینگی خۆیان هەیە و چۆنیەتی تێڕوانین و لێکدانەوەیان بۆ پرسە جۆراوجۆرەکان لێکیان کۆ دەکاتەوە و لەو

ڕێگەیەوە جۆرێک لە ناسنامەی سیاسی فۆرم دەگرێ.

لەگەڵ ئەوەدا ئەو مۆدێلە لە سیاسەتکردن و بەڕێوەبردن پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی بە مۆدێلی ڕۆژئاوایی و تایبەتر بە سیستمە دێموکراتیکییەکان هەیە، بەڵام حیزبە سیاسییەکان لە بەستێنی جۆراوجۆر و بە پێێ هەلومەرجی جیاواز شێوازی کارکردنیان گۆڕانکاری بەسەردا دێت، لە کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ساڵی ١٣٢٤ لەسەر بناغەی کۆمەڵەی ژ.ک خاڵێکی وەرچەرخانە لە مێژووی سیاسی و ڕێکخراوەیی گەلی کورد دا و ئەنجامی ئەو هەلومەرجەیە کە ڕێکخراوێکی سیاسی لە پێکهاتەیەکی سنووردار بە ئامانجی ڕادیکال و ئایدیالیستیەوە دەگوازێتەوە بۆ پێکهاتەیەکی بەرفراوان بە کۆمەڵێک ئامانجی سیاسی و ڕیالیستی کە بتوانێ مەودایەکی فراوانتر لە نێو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەدا بگرێتە خۆی و لەهەمان کاتدا خۆی بۆ بەڕێوەبردن و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات و دامەزراندنی قەوارەیەکی سیاسی و ئیداری ئامادە بکا. لە لایەکی دیکەشەوە غیابی دەوڵەتی ناوەندی دوای هاتنی هاوپەیمانەکان بۆ ئێران و دروستبوونی بۆشایی سیاسیی و ئیداری لە ناوچەکەدا "ژ - ک"ی خستبووە بەردەم ڕاستییەکەوە کە چیدیکە مانەوە لە قەوارەی ڕێکخراوێکی نوخبەگەرا و سنووردارا نەیدەتوانی وڵامی پێویستیە سیاسی و ئیدارییەکانی خەڵکی کوردستان بداتەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستان لە بەیاننامەی دامەزراندنی خۆیدا هەشت خاڵی وەک دروشم و ئامانجەکانی حیزب دیاری کردوە، کە شەش دانەیان ڕاستەوخۆ باس لە چۆنیەتیی بەڕێوەبردنی وڵات دەکەن. ئەوەی کە بەشێکی هەرەزۆری توانا و سەرمایەی حیزب لەوکاتەدا بۆ بەڕێوەبردنی وڵات تەرخان کراوە بێجگە لەوەی کە ڕەنگدانەوەی ئەو بەستێنە مێژووییەیە کە حیزبی تێدا دامەزراوە، ئاماژەشە بە تێگەیشتنی سەرانی حیزب و لە سەرووی هەموویان قازی محممەد لەو بەرپرسایەتییەی کە کەوتۆتە سەر شانیان، لە ماوەیەکی کورتی ١٦٠ ڕۆژیدا و بە شێوەیەکی چاوەڕواننەکراو کۆی ئەو دروشمانە دەخەنە نێو پێکهاتەیەکی سیاسی و ئیداری وەک کۆماری کوردستان. لەو بەیاننامەیەدا چۆنیەتی پەیوەندی ناوەند بە کوردستان لەسەر بنەمای ئۆتۆنۆمی دیاریکراوە، زمانی کوردی وەک زمانی ڕەسمی دەستیشان کراوە، ئەوانەی کە ئەو سیستمە ئۆتۆنۆمیە بەڕێوە دەبەن دەبێ کورد بن و لەسەر بنەمای یاسای بنەڕەتی لە ڕێگەی ئەنجومەنێکی ویلایەتی هەڵبژێردراو کۆی کاروباری دەوڵەتی و کۆمەڵایەتی بەڕێوە دەبەن. سەبارەت بە دابینکردنی دادپەروەریی لە نێوان خاوەن موڵک و جوتیاردا کە ئەوکات پرسێکی گەرمی سیاسی و کۆمەڵایەتی بوو باس لەوە کراوە کە دەبێ یاسایەک دابنرێت کە مافی هەردوولا دابین بکردرێ.
بە وردبوونەوەیەکی زیاتر لەو هەشت خاڵە دەتوانین بڵێین کە ئامانجە نەتەوەیی، سیاسی و کارگێڕییەکانی بەرنامەی حیزبی دێموکرات ڕەنگدانەوەی چوار چەمکی "دێموکراسی" "ناسۆنیالیزم"، "ئۆتۆنۆمی خوازی" و "دادپەروەری" بوون. لەگەڵ ئەوەدا بە وردی باس لەوە نەکرابوو کە ئەنجومەنی ویلایەتی کوردستان چ قەوارە و دەسەڵاتێکی دەبێ، سنووری تا کوێ دەڕۆن، بەڵام بەئاشکرا باس لەوە کراوە کە ئەو ئەنجومەنە لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە پێک دێت و هەموو کاروبارە

کۆمەڵایەتی و دەوڵەتیەکان بەڕێوە دەبات. ئەو دێموکراسی و ئازادییەی بۆ هەموو گەلانی دیکەی ئێرانیش بە پێویست زانیبوو. بەئاشکراش جێدەستی مەرامە نەتەوەییەکان بە چۆنیەتیی بەڕێوەبردنی کاروباری ئیدارییەوە دیارە، ئەوەی کە دەبێ کاربەدەستانی دەوڵەت خەڵکی ناوچەکە بن و پێداگرتن لەسەر زمانی زگماک لەو ویستە نەتەوەییەوە سەرچاوەی گرتبوو. هەرچەند سنووری جوغرافیەکەی ئەو هەرێمە ئۆتۆنۆمییە دیاری نەکرابوو و دواتریش سنووری کۆمار بە سنووری دەسڕۆیی سیاسیەکەیەوە گرێ درا بەڵام وێنەیەکی تاڕادەیەک ڕوونی لە قەوارە و دەسەڵاتەکانی ئەو سیستمە ئۆتۆنۆمیە دەستنیشان کردوە و مافی چارەی خۆنووسینی لە شێوەی هەرێمێکی خودموختاردا تێدا نەخشێنراوە.

بەیاننامەی دامەزراندنی حیزب لەگەڵ ئەوەدا بۆ سەردەمی ئەوکات بەرنامەیەکی پێشکەوتوو و ڕادیکاڵ بوو و زۆربەی ئەو ویستانەی تێدابوو کە ئێستاش هێڵە سەرەکییەکانی بەرنامەی حیزبی دێموکراتە، دەبێ لەبیرمان بێ کە هێنانەگۆڕی ئەو ویستە مۆدێرنانە لە کۆمەڵگەیەکی نەریتیدا کە سەتا ٩٥ی دانیشتووانی نەخوێندەوارە و نزیکەی سەتا ٨٠ی موڵک بە دەستی دەرەبەگەکانەوەیە و لە بیست ساڵی پێش دامەزراندنی حیزبدا سیاسەتێکی شۆڤێنیستی تواندنەوە و تاڵانکردنی بەسەردا پراکتیزە کراوە، کارێکی ئاسان نیە. دەسڕۆیشتوویی عەشیرەتەکان و خاوەن موڵک و دەرەبەگەکان پارادۆکسێکی گەورەی لەگەڵ نێوەرۆکی دامەزراندنی "ڕێکخراو" وەک یەکەیەکی سیاسی مۆدێرندا هەبوو، هەرچەند حیزب لە بەرنامەکەی خۆیدا دەیویست چاکسازییەکی درێژخایەن لە پەیوەندیی نێوان جوتیار و خاوەن موڵکدا بکات، بەڵام ئاواش هەبوونی ڕێکخراوێک کە دەیەوێ کۆی سیستمی کۆمەڵایەتی و ئابووری بگۆڕێ و ڕیزبەندییەکانی هێز هەڵوەشێنێتەوە لە هەموو لایەکەوە پێشوازیی لێ نەکرا. نابێ ئەو ڕاستییەش لەبیر بکەین کە ئەزموونی کۆمەڵگەی کوردی لەگەڵ هەبوونی ڕێکخراودا ئەزموونێکی ساوا بوو و سیستمی نوێنەرایەتیی خەڵکی دێهاتەکان لە سەر هەمان پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی فیودالی مایەوە و خەڵکی دێهاتەکان کە زۆرینەی هەرە زۆری دانیشتوانی کوردستانیان پێک دێنا هەر لە ڕێگەی مێتۆدی نادادپەروەرانەی خێڵەکییەوە لە لایەن خاوەن موڵک و دەرەبەگەکان نوێنەرایەتیی کران و ئەوەش وایکرد کە ئەو بەرنامەیە و دواتریش دەسترۆیشتوویی حیزب و کۆمار لەو قۆناغە مێژووییەدا نەگاتە دێهاتەکان. زۆرینەی سەرانی حیزب پێکهاتبوون لە نوێنەری چینی تازەپێگەیشتووی وردە بۆرژوا، بازرگان و خاوەن ملکان، سەرانی خێڵ و ڕۆشنبیران، ئەوە لە کاتێکدا کە دروشمەکانی حیزب بەگشتیی و باوەڕ هەبوون بە پرسی نەتەوەیی توانیبووی یەکگرتوویەک و یەکدەنگییەک بەو جیاوازی و ناکۆکییانە بدا کە لە پێکهاتەی ڕێبەری و ئەندامانی حیزب و کۆمەڵگەی کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا هەبوو، هەبوونی هێزە کۆنەپارێزەکان لە قەوارەی سیاسیی ڕێکخراوێکدا کە توانیبووی دروشمی سیاسی دێموکراتیک و مۆدێرن بخاتە ڕوو، یەکێک لەو ئاڵنگاریانە بوو کە هەم حیزب و دواتریش کۆماری کوردستان لەگەڵی بەرەو ڕووبوون.

لە لایەکی دیکەوە بەرنامەی حیزب دوو پرسی گرینگی تێدا نەگونجێنرابوو، یەکەمیان ئەوەی کە ئاماژەیەک بە پرسی لەشکر و دەسەڵاتی سەربازی نەکرابوو، پاشانیش هەرچەند نووسرابوو کە ژیانی بازرگانی و کشتوکاڵی و فەرهەنگی و

تەندروستی پێش دەخرێت بەڵام ئاماژەیەک بە وردەکاریەکانی سیستمی دارایی نەکرابوو، دیارە دواتر لە پراکتیکدا سیستمێکی ڕوونی باج وەرگرتن دروست کرا کە بە سەرچاوەی سەرەکیی داهاتی کۆماری کوردستانیش دادەنرا.

لە هەڵسەنگاندنی بەرنامەکانی حیزب و پراکتیزە کردنی ئەو بەرنامەیەدا دەبێ لە بیرمان بێ کە ڕەوتی ڕووداوەکان زۆر بەخێرایی دەچوونە پێش و لەو ماوە کورتەشدا پراکتیزەکردنی بەرنامەیەکی سیاسی و کارگێڕی ئاوا بەرفراوان چاوەڕوانییەکی ڕیالیستی نیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا حیزبی دێموکرات کە دامەزرێنەر و بەڕێوەبەری کۆماری کوردستانە توانی نموونەیەکی سەرکەوتوو لە ماوەیەکی کورت دا لە دەسەڵاتێکی سیاسی کوردی بەدەستەوە بدا.

یەکەم بەرنامەی حیزب ڕەنگدانەوەی چوار چەمکی دێموکراسی، دادپەروەری، ناسیۆنالیزم و ئۆتۆنۆمیخوازی بوو کە بە درێژایی خەباتی هەشتا ساڵەی حیزبی دێموکرات لە بەرنامە و دروشم و ئامانجەکانی دانەبڕاون، لەو ماوەیەدا لەوانەیە هێندێک جار فۆرم و بەشێک لە تێڕوانینی حیزب بۆ ئەو چوار چەمکانە بە گشتی و بەتایبەتی دوو چەمکی "دادپەروەری" و ئۆتۆنۆمیخوازی" گۆڕانکارییان بەسەردا هاتبێ، بەڵام هیچ کات لە سیاسەت و ئامانجەکانیدا وەلا نەنراون و هەمیشە لە دروشمە ستراتیژییەکانی ئەو حیزبەدا ڕەنگیان داوەتەوە.

خاڵێکی دیکە کە گرینگە سەرنجی پێ بدرێت و وەک ئەزموون لە داهاتوودا کەلکی لێوەربگیردرێ توانایی گۆڕانکاریی و خۆگونجاندن لە گەڵ بارودۆخی جیاوازدایە، سەرانی ژێ - کاف و پێش هەموویان قازی محەمەد بۆوەی کە قەوارە و نێوەرۆکی ڕێکخراوەکەیان لەگەڵ چاوەڕوانی و بەستێنی نوێی سیاسیدا بگونجێنن و ئامادەی بکەن بۆ قۆناغی داهاتوو، ئامادە بوون کۆمەڵەی ژێ ـ کاف هەڵوەشێننەوە و حیزبی دێموکرات دابمەزرێنن. چەقنەبەستوویی و باوەڕنەبوونی دۆگم بە پرس و ئامانجە سیاسیەکان وەک مێتۆدێک لە مێژووی ٨٠ ساڵەی ئەو حیزبەدا درێژەی پێ دراوە، بەڵام باوەڕهەبوون بە چوار چەمکی، نەتەوایەتی، دێموکراسی، دادپەروەری و خۆبەڕێوەبەری لە فۆرمی جیاوازدا وەک چوار بنەما تا ئێستاش ماونەتەوە.

سەرمایەی هەر هێزێکی گۆڕانخواز بێجگە لە پشتیوانی جەماوەری، پێشڕەوی و بەڕۆژکردنی سیاسەتەکانی لەگەڵ بارودۆخی ڕۆژ، ئەزموونوەرگرتنیشە لە مێژوو و ڕابردوو، توانایی کەلوەرگرتنیەتی لە سەرمایە ڕەمزییەکانی، حیزبی دێموکرات بە ڕابردووی ٨٠ ساڵەی و هاوکات سێ ساڵی تەمەنی ژێ کاف، خاوەن بانکێکی دەوڵەمەندی سەرمایەی ڕەمزییە کە لە دۆخی پڕ لە ڕووداو و گۆڕانکارییەکانی ئێستای کوردستان و ئێران دا دەتوانێ پشتیان پێ ببەستێ.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ٢٧ی گەلاوێژی ٢٧٢٥

سۆسیال دێموکراسی و ئاڵنگارییەکانی لە کردەوەدا

لە نێوەڕاستی مانگی ئۆکتۆبردا سۆسیال دێموکراتەکانی ئورووپا، چالاکوانان، نوێنەرانی سەندیکاکان، ڕۆژنامەوان، وەرزشکار، فەیلەسووف و لێکۆڵەر، هاوکات نوێنەری ڕێکخراو و پارتە سیاسییەکان لە گۆشە و کەناری جیهانەوە لە شاری ئامستردام کۆ بوونەوە تا لەژێر دروشمی" بانگەوازێک بۆ مۆبیلیزەکردنی پێشخستنی ئورووپا و دەوروبەری" باس لە ئاڵنگارییە جیددییەکانی مۆدێلی سۆسیال دێموکراسی و خۆشبژێویی کۆمەڵایەتی بکەن، ئەو هەڕەشانەش باس بکەن کە لە زۆر لاوە دێموکراسی و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و سیستمی ئابووری و ژیان و مافی تاکەکەس و ئازادی لە ئورووپادا بەنیشانە گرتووە.

وەک یەکێک لە ئەندامانی وەفدی نوێنەرایەتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ ئەو کۆنگرەیە، دەرفەتی ئەوەم بۆ ڕەخسا کە سەرەڕای ئەرکی حیزبی لە نزیکەوە گوێ لە باسەکان بگرم و لەو ئاڵنگاری و مەترسییانە ورد ببمەوە کە مۆدێلی سۆسیال دێموکراسی لە جیهاندا بەگشتی و لە ئورووپادا بەتایبەتی لە بواری پراکتیکدا دەستوپەنجەی لەگەڵ نەرم دەکا. لێرەدا ناپرژێینە سەر چەمکی "سۆسیال دێموکراسی" وەک ئایدیۆلۆژی یا ئەو تێبینییانەی لە ڕووی تیۆرییەوە لەسەر ئەو چەمکە هەیە، بەڵام ئەو مەترسییانەی لە کردەوەدا بەرەوڕووی ئەو مۆدێلە دەبنەوە کاریگەرییان لەسەر هەموو جیهان و ئێمەی کوردیش هەیە. بۆ ئێمە کە خەبات بۆ ئازادی و دێموکراسی نەک هەر دروشمێکی سیاسی، بەڵکوو پرسێکی

وجوودییە، هەر جۆرە پاشەکشەیەکی دێموکراسی لە دنیای دەرەوەدا گورزێکە لە پەیکەری جووڵانەوەی ڕزگاریخوازانەی ئێمەش.

لە ئوروپایەکدا کە بۆ یەکەم جار دوای جەنگی جیهانی دووەم شەڕ هاتۆتەوە نێو سنووردکانی، پرسی خۆپڕچەککردن گەرمترین باسی بودجە و پلاندانانی وڵاتەکانییەتی، هێزە تووندڕەوە ڕاستڕەوەکان، پۆپۆلیست و ئۆتۆریتەخوازەکان، دژەبیانییەکان، ئەوانەی کە دێموکراسی، زانست و زانکۆکان دەخەنە ژێر پرسیار، لە گەشەسەندندان، هەموو ئەوانە ئەو ڕیزبەندییە نەریتییەی کە بۆ ماوەی زیاتر لە نیو سەدەیە لە ئوروپادا هەیە، خستۆتە ژێر مەترسییەوە. جۆرێک لە ڕیزبەندی جیهانی خەریکە گەشە دەکا کە باڵانسی هێز دەگۆڕێ و ئەو وێناکردنە لە پەیوەندی و بەرژەوەندییەکان ئالۆز دەکا کە ڕۆژاوا ساڵانێکە وەک پرسێکی وجوودی بۆ ڕۆژاوایەکی بەهێز و بۆ بایەخ و بەهاکانیان شەڕیان بۆ کردووە. ئەم گۆڕانکارییانە هاوپەیمانێتییە کلاسیکییەکان لە هێڵەگ دەدا و تاقیان دەکاتەوە و تاکوو سنووری هەڵوەشاندنەوەیان دەبات. یەکێتیی ئوروپا و پەیمانی ناتۆ وەک دوو نموونەن کە نەک لە دەرەوە، بەڵکوو لە نێوخۆوە هەڕەشەیان لەسەرە، ڤیکتۆر ئوربان لە هەنگاری و سیاسەتەکانی، دەکرێ وەک نموونەیەک لەو هەڕەشە نێوخۆییە تەماشا بکرێ.

ناسیۆنالیزمی ڕاستڕەوی تووندڕەو دووبارە بۆتەوە بە ئەکتەرێک لە شانۆی سیاسیی ڕۆژاوادا و گەڕاونەتەوە ناوەندەکانی بڕیاردان و لە چەند وڵاتێکیشدا لە لووتکەی دەسەڵاتدان. ڕەوتی ڕاستی تووندڕەو بە سیاسەتی ترساندنی"پیاوە سپییەکە" لە نەمانی ڕەچەڵەک، بەها و جوغرافییەکەی، خەریکە لەسەر ئاستی جیهانی ئەو هاوپەیمانێتییە نێودەوڵەتییانەی لە دەرەوەی سنووردکانی دەوڵەت - نەتەوەدا پرسە جیهانییەکان تاوتوێ و چارەسەر دەکەن، دەخاتە بەردەم چارەنووسێکی نوێوە. لەسەر ئاستی وڵاتەکانیشدا بە هەمان سیاسەتی ترساندن، دابەشکردنی کۆمەڵگە و ڕەوتی دژەبیانی پاشەکشە بە سۆسیال دێموکراسی دەکەن.

ئەوە وێنەیەکی گشتییە لەو ئاڵنگاریانەی، سۆسیال دێموکراسی خستۆتە بەردەم ئەزموونێکی نوێوە، بەڵام ئەوە بەدەر لە کۆمەڵێک قەیرانی دیکە کە بەکورتی ئاماژەیان پێ دەکەین. دادپەروەریی کۆمەڵایەتی ئاسۆیەکی ڕوونی نییە و کەلێن و درزی نێوان چینە کۆمەڵایەتییەکان ڕۆژ بە ڕۆژ لە فراوانبوونداید، ئوروپا کە چەندین قەیرانی ئابووری لە ماوەیەکی کورتدا خستۆتە سەر کارنامەکەی، ژیان و بژێوی دانیشتووانی سەختتر کردووە، سەرەتا کۆڕۆنا و پاشان شەڕی ئۆکرانیا و ئاڵۆزییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و هەڵاوسانی ئابووری، بەرزبوونەوەی نرخەکان و بەم دواییانەش پرسی گومرگ خستنە سەر هەناردەکانی لە لایەن دۆناڵد ترامپەوە، یەک لە دوای یەک ئاستی گوزەرانی خەڵکیان هێناوەتە خوار و سیستمی خۆشبژێویی کۆمەڵایەتی، کە یەکێک لە کۆڵەکەکانی سۆسیال دێموکراسییە، لەرزۆک کردووە. ئەو قەیرانە ئابووریانە زیاتر لە هەموو کەس دەستی گرووپە کەمینەکان، بیانییەکان، ژنانی تەنیا و هاووڵاتییە بەتەمەنەکانی لە گەیشتن بە

ژیانێکی ستاندارد کورت کردۆتەوە، ئاماری هەژاری و بێخانومانی بردۆتە سەر. ئەو نادادپەروەرییە کاتێک بەرجەستەتر دەبێ کە سەرنج لە زیاتر دەوڵەمەندبوونی بانکەکان، کۆمپانیا زەبەلاحەکان و ئەو کەمینەیە لە کۆمەڵگە بدەی کە دەستی بەسەر جووڵەی ئابووری داگرتووە، لە کاتێک شارۆمەندانی ئاسایی و خاوەن کۆمپانیا بچووکەکان بە ئاستەم دەتوانن بەردەوام بن و لەنێو دوو بەرداشی هەڵاوسانی ئابووری و ناجێگیریی سیاسی و سەربازیدا هەناسە بدەن.

هەر لە درێژەی گەورەتربوونی درزە کۆمەڵایەتییەکاندا پرسی نایەکسانیی ڕەگەزی و بەرتەسککردنەوەی مەودای دەرکەوتنی ژنان لە بوارەکانی سیاسەت، ئابووری و ژیانی کۆمەڵایەتیدا ئاستەنگێکی دیکەی بەردەم سۆسیال دێموکراسییە. تا ئێستاش مووچەی مانگانەی پیاوان لە ژنان بۆ کاری وەک یەک زیاترە و بە پەرەگرتنی ڕاستی تووندڕەو ئازادییە تاکەکەسییەکان، سەربەخۆیی زانکۆکان و بیروڕادەربڕین لە مەترسیدان.

پرسێکی دیکە کە سێبەری بە سەر زۆر بواری ژیانی ڕۆژاوادا کێشاوە، پرسی پەنابەرییە، لە دیالۆگی گشتیدا پرسی پەنابەر لە سەرچاوەی هێز و دەرفەتی کار، پێکگەیشتنی کولتووری جیاوازەکان و هاوکاری و پشتیوانیی مرۆیی بۆ خەڵکی لێقەوماو گۆڕاوە بۆ پەنابەر وەک سەرچاوەی تاوانکاری، هەڕەشە لە بایەخە دێموکراتییەکان و بارێک بەسەر سیستمی خۆشبژێوی کۆمەڵایەتیدا، لە گوتاری ڕاستە تووندڕەوەکاندا پرسی بیانییەکان کارتێکی بەهێزی سیاسی و گوتارییە کە بۆ ترساندنی کۆمەڵگەی ڕۆژاوایی و بەهێزکردنی پێگەیان لە دەسەڵاتدا کەڵکی لێ وەردەگرن و تا ئێستاش بۆ ئەوان وەک ئەوە وایە سەد مێشیان لە خەڵەفێکدا دیتبێتەوە و لە بردنە پێشی ئەو سیاسەتەدا سەرکەوتوو بوون و ئۆباڵی زۆر قەیرانی دیکەش دەخەنە ئەستۆی ئەو کەمینەیە، ئەو بەو مانایە نییە کە هاتنی ژمارەیەکی زۆری پەنابەر بەتایبەت دوای ساڵی ٢٠١٥ کۆمەڵێک قەیرانی لە بواری فێربوونی زمان، خۆگونجاندن و دۆزینەوەی کار و سەرچاوەی بژێوی هەم بۆ پەنابەران خۆیان و هەم بۆ حکوومەتەکان دروست نەکردووە. ڕەوتی سۆسیال دێموکراسیش کە لە مێژووی خۆیدا سیاسەتێکی کراوە و دڵفراوان و مرۆڤدۆستانەی لە ئاست پرسی پەنابەریدا هەبووە، ئێستا سیاسەتێکی پارێزخوازانەی و تووندتری گرتۆتە بەر، چونکە لە لایەکەوە فشاری ڕای گشتی لەسەرە و لە لایەکی دیکەشەوە لە مامەڵەکردن و دروستکردنی دەرفەت بۆ خۆگەنجاندنی پەنابەران لەگەڵ ژینگەی نوێدا شکستیان هێناوە و باس لە وەرگرتنی ژمارەی کەمتر، داخستنی سنوورەکان و ناردنەوەی ئەو کەسانە دەکەن کە بە شێوەی نایاسایی لە یەکێتیی ئووروپادا ماونەتەوە.

پرسی ژینگە و داهاتووی کەشوهەوای گۆی زەوی لە پرسێکی سروشتییەوە بووە بە پرسێکی سیاسیی گەرم، کاتێک ڕیزبەندی هێز بە جۆرێکی دیکە دادەڕێژرێتەوە و ئەو هاوپەیمانێتییانەی لە ژوور سنووری دەوڵەت . نەتەوە بە دوای چارەسەری ژینگە و پرسەکانی تردا دەگەڕین لە بەردەم دابڕان و لێکهەڵوەشانەوەدان، ئەوە دۆزینەوەی چارەسەرێکی هاوبەش و ڕێککەوتنێکی جیهانی بۆ ڕاگرتنی گەرمبوونی کەشوهەوا بۆ ژێر دوو پلەی سێلسیۆسی ئاستەم کردووە، لەگەڵ ئەوەدا ڕەوتی سۆسیال

دێموکراسی لەگەڵ سەوزەکاندا پشتیوانی سەرەکیی پەیماننامەی پاریس و نێوەرۆکەکەین بۆ پاراستنی ژینگە، بەڵام نێوەرۆکی ئەو پەیماننامەیە لە لایەن هێزە پۆپۆلیست و توندڕەوەکان هەڕەشەی لەسەرە تا ئاستێک کە بەشێکیان ڕاستی و دروستیی پرسی ژینگە و ئەو لێکۆڵینەوانەی لەو بوارەدان، دەخەنە ژێر پرسیارەوە.

نادادپەروەریەک کە لە پرسی ژینگەدا هەیە ئەوەیە کە ئەو وڵاتانەی هەڵگری ئالای چارەسەری ژینگەن و بەشێکیشیان کارنامەی دوور و درێژی سۆسیال دێموکراسییان هەیە لە گەرمترکردن و ئالودەکردنی ژینگەی زەویدا ڕۆڵی سەرەکییان هەبووە و هەیە، لە کاتێکدا ئەو وڵاتانەی کەمترین ڕۆڵیان لەو بوارەدا هەبووە، زەرەرمەندی سەرەکین و قوربانی زیاتریان داوە، ئەوە بێجگە لە نادادپەروەری، پەڵەیەکی ئەخلاقیشە بە نێوچاوانی ڕۆژاوای مۆدێرندا کە سۆسیال دێموکراتەکان لە باڵاکردن و بیچمگرتنیدا بەشی شێریان بەر دەکەوێ.

سۆسیال دێموکراتەکان بەو ئەنجامە گەیشتوون کە پێویستیان بە هاوپەیمانییەتییەکی جیهانی هەیە لەنێوان هەموو هێزە سۆسیال دێموکراتەکاندا بە مەبەستی پاراستنی بەهاکانی وەک مافی مرۆڤ، ئازادیی تاکەکەسی و پارێزگاریکردن لە دامەزراوە دێموکراتییەکان، هەر لەو کۆنگرەیەدا بانگەشەی دامەزراندنی ڕێکخراوێک بۆ مۆبیلیزەکردنی هەموو سۆسیال دێموکراتەکانی جیهان کرا. بێگومان مەوداکانی نێوان دروشم و جێبەجێکردنی ئەو سیاسەتانە لە مەیداندا زۆرن و پرسیار ئەوەیە لە کاتێکدا هاوپەیمانییە نێودەوڵەتییەکان ڕۆژگارێکی سەخت تێپەر دەکەن، چۆن سۆسیال دێموکراسی دەتوانێ سیاسەتەکانی لە ئاستی جیهانیدا ببات پێشێ؟ پاشەکشەی دێموکراسی Democratic backsliding و پەرەگرتنی هێزە ئۆتۆریتەخوازەکان و کۆنسێرڤاتەکان چەندە کاریگەری لەسەر ڕەوتی سیاسی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ئەو نەتەوانە هەیە کە لە گەڵ ئۆتۆریتەی داسەپاو و کۆنەپارێزی وڵاتەکانی خۆیاندا پەنجە نەرم دەکەن، پرسیارێکی گرینگە بۆ ئێمەی کورد کە بە دوای وڵامەکەیدا بگەڕێین و بتوانین لە گێژەنی سیاسەتی جیهانیدا ئەو ڕێیە ببینینەوە کە لە ماف و ویستەکانمان نزیک دەکاتەوە. لاوازبوون و پاشەکشەی گوتاری سۆسیال دێموکراسی و بەهێزبوونی ئوتۆریتاریانیسم لە بەرژەوەندیی ئەو هێزە سیاسییە کوردییانەدا نییە کە لە میژووی خۆیاندا دێموکراسی، مافی مرۆڤ و دادپەروەریی کۆمەڵایەتییان لە بەرنامەکانی خۆیاندا گونجاندووە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ١٧ی خەزەڵوەری ٢٧٢٥

کۆماری کوردستان، کۆماری هەموو وەرزەکان

زۆرجار کۆماری کوردستان تەنیا لە بەستێنە مێژووییەکەی خۆیدا دەخوێنرێتەوە؛ دەستکەوت، هۆکاری سەرهەڵدان و ڕووخان، تایبەتمەندی و پێکهاتەکانی تاوتوێ دەکرێن. لە ڕاستیدا لە خوێندنەوەیەکی مێژووییدا ئەوە کارێکی بەبایەخە، بەڵام دوای هەشتا ساڵ لە دامەزرانی کۆمار ئێمە کۆمارێکی دیکەمان هەیە کە تەمەنی هەشتا ساڵە و هەروا سەرچاوەی یەکگرتوویی و یەکدەنگی، ئەکتەرێکی کارا و زیندوو لە پێناسەکردنی مافی چارەی خۆنووسینە و سەرچاوە و ئاخێزگەی وێژمانێکی نەتەوەیی، دێموکراتیک و مەدەنییە کە لەگەڵ خواستەکانی ئێستای گەلی کورددا تێکەڵ بووە. بەو پێیە لەگەڵ بەشێک لە مێژوو وەک ڕابردوویەکی دوور و دوورگەیەکی دابڕاو مامەڵە ناکەین، بەڵکوو لەگەڵ بەشێکی ئاکتیڤ و بەڕۆژی ئەو مێژووە هەڵسوکەوت دەکەین کە لە پرۆسەیەکی بەردەوامی بیچمپێدانی ناسنامە و شوناسی ئێمەی کورددا ڕۆڵ دەگێڕێ.

پێتەر ئارۆنسۆن لە پێناسەکردنی ئەو دیاردەیەدا کە بە چەمکی کەڵکوەرگرتن لە مێژوو دەناسرێ دەنووسێ: "چەمکی کەڵکوەرگرتن لە مێژوو بریتییە لەو کۆمەڵە پرۆسێسەی کە بەشێک لە کولتووری مێژوو چالاک دەکرێ بۆ ئەوەی فۆرم بدا بە چەند یەکەیەکی گشتگیری دیاریکراو لە ئەفراندنی مانا و کردەوەدا." هەروەها سەبارەت بە کولتووری مێژوو دەنووسێ: "کۆمەڵە ئامرازێک، سەرچاوە، نەریت و بۆنە و بانگەشەیەکن کە ئاماژە بە بەشێک لە ڕابردوو دەکەن کە دەرفەتی بەرچاو دێننە ئاراوە بۆ لێکگرێدانی ڕابردوو، ئێستا و داهاتوو."(١)

کۆماری کوردستان وەک خاڵی وەرچەرخان لە مێژووی نەتەوەی کورددا وێستگەی لێککۆکردنەوەی چین و تۆێژی جیاواز، کوردانی بەشەکانی دیکەی کوردستان، هێز و دەرفەتەکانە؛ لە لایەکی دیکەشەوە پارسەنگی پێکگەیشتنی ناکۆکی و دژبەرەکانیشە. بەو هەموو ناهارمۆنی و یەکدەستنەبوونەی لە کۆمەڵگەی کوردیدا هەبوو، ئاواش کۆمار لە قەوارەی دامەزراوە و پێکهاتەی مەدەنی و دێموکراتیکی مۆدێرن دا توانی پرۆسەی دادپەروەرییەکی کۆمەڵایەتی دەست پێ بکا و یەکانگیرییەک لەنێوان ئەو هەموو دژبەرەدا پێک بێنێ و پێناسێک لە ناسیۆنالیزمی کوردی بخاتە ڕوو کە سیمبۆل و هێماکانی تا ئێستاش بەشێکی گرینگی ناسنامەی نەتەوەیی کوردن.

بەشداریی کوردانی پارچەکانی دیکەی کوردستان لە کۆماری کوردستان، پشتیوانی و بەشداریی بارزانییەکان و ئەفسەرانی گەرمیان، هاوپێوەندی و هاوچارەنووسییەک کە لە کۆماردا هەیە، بناغەی ئەو هۆشیارییە نەتەوەییەی دامەزراند کە دوای تەمەنی کورتی کۆمار چەندین جار لە ٨٠ ساڵی ڕابردووەدا شاهیدی بووین و ئەو ڕۆژانەش لە هەموو کاتێک زیاتر هەستی پێ دەکەین و دەیبینین.

بە ڕێکەوت ئەمساڵ ساڵیادی دامەزرانی کۆمار لەگەڵ یەکگرتوویی و یەکدەنگییەکدا هاوکاتە کە خەڵکی کورد و دۆستەکانی لە شارەکانی کوردستان و لە هەموو قۆژبن و گۆشەیەکی ئەو دنیایەدا بۆ بەدەنگەوەهاتنی ڕۆژهەڵات و ڕۆژاوا لە دەوری کۆمەڵێک داخوازیی ستراتیژی و وجوودی کۆکردووەتەوە. لە ڕابردووی ئێمەدا ئەگەر ڕووداوێک بکەوێتە چوارچێوەی تیۆرییەکەی ئارۆنسۆن لەسەر بەکارهێنانی مێژوو و کولتووری مێژوو، ئەوا بێگومان کۆماری کوردستانە کە بووە بە خاڵی لێکگرێدانی ڕابردوو، ئێستا و داهاتوو.

گرینگیی پەیام و دەستکەوتەکانی کۆمار لەو ڕۆژانەدا کە کۆماری ئیسلامی لە گیانەڵادایە و ناسینەوەی جێپەنجەی کۆمار لە فۆرمگرتنی وێژمانی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە تێکەڵ بە هۆشیارییەکی سیاسی و مەدەنیی پێشکەوتوو بووە، زیاتر لە هەموو کاتێک گرینگیی خۆی هەیە. لە لایەکەوە بۆ خەڵکی کوردستان و ڕێکخراوەکانی، هەبوونی سەرمایەیەکی دەوڵەمەندی وەک کۆمار، ئەزموون و دەستکەوتەکانی، جگە لەوەی جۆرێک لە ڕەوایەتیدانە بە ویست و داخوازییەکانی، بەڵگەیەکیشە لەسەر سەرکەوتنی کورد لە بەرێوەبردن و بەدامەزراوەییکردنی بانگەشەکانی. لە لایەکی دیکەشەوە وەبیرهێنەرەوەی ڕوویە تاریکەکەی کۆنسێپتی دەوڵەت-نەتەوەیە لە ئێراندا؛ جاروبار لێرە و لەوێ گوێبیستی دەنگی پێی ئەو وێژمانە ناوەندگەرا و داپڵۆسێنەرە دەبین، کە ئێرانی داهاتوو بە شوناسێکی دیاریکراوەوە دەبەستێتەوە. دەبێ وەبیر لایەنگرانی ئەو ڕەوتە بێنینەوە کە یەکێک لە هۆکارەکانی دامەزرانی کۆمار دوای پێگەیشتنی هۆشیاریی سیاسی، کاردانەوە بەو سانترالیزمە سیاسی و ئیدارییەی بنەماڵەی پەهلەوی بوو. هاوکات وەبیریشیان بێنینەوە مامەڵەکردنی دڕندانە لەگەڵ سەرانی کۆمار و خەڵکی کوردستان، یاساغکردنی کاری ڕێکخراوەیی و کوشتن، ئاوارەکردن و زیندانیکردنی چالاکوانانی

سیاسی، هەوڵدان بۆ شێواندنی ڕابردوو، ناسنامە و کولتووری کورد و بێبەریکردنی منداڵان لە خوێندن بە زمانی کوردی و زۆر تاوانی دیکەش لە یادەوەریی میژوویی ئێمەدا ماونەتەوە و هەر ئەوەشە وادەکا کۆمار لەسەر شانۆی ئێستای ڕووداوەکان ئەکتەرێکی دیار بێ.

سەرانی کۆماری کوردستان بە باشی هەستیان بە مەترسییەکانی کۆنسێپتی دەوڵەت - نەتەوەی پەهلەوی کردبوو، هەم لە بڵاوکراوەی "نیشتمان" و هەم لە ژمارەکانی ڕۆژنامەی "کوردستان"یشدا ئەو گرینگیدانە بە شوناسی هاوبەش و چارەنووسی هاوبەشی کورد بە تەواوەتی ڕەنگی داوەتەوە. دووەم داواکاریی حیزبی دێموکراتیش لە بەیاننامەی دامەزراندنیدا پرسی مافی خوێندن بە زمانی دایک و بەکارهێنانی زمانی کوردییە لە بەڕێوەبەرایەتی و ئیدارەکاندا، لە کاتێکدا خاڵی یەکەم باسی لە شێوەی مافی چارەی خۆنووسین لە سیستمێکی ئۆتۆنۆمیدا دەکرد. هۆشیارییەک لە ئاست هاوبەشی و هاوچارەنووسیی کورددا کە لە کۆماری کوردستاندا بناغەکەی دارێژرا، ئەو ڕۆژانە لەناو کوردی دیاسپۆرا و ناوخۆ دوای ڕووداوەکانی سەرکوتی بێبەزەییانەی خۆپێشاندانەکانی ئیلام، کرماشان و مەلەکشایی لە لایەن ڕێژیمی ئێران و تاوانی ڕێژیمی سووریە و گرووپە چەکدارەکان دژی گەلی کورد لە ڕۆژاوادا، هەمان دەنگ دەبیستین کە لە ڕۆژی دامەزرانی کۆماردا لە چوارچرای مەهاباد بۆ هاوچارەنووسیی ئەو نەتەوەیە دەمانبیست.

تایبەتمەندییەکی دیکەی کۆمار تێکەڵکردن و بەشداریپێکردنی چین و تۆژە جیاوازەکانی خەڵکی کوردستانە لە بەڕێوەبردنی کۆمار و دامەزراوەکانیدا. بۆ یەکەمجار چینی مامناوەندیی شارنشینی خوێندەوار، لەگەڵ ئەوەی کەمینە و لاواز بوو، دێنە سەر شانۆی ڕووداوەکان و هەر لە دامەزراندنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانەوە تا بەشداربوون لە بەڕێوەبردن و پێشخستنی کۆمار و دواتریش لە زیندووکردنەوەی خەباتی سیاسیی دوای کۆمار ڕۆڵ دەگێڕن. دوای هەڵوەشانەوەی میرنشینە کوردییەکان و دواتر دروستبوونی دەوڵەت - نەتەوەکان لەسەر خاکی کوردستان و لەنێوبردنی بزووتنەوە یەک لە دوای یەکەکان کە لە لایەن شێخ و بنەماڵە ئاینییەکان و خاوەنموڵکەکانەوە ڕێبەرایەتی دەکران، دۆخێکی نەخوازراو و تراژیدی و پڕ لە ناهومێدی هاتبووە ئاراوە؛ دامەزراندنی کۆمار بەو هەموو دەستکەوتەوە، سەرەڕای کورتیی تەمەنی، خوێنی تازەی گەڕاندەوە بۆ ناو شارەگەکانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی.

لە لایەکی دیکەوە بۆ یەکەمجار لە میژووی کورددا لە ڕێگەی دامەزراوە و دەزگا و ناوەندی دێموکراتیک و مەدەنییەوە ویستی ناسیۆنالیستیی کوردان بەدامەزراوەیی کرا و لە چوارچێوەی بەڕێوەبەرییەکی سەربەخۆدا بەرجەستە کرا. کۆمار توانی وێژمانی نەتەوەیی لە بزووتنەوە خۆجێی و سنووردارە خێڵەکییە چەکدارییەکان بگوازێتەوە بۆ وێژمانێکی نەتەوەیی گشتگیر کە بۆ یەکەمجار لە میژووی مۆدێرنی خۆیدا ئەزموونی دەوڵەتداری بکات. لە بڵاوکراوە و وێژمانی سیاسیی کۆماردا هەست بە وشیارییەکی سیاسیی هاوبەش سەبارەت بە بوونی هاوبەشیی نەتەوەیی و میژوویەکی هاوبەش و چارەنووسێکی هاوبەش

دەکرا. هەرچەند ئەو وێژمانە تێکەڵەیەک بوو لە ڕێتۆریکێکی ئیدیالیستیانەی دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆ لەگەڵ سیاسەت و ئامانجی ڕیالیستیی خودموختاریخوازدا، بەڵام لەگەڵ ئەوانەشدا پرسی مافی چارەی خۆنووسین لە بەرنامەی حیزبی دێموکرات، دامەزرێنەری کۆمار و سیاسەتەکانی کۆماردا بە ڕوونی هەستی پێ دەکرێ.

نەریتشکێنی و ساختارشکێنی تایبەتمەندییەکی دیکەی کۆمارە کە سەرەڕای کۆمەڵگەیەکی نەریتیی ئەو سەردەمە، کۆمەڵێک چاکسازیی ڕادیکاڵ لەو پێکهاتە نەریتییەدا کرا؛ ناردنی کچان و ژنان بۆ قوتابخانە و بەشداریکردنیان لە ژیانی سیاسی دا لە ڕێگەی ڕێکخراوی ژنانەوە، ئەگەر تا ئێستاش لە لایەن کەمینەیەکی کۆنسێرڤاتیڤەوە دژایەتی بکرێ، بۆ ئەو کات هەنگاوێکی گەورەی کۆمەڵایەتی بوو. ئەو ڕیفۆرمە ڕادیکاڵانەن کە کۆمار و بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی" دەخەنە یەک بەستێنی سیاسی و وێژمانییەوە.

بە چاوخشاندن بەو چەند تایبەتمەندییەی کۆماردا باشتر دەتوانین لە ئاکتی ئەو کۆمارە هەشتا ساڵەیە تێبگەین کە چۆن بەشێک لە ڕابردووی ئێمە تا ئێستاش وەک پرۆسەیەکی بەردەوام لە ئەفراندنی مانا و کردەوەدا کارایە و ئەو وێژمانەی کۆمار لە دروستکردنیدا پشکی شێری بەر دەکەوێ، ڕابردوو، ئێستا و داهاتووی ئێمە لێک گرێ دەدا.

* .Aronsson, P. (2004). Historiebruk – att använda det förflutna. Lund: Studentlitteratur،

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ٤ی ڕێبەندانی ٢٧٢٥

هەشتا ساڵ پاراستنی زمان و ناسنامە

بە تێپەڕینی هەشتا ساڵ بە سەر چاپ کردن و بڵاوبوونەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستان لە ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤ و ڕوانینێک بە ڕابردووی پڕ لە ئاستەنگ و هەوراز و نشێوی ئەو ڕۆژنامەیەدا، بە بوێرییەوە دەتوانین بڵێین کە چیدیکە باس لە ڕۆژنامەیەک وەک ئۆرگانێک و زمانحاڵی حیزبێکی سیاسی ناکەین، ئێمە لە بەردەم میراتێکی سیاسی و کولتووری نەتەوەیەک دا ڕاوەستاوین کە بە درێژایی هەشتا ساڵ بەرگری لە پرسی ڕەوای کورد کردووە و پارێزەرێکی هەمیشەیی کلتوور و زمانەکەی بووە. میراتێک کە بێجگە لەوەی سەرچاوەیەکی گرینگی تۆمار و مێژووی کۆمار و ڕووداوەکانی کوردستان بە تایبەتی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە هاوکات نموونەی بڵاوکراوەیەکی نەفەس درێژە کە زۆربەی تەمەنی خۆی لە ئاوارەیی و شەڕ و گەمارۆ و بێدەرەتانی و هەڕەشە و نهێنیکاریدا تێپەڕ کردووە.

ئەو ڕۆژنامەیە کە چەند ڕۆژ پێش دامەزرانی کۆماری کوردستان وەک بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێموکراتی کوردستان بڵاوکرایەوە و بە جۆرێک درێژەدەری گۆڤاری "نیشتمان"ی کۆمەڵەی ژ.ک/کاف بوو، هەم مێژوویەکەی و هەم چارەنووسەکەی بە چارەنووسی حیزب و نەتەوەکەیەوە بەسترایەوە، کوردستان بێجگە لەوەی کە کۆڵەکەیەکی ڕاوەستاوی ڕۆژنامەنووسی کوردییە، هاوکات هەڵگری کۆمەڵێک خەسڵەت و تایبەتمەندیشە کە سیمایەکی جیاوازیان بە کوردستان داوە. ناونانی ڕۆژنامەکە بە "کوردستان" ڕێک وەک یەکەم ڕۆژنامەی کوردی کە لە لایەن میقداد میدحەت بەدرخان نزیکەی نیوسەدە پێشتر بڵاو کرابۆوە، هەڵگری کۆمەڵێک پەیامی سێمبولیک و زمانی بوو کە بێجگە لە ڕۆلە سیاسیەکەی، ڕایەڵەیەکی زمانی و

کلتووری لە نێوان دوو ساتەوەختی مێژوویی دا دروست دەکرد، سەردەمێک کە کورد لە دەروازەی سەدەیەکی پڕ لە ڕووداو و گۆڕانکاریدا گەیشتبوو بە ئاستێک لە وشیاری نەتەوەیی لەگەڵ سەردەمی دامەزرانی کۆمار وەک دەرفەتێک بۆ بە دامەزراوەیی کردنی ئەو وشیارییە نەتەوەییە.

بڵاوبوونەوەی کوردستان لە یەکێک لە سەردەمە زێڕینەکانی ڕۆژنامەگەری کوریدا و لەپاڵ کۆمەڵێک گۆڤار و بڵاڤۆکی دیکەی وەک نیشتمان، هاواری کورد، هەڵاڵە و گڕوگاڵی منداڵان و ئەو خزمەتەی کە لە ١١٣ ژمارەی "کوردستان"دا * بە زمان و ناسنامە و کولتووری کوردی کرد جێگەی تێرامان و سەرنجە، لە یەکەم ژمارەی کوردستان دا وێڕای وتوێژێک لەگەڵ پێشەوا قازی محممەد سەبارەت بە ویست و داخوازییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان هاوکات ئاگاداریەکیش بڵاو کراوەتەوە کە لەمەوبەدوا خوێندن بە زمانی کوردییەو هەموو خەڵک ئەرکدار دەکا کە منداڵەکانیان بۆ خوێندن ڕەوانەی مەدرەسەکان بکەن. لەورۆژەوە تا دەگاتە نوێترین ژمارەی کوردستان کە ئێستا لە بەردەستی خوێنەران دایە ئەو دوو ئێلێمێنتە واتە خاوەنداری کردن لە پرسی سیاسی، ناسنامەیی و نەتەوەیی گەلی کورد لەلایەک و پاراستن و پەرەپێدانی زمانەکەی لە لایەکی دیکەوە دوو تایبەتمەندیی هەمیشەیی کوردستان بوون.

بەرجەستەبوونی ئەو دوو پرسە لە کوردستاندا وەک زۆر ئاکتی دیکەی سیاسی بێجگە لە پێگەیشتوویی هەستی نەتەوەیی، کاردانەوەیەکیش بوو بە سیاسەتە پاوانخوازییەکانی ڕەزاشا کە لە ڕێگەی بەهێزکردنی دەسەڵاتی ناوەند و لە ڕێگەی سانترالیزمی سیاسی و ئیدارییەوە لە هەوڵی دروستکردنی شوناسێکدا بوو بۆ خەڵکی ئێران، ئەو شوناسە داتاشراوە لەسەر بنەمای سڕینەوە و پەراوێزخستن و شێواندنی کولتوور و مێژووی نەتەوەکانی دیکە داڕێژرابوو، لەڕاستیدا پڕۆسەیەکی ئاڵۆزی ئاسمیلەکردن بوو کە لە خوێندنگەکانەوە تاکوو پادگانەکانی ئەرتەش پیادە دەکرا. زمانی فارسی وەکوو زمانی فەرمی دیاری کرابوو و هەرچی لەگەڵ پێناسەی ڕەزاشا بۆ ئەو شوناسە نوێیە ئێرانییە دەگونجا بە مۆدێرن و پێشکەوتوو و شارستانی ئەژمار دەکرا و ئەوی دیکەش کە کولتوور و ناسنامەی نەتەوەکانی دیکە بوو بە دواکەوتوویی و عەشیرەیی بێکەڵک لەقەڵەم درا. سەرانی ژێ ـ کاف و پاشان سەرانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستانیش بەتەواوەتی هەستیان بە مەترسییەکانی کۆنسێپتی دەوڵەت - نەتەوەی پەهلەوی کردبوو، هەم لە بڵاوکراوەی "نیشتمان" و هەم لە ژمارەکانی ڕۆژنامەی "کوردستان" یشدا ئەو گرینگیدانە بە شوناسی هاوبەش و چارەنووسی هاوبەشی کورد بەتەواوەتی ڕەنگی داوەتەوە. جێی ئاماژەیە کە دوای تێکچوونی کۆمار دووبارە ڕۆژنامەی کوردستان لە سەردەستی خوێندکارانی کورد لە باکۆ کە لەسەردەمی کۆماردا ڕەوانەی باکۆ کرابوون لە ساڵی ١٣٢٦ەوە بڵاو دەکرێتەوە و بۆ ماوەی ١٦ ساڵێک وەک ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بڵاو دەکرێتەوە، لەو دەورەیەدا کوردستان ڕۆژنامەیەکی سەربەخۆ نیە و پاشکۆیەکە لە گۆڤاری ئازەربایجانی ئۆرگانی ڕەسمی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان، سەرنووسەری ئەو دەورەیەی کوردستان ڕەحیم سەیفی قازی بوو.

ئەو ڕۆژنامەیە لە تەمەنی هەشتا ساڵەی خۆیدا تەنیا لە دوو قۆناغی مێژوویی کورتدا وەک ڕۆژنامەیەکی ئاسایی و لە نێو خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بە ئازادی چاپ و بڵاو کراوەتەوە، قۆناغی یەکەم بەر لە چەند ڕۆژێک لە دامەزرانی کۆماری کوردستان دەست پێدەکا و تا ئاوابوونی تەمەنی کورتی کۆمار درێژە دەخایەنێ و قۆناغی دووەمیش لە دوای ڕاپەڕینی گەلانی ئێران بۆ چەند مانگێک لەگەڵ خەباتی ئاشکرای حیزبی دێموکرات دا ڕۆژنامە بە چاپی ئۆفسێت و لە هەزاران نوسخەدا بڵاو دەبێتەوە. لە قۆناغی یەکەمدا کوردستان زیاتر وەک زمانحاڵی کۆماری کوردستان بە هەموو دامەزراوە سیاسی و سەربازی و ئیدارییەکانیەوە ڕۆڵ دەگێڕی، کەسانی ناسراوی مێژووی هزر و ئەدەبیاتی کوردی وەک سەید محممەدی حەمیدی، هێمن، هەژار، حەسەنی قزڵجی و ...لەو ڕۆژنامەیەدا دەنووسن. بەشداری ئەو تووێژە لە چینی ڕۆشنبیر، شاعیر و چیرۆکنووس و ئەدیب لەو قۆناغەی ژمارەی کوردستان دا مۆرکێکی تایبەتی بەخشیە ڕۆژنامەکە کە لە قۆناغەکانی دواتر و تا ئێستاش بە لاپەڕەکانی ڕۆژنامەکەوە دیارە، واتە لەگەڵ بڵاوکردنەوەی پەیام و وتارە سیاسیەکان ئەرکی پاراستنی زمان و ئەدەبیاتی کوردیش کرد بە ئەرکی خۆی.

پاش ڕووخانی کۆمار و لەگەڵ ئاوارەبوونی بەشێک لە ئەندامانی حیزب و نووسەرانی ڕۆژنامە بۆ ماوەیەکی کاتی بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەی کوردستانیش دەوەستێ تا ساڵی ١٩٧١ کە بۆ جارێکی دیکە لە بەغدا و لەسەر دەستی ئەندامانی حیزب لە ئاوارەییدا چاپ دەکرێتەوە، لەو دەورەی ڕۆژنامەی کوردستاندا کە تا ئێستاش بەردەوامە دووبارە کوردستان پارێزەرێکی دیاری داوا ڕەواکانی خەڵکی کوردستان و ئاوێنەی باڵانوێنی خەبات و بزووتنەوەکەیەتی و دووبارە پرسی زمان و کولتووری کوردی لەسەر دەستی کەسانێک کە هاوکات ئەندامی کۆڕی زانیاری کوردن بایەخێکی تایبەتی پێ دەدرێ.

هەڵبژاردەیەکی سیاسی و ڕۆشنبیری وەک د.قاسملوو، مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەنزادە، مامۆستا هێمن، کاک کەریم حیسامی، کاک هاشم کەریمی، کاک حەمەدەمینی سیراجی، کاک حەسەن ڕەستگار و جەلالی میراوەیی و دەیان کەسی دیکە و ڕووناکبیرانی باشووری کوردستانیش لە نووسەرانی دیاری ئەو دەورەیەی کوردستانن. چارەنووسی کوردستان دوای ڕووخانی ڕژێمی پاشایەتیی تێکەڵیەکە لە چارەنووسی نەتەوەی کورد لەو بەشەی کوردستان و خاوەنی ڕۆژنامەکە، دەورانێکی پڕ هەوراز و نشێو کە بە بڵاوبوونەوەی چەند ژمارەیەکی کوردستان لە کوردستانی ئازاد دەست پێ دەکا، تا دەگاتە ئاوارەیی و دۆڵە و دۆڵ کردن و گواستنەوەی لە کۆێستانەوە بۆ دیوی گەرمێن و لە دوو دەورەشدا بڵاوبوونەوەی لە دوو شوێن و لە دوو بەرگی جیاوازدا و بە سیاسەتی جیاوازدا، لەگەڵ هەموو ئەوانەدا کوردستان بڵاوکراوەیەک بووە کە ڕاستگۆیی و زمانپاراوی خۆی پاراستووە و سەرەڕای هەوراز و نشێوی زۆر خاوەندارێتی لە لە پرسی ڕەوای گەلێک کردووە و یەکێک لە پارێزگارە دیارەکانی ناسنامەکەی بووە. کاریگەری کوردستان لە سەر نووسەرانی کورد، گۆڤاری سروە، گۆڤاری مهاباد و زۆر ڕۆژنامە و بڵاڤۆکی و نووسراوەی دیکە کە لە ڕۆژهەڵات بڵاو دەبوونەوە بە ئاسانی دەناسرێتەوە.

ئێستا کە دوای هەشتا ساڵ ژمارە ٩١٠ی دەورەی دووەمی کوردستانتان لەبەردەست دایە، لەوانەیە ئەو پرسیارە بێتە گۆڕێ کە چۆنە ڕۆژنامەیەک لەو ماوە دوورودرێژەدا هەر ٩١٠ ژمارەی لێ دەرچووە، بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە بە شێوەی ڕۆژانە و وەک سەرچاوەیەک بۆ هەواڵ و زانیاری بەڕۆژ بۆ خاوەنی کوردستان کە هاوکات ڕێبەرایەتیی بزووتنەوەیەکی سیاسی و چەکداری لەسەر شان بووە کارێکی ئاستەمە، بەڵام هەر ئەوە کە کوردستان بەردەوام بووە و لە بیست و پێنج ساڵی ڕابردووشدا وەک بڵاوکراوەیەکی نیو مانگی بڵاوبۆتەوە و شوێنی گەشەکردن و پەروەردەکردنی دەیان قەڵەمی نوێ بووە و دوور لە زێدی خۆی دەنگی ڕۆژهەڵات، ناسنامە و زمانەکەی بووە ، شانازییەکی گەورەیە بۆ دوو هاوچارەنووسی کوردستان و حیزبی دێموکرات.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ١٤ی ڕێبەندانی ٢٧٢٥

ستراتیژیی ئێمە؟!

لەگەڵ هەر شەڕێکدا بێجگە لەوەی زۆر لە هاوکێشە سیاسی و ژیۆپۆلیتیکییەکان گۆڕانکارییان بەسەردا دێت و هاوسەنگیی هێز دادەڕێژرێتەوە، کۆمەڵێک پڕەنسیپ و بەهای بەرزی ئەخلاقی، مرۆیی و ئازادیخوازنەش دەکەونە بەردەم ئەزموونکردن و ئاڵنگارییەکی جیددییەوە. پەیمان و گرێبەستە کۆمەڵایەتییەکان کە لە کاتی ئاشتیدا تریفەیەکی پیرۆزیان هەیە، لە پشت هەوری تاری دەمارگرژی و کەف و کوڵی هەڵچووی هەست و ڕقدا ون دەبن.

شەڕی ئیسرائیل و ئەمریکا بۆ ئێمەی کورد تەنیا ڕووبەڕووبوونەوەیەکی سەربازی و سەیری ڕووخانی قەڵای زۆرداری نییە، کە بێگومان ئەو داڕمانەش هیوایەکی لەمێژینەیە و بەربەستێکی گەورەی گەیشتنی کورد بە "دانیشتنێکی ئاسوودە لە داوێنی چیا"دایە، بەڵکوو لە لایەکی دیکەشەوە هەموو ئەو دروشم و بەها بەرزانەی لە دامەزرانی کۆمارەوە تا ئێستا باوەڕمان پێ هەبوون، دەخاتە بەردەم ئەزموونێکی نوێوە.

با لەوەوە دەست پێ بکەم کە کۆماری ئیسلامی زۆر زوو دوای ڕاپەڕینی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧، بانگەوازی شەڕ و فتوای جیهادیان دژی گەلی کورد ڕاگەیاند و لەو کاتەوە تا ئێستا ئەو شەڕە هەر لە ڕووبەڕووبوونەوەی چەکدارییەوە تا

هێرشکردنە سەر پێکهاتە، ناسنامە، کولتوور، زمان، زەوی و ئاسمانی کوردستان بەردەوام بووە. کۆماری ئیسلامی کە هیچ پێوەرێکی ئەخلاقی و مرۆیی لە دامەزراندنەوەی حکوومەت و داڕشتنی سیاسەتەکانیدا ڕەچاو نەکرد، چاوەڕوانیی لێ نەدەکرا لە کاتی شەڕدا لانیکەم ڕێز لە کۆمەڵێک بنەما و ڕێککەوتنی جیهانی بگرێت. ئەو ڕێژیمە بە پەیڕەوکردنی تاکتیکی "سەرزەمینی سووتاو" لە کوشتنی منداڵی سەر لانکە، بۆمبارانکردنی کوێرانەی خەڵکی ئاسایی، وێرانکردنی نەخۆشخانە، کوشتنی دیل و بێڕێزی کردن بە جەستەی قوربانیان، دادگایی سەرپێیی، شێواندنی ژینگە و ژیواری کوردان و زۆر کردەوەی قێزەونی دیکەش نەپرینگایەوە.

لە بەرانبەردا حیزبی دێموکرات کە ڕابەرایەتیی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردی لەو پارچەی نیشتمانداا دەکرد، بە سیاسەتی ژیرانەی د. قاسملووی شەهید و د. سەعید شەرەفکەندی لە پێشێلکردنی یاساکانی شەڕ پێشگیرییان کرد. هەوڵی د. قاسملووی شەهید ئەوە بوو کە ناسنامەی سەربەخۆی بزووتنەوەیەکی دێموکراتیخوازنە و سیاسەتەکانی ئەو حیزبە، مەودای زەوی و ئاسمانیان لەگەڵ کردەی شەڕانگێزیی گرووپێکی چەکدارهەبێت کە پەنا بۆ بارمتەگرتن و تەقینەوە و کردەی تێرۆریستی دەبات.

بزووتنەوەیەک کە خاوەنی ڕابردوویەکی دەوڵەمەند بەو بەها بەرزە ئەخلاقی و مرۆییانە بێت و لە هەشتا ساڵی ڕابردوودا ئەزموونێکی گەورەی لە خەباتی ڕێکخراوەیی، دیپلۆماسی و هەنگاوە ناتوندوتیژییە مەدەنییەکان بەدەستەوە دابێت و لە کاتی شەڕیشدا ناسنامەی ئازادیخوازی و دێموکراسیخوازی خۆی خەوشدار نەکردبێت، بێگومان لەو هەلومەرجەی ئێستادا چاوەڕوانی سیاسەت و هەنگاوی ژیرانەی لێ دەکرێت. دەتوانین لە چەند ڕوانگەیەکەوە لە هەڵوێستی حیزبی دێموکرات و ڕێکخراوەکانی دیکە بڕوانین؛ بەدەر لەوەی کە ئەنجامەکانی ئەو شەڕە چی دەبن و چ سیناریۆیەک داهاتووی ئێران دەگرێتە خۆی، گرنگە کە بزانین بایەکان لە کوێوە هەڵدەکەن و شوێن و پێگەی خۆمان لەو دەریا خرۆشاوەدا بە کۆمپاسی بنەما هەمیشەییەکانمان دیاری بکەین.

پرسی یەکگرتوویی:

یەکێک لە کارتە بەهێزەکان بە دەست کوردەوە، پاراستنی یەکدەنگی و یەکگرتوویی لەنێو هێزە سیاسییەکانیدا و کۆبوونەوە لە دەوری کۆمەڵێک ئامانجی هاوبەشە کە لە هەلومەرجی ئێستادا چوارچێوەیەک بە ویستەکانی بدات و لە دەوری کۆمەڵێک ڕێوشوێنی هاوبەش لە شێوەی مامەڵەکردن لەگەڵ ڕووداو و پێشهاتەکاندا کۆیان بکاتەوە. هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران کە بۆ ئەو مەبەستە دامەزرا، کەلێنێکی گەورەی پڕ کردەوە و لەسەر چەند ئامانجێکی بنەڕەتی وەک دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکان، دامەزراندنی سیستەمێکی دێموکراتیک و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و پاراستنی ژینگە

ساغ بوونەوە.

تایبەتمەندییەکی دیکەی ئەڕێنیی ئەو هاوپەیمانییە ئەوە بوو کە هەر لە سەرەتاوە دەروازەی بەڕووی هێزەکانی دیکەی کوردستان بە ئاواڵەیی هێشتەوە و ڕایانگەیاند کە دەیانەوێت هەموو خەڵکی کوردستان بە هەموو جیاوازییەکان لەو هاوپەیمانییەدا خۆیان ببینەوە. لەوانەیە لەسەر چۆنیەتی و کارایی ئەو هاوپەیمانییە سەرنج و تێبینی هەبێت، بەڵام هەر زوو بە کاردانەوەی توندی نەیاران لە ئاست ئەو هەنگاوەدا دەرکەوت کە کارێکی دروست، کاریگەر و ژیرانە بوو.

هەنگاوی داهاتووی ئەو هاوپەیمانییە چۆنیەتیی دۆزینەوەی هاودەنگ و هاوپەیمانە لەنێو نەتەوەکانی دیکەی جوگرافیای ئێراندا. کورد لە داڕشتنەوەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ لایەنەکانی دیکەی ئێرانی و نەتەوەکانی دیکە هەمیشە لەسەر چەند ویستێکی ستراتیژی پێداگری کردووە؛ یەکەم ئەوەی کە بە هیچ شێوەیەک سیستەمێکی دیکتاتۆری ناوەندگەرا پەسند ناکەن. حکوومەتی داهاتوو دەبێ جیاوازییە نەتەوەییەکان ببینێت، دانیان پێدا بنێت و پاشماوەکانی سیاسەتی هەڵاواردن و تواندنەوە و بێبەریکردن لەنێو ببات. هەر جۆرە حکوومەتێک کە بگەڕێتەوە بۆ چەمکی "نەتەوەی باڵا"، یەکدەستکردن و یەکڕەنگکردنی خەڵکی ئێران و کۆکردنەوەی دەسەڵات لەنێو دەستی کەمینەیەکی دیاریکراودا، ئەوا دووپاتەکردنەوەی ئەزموونێکی شکستخواردووی سەد ساڵی ڕابردووە کە لە چەندین قۆناخی مێژوویىدا لە مەحەک دراوە و خۆی تاقیکردووەتەوە و تووشی داڕمان هاتووە.

سەربەخۆیی سیاسی و بەرژەوەندیی گەلێک:

گەلی کورد و بزووتنەوەکەی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ناسنامەی تایبەتی خۆی هەیە. سیاسەت و ئامانجەکانی بەستراونەتەوە بە بەرژەوەندیی خەڵکی کوردستان و داهاتووی ئەو پارچەی نیشتمان، نەک ویست و بەرژەوەندیی لایەنی دەرەکی یان پشتیوانیی کوێرکوێرانە لە ئەجێندا و سیاسەتی وڵاتانی دیکە. لەوەش گرنگتر پاراستنی سەربەخۆیی سیاسییە و بڕیاردانە لە سۆنگەی بەرژەوەندییەکانی خەڵکی کوردستان. تا ئێستا ئەمریکا و ئیسرائیل لەسەر داهاتووی ئێران بەرنامەیەکی کۆنکرێت و یەکدەستیان نییە و دیار نییە کە چۆن ئەو شەڕە درێژە پێ دەدەن یا چۆن کۆتایی پێ دێنن، بۆیە بۆ خەڵکی کوردستان گرنگە کە بزووتنەوە سیاسییەکەی بە ئەزموونوەرگرتن لە ڕۆڵی زلهێزەکان لە مێژوودا و خوێندنەوەی دۆخی ئێستا هەنگاو بنێت و نەکەوێتە ژێر کاریگەریی مانۆڕ و سیاسەتی پۆپۆلیستیی لایەنی دەرەکی.

پاراستنی یەکڕیزیی خەڵکی کوردستان:

کۆماری ئیسلامی ساڵەهایە لە ڕێگەی جیاوازەوە هەوڵ دەدات کەلێن و درز بخاتە نێو کۆمەڵی کوردی، هێندێک جار لە

ڕێگەی دروستکردنی ئاژاوە و ناکۆکی لە نێوان پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگەی کوردی و بە شێوەی بەردەوامیش لە ڕێگەی چەکدارکردن، هەڵخەڵەتاندن و ڕاکێشانی کەسانێک بۆ نێو ڕیزەکانی خۆی یان ناچارکردنی خەڵک بۆ ئەوەی بە جۆرێک بەو هێزانەوە پەیوەست بن. لە ماوەی ڕابردوودا لە پەیامەکانی سکرتێری گشتیی حیزب کاک مستەفای هیجری لە بۆنە جیاوازەکاندا و لە بەیاننامەکانی حیزبی دێموکراتدا پێداگری کراوەتەوە لەسەر یەکگرتوویی ڕیزەکانی خەڵک و چەندین جار داوا لەو کەسانە کراوە سەنگەری پەشیمانی بەجێ بێڵن و بگەڕێنەوە ڕیزەکانی خەڵک.

کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان پشتیوانی سەرەکیی بزووتنەوە سیاسییەکەیانن و بە هەر شێوەیەک ئەو کەلێن و درزانە کەمتر بکرێنەوە، لە ئەنجامدا پشتیوانییەکی بەهێزتر و کاریگەرترمان دەبێت. ئەو پرسە بێجگە لە پرسێکی ستراتیژی و تاکتیکی، پرسێکی ئەخلاقیشە کە ئێمە لە داهاتوودا بە چ شێوەیەک مامەڵە لەگەڵ ئەو کەسانە دەکەین کە یا بە ویستی خۆیان ڕێگەی خیانەتیان هەڵبژاردووە یا ناچار بەو کارە کراون. لە هەر حاڵدا دادگایی کردنی هەڕەمەکی و سەرپێیی، بەبێ لێکۆڵینەوە و پڕۆسەیەکی دادپەروەرانە لە بەرنامەی هیچ یەک لە هێزە کوردستانییەکاندا نییە و پشێوی و سەرەڕۆیی لەو بوارەدا داهاتووی سیستەمی دادوەریی کۆمەڵایەتیی ئێمە کە لە سەردەمی کۆمارەوە کردوومانە بە دروشمی خۆمان، خەوشدار دەکات. لە لایەکی دیکەشەوە ڕێزگرتن لە جیاوازییەکانی ئەو کۆمەڵگەیە (کولتووری، زمانی، زاراوەیی، ئایینی یا هەر چەشنە ناسنامەیەکی دیکە) و بەشدارکردنیان لە پڕۆسەی دروستکردنی داهاتوودا، گارانتیی کارگێڕییەکی دێموکراتیک، بەهێز و گشتگیرە کە هەمووان خۆی تێدا ببینێتەوە.

شەڕ و ئەخلاق:

سیاسەتی پۆپۆلیستی و مانۆڕی بەتاڵ و دروشمی بێ بنەما هیچ کات بەشێک نەبووە لە ناسنامەی بزووتنەوەی سیاسیی کورد. حیزبی دێموکرات بە بەرپرسیارەتییەوە لە ئاست گیان و چارەنووسی هەر هاووڵاتییەکی ئەو نیشتمانەدا جووڵاوەتەوە، هیچ کات خەڵکی بۆ کردەی سەرکێشانەی بێ بەرنامە و نابەرپرسیارانە هان نەداوە. دوکتور قاسملووی شەهید لە یەکێک لە وتارەکانیدا لە گەرمەی شەڕی چەکداریدا بۆ هێزی پێشمەرگە دەڵێت: "ئێمە لە عەینی وەختدا کە شۆڕشگێڕترین و شەڕکەرترین هێزی ئێرانین، لە عەینی وەختدا مەسئوولترین حیزبی ئێرانیشین، هەر بۆیەش میللەتی کورد دەزانێت کە ئێمە مەسئوولانە دەجووڵێینەوە... خوێنی یەک پێشمەرگەمان بە دنیایەک نادەین."

لەبەرامبەردا جارێکی دیکە لە ماوەی شەڕی چل ڕۆژە و تەنانەت لە دوای ئاگربەستیش شاهیدی هێرشی درندانە وکوێرانەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کەمپە مەدەنیەکانی کوردانی ڕۆژهەڵات، خوێندنگە، نەخۆشخانە و دامەزراوە خزمەتگوزاریەکانی دیکە بووین، ئەو ڕێژیمە لە موشەکباران کردنی گۆڕستانەکانیش خۆی نەبواردە، بەهەمان شێوە هێرشی کردە سەر خەڵکی

مەدەنی باشووری کوردستان و لە ئەنجامی ئەو هێرشانەدا دەیان کەس بوونە قوربانی، کۆماری ئیسلامی لە کاتی دانوسان و ئاشتیدا کردەوەی تێرۆریستی ئەنجام دەدا، لە کردەوەی تێرۆریستی دا شەڕانگێزترین و بێبەزەییانەترین شێواز وەک کوشتنی بەکۆمەڵ و دەرماندواوکردنی بەکاردێنێ و لە شەڕیشدا بەردوام خەریکی وێرانکردن و کوشتنی خەڵکی بێتاوانە. ئەوە لە کاتێکدا بەردەوامیی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆسەر کەمپە مەدەنیەکان و پێشمەرگەکان و شەهیدکردنی پێشمەرگە و خەڵکی بێتاوان پێشێلکردنی سەرەتایترین یاساکانی شەڕ واتە پاراستنی خەڵکی مەدەنی و سڤیلە لە شەڕدا. لەگەڵ هەموو ئەو دژبەر و شەڕانگێزییەدا بۆ کوردستان پاراستنی شوناسی ئازادیخوازانە و دێموکراسیخوازانەی بزووتنەوە ڕزگاریخوازییەکەی ئەرکێکی ئەخلاقییە؛ بە کردەوە یا بانگەشەی تەمەنکورت و هەڵوێستی هەستەکیی بیرلێ نەکراوە و هەڵنەسەنگێنراو سواری شەپۆلی ڕووداوەکان نەبین و لەو ئەزموونەشدا وەک زۆر ئەزموونی دیکە، بە کەڵکوەرگرتن لە هەگبەی پڕی ڕابردوو و سیاسەتی ژیرانە، سەربەرزانە بێینە دەرێ.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ٣ی بانەمەڕی ٢٧٢٦

دۆنالْد ترامپ لە پۆستی سەرۆک کۆماری دا

بە پێچەوانەی پێشبینی کارناسان، لێکدانەوە و شرۆڤەی میدیاکاران و ئەمجامی راپرسیەکان، دۆنالد ترامپ لە هەڵبژاردنی سەرۆک کۆماری ویلاتە یەکگرتووەکانی ئامریکادا سەرکەوتنێکی چاوەروان نەکراوی بەسەر رکابەرە دێموکراتخوازەکەی هێلاری کلینتۆن دا بەدەست هێنا و وەک چلوپڕنجەمین سەرۆک کۆمار بۆ چوارساڵ کورسی یەکەمی دەسەلاتی ئەو وڵاتەی بەدەستەوە گرت. لەگەڵ ئەوەدا دۆنالْد ترامپ کەسایەتییەکی سەرمایەدار و روخسارێکی دیار و ناسراوی کۆمەڵگەی ئامریکاییە بەلام بۆ زۆربەی چاودێران و تەنانەت کەسایەتیە سیاسیەکانی وڵاتانی جیهانیش باوەڕکردن بە سەرۆکایەتیی ترامپ شتێکی ئاسان نەبوو. زۆر بوون ئەوانەی پێیان وابوو تەنانەت ناتوانێ لە ناو خودی کۆماریخوازەکانیش دا متمانەی تەواو بۆ نوێنەرایەتی کۆمارییەکان بەدەست بێنێ، لە بەرامبەردا هێلاری بە پشتیوانی بازرگانان،بازاڕی ئازاد و میدیا زۆرینەی دەنگی هاوواڵتیانی ئامریکای بەدەست هێنا، بەلام شێوازی هەڵبژاردن لە ئامریکا بەوجۆرەیە کە ڕێگە بە هەڵبژاردنی ڕاستەوخۆی سەرکۆک کۆمار نادا و بەو پێیە ترامپ لە ئاستی ویلایەتەکان دا توانی زۆرینەی دەنگەکانی بۆخۆی مسۆگەر بکا و جیهانیانی توشی سەرسوڕمان کرد.

هەڵبژاردنی ئەوجارەی سەرۆکایەتیی ئامریکا لە زۆر بارەوە میژوویی و تایبەت بوو، بۆ یەکەم جار ژنێک لە دەروازەکانی کۆشکی سپی هێندە نزیک ببۆوە کە تا دوایین سەعاتەکانی ڕۆژی هەڵبژاردنیش هەر بە براوە هەژمار کرابوو، زۆرینەی پارێزکار و کۆنسەرڤاتیڤی کۆمەڵگەی ئامریکایی دووبارە پێشانیان دا کە بە سەرۆک کۆماری ژنێک ڕازی نابن. دێبەیتە جەنجاڵی و گوتارە پڕ لە سوکایەتیی کردنەکان، دابەش بوونی چین و تۆژ و گروپەکانی نێو کۆمەڵگە بۆ بەرەی دژ بەیەک لە تایبەتمەندیەکانی دیکەی ئەو هەڵبژاردنە بوون. ئەوە سەرەرای بێ ئۆقرەیی و دوودڵی و نیگەرانی دنیای دەرەوە

لە ئاست پەیامەکانی ترامپ دا، ئەو بە ئاشکرا دژایەتیی هێندێک لە کەمینەکانی نێو وڵاتەکەی دەکرد، بەڵێنی دابوو سنووری نێوان مەکسیک و ئامریکا دیواربەندی بکا، لەو پەیماننامانە بێتە دەرێ کە ئۆباما ئیمزای کردبوون، یەکێک لەوانە رێکەوتننامەی پاریس لە دێسامبەری ٢٠١٥ بوو کە لە بارەی ئالوگۆڕە کەش و هەواییەکانی سەرزەوییەوە ئیمزا کرابوو، ترامپ رەخنەی تووندی لە کارکردی ئەندامانی رێکخراوی پەیمانی ئەتلەنتیکی باکوور(ناتۆ)ش گرت و هەڕەشەی هەڵوەشانەوەی کرد، ئەوە بێجگە لەو سیاسەتە ئابووورییە لێڵەی کە لە ئاست بازاری ئازاد دا هەیەتیی و بە گوتەی چاودێران دەیهەوێ سیاسەتی ئیزۆلەکردنی ئابووری بگرێتە بەر.

بێگومان بەڵێن و وادەکانی بەر لە هەڵبژاردن هەموویان وەک خۆیان جێبەجێ ناکرێن و کەف و کوڵی رۆژانی پڕ لە هوتاف و چەپڵەڕێزانیش دەنیشێتەوە، ترامپ دەبێ بگەڕێتەوە بۆ دامەزراوە سیاسی و ئیدارییەکانی وڵاتەکەی و بەرژەوەندیەکانی ئامریکا لە هەموو رووبەکەوە رەچاو بکا، ئەو لە کەمپەینی بەر لە هەڵبژاردن دا وێنەی کەسێکی پارێزکار و دژەبیانی لەخۆی پیشان دابوو کە دژایەتیی بازاڕی کراوە و هاوبەندییەکی گرینگی وەک ناتۆ ی دەکرد و دەیوسیت ماڵیات کەم بکاتەوە، بەڵام زۆر بە سەر ئاشکرابوونی ئەنجامەکان دا تێنەپەڕیبوو کە ترامپ هاوکات لەگەڵ بنەماڵەکەی لە نیۆرک هاتە سەر سەکۆی ستادی ناوەندی هەڵبژاردنەکان و وتارێکی نەرمتر و سیاسیانەتری بە بەراورد کردن لە گەل وتارەکانی پێشووی پێشکەش کرد، وتەکانی ترامپ راستەوخۆ کاریگەری لە هەڵکشانەوەی بازاری بۆرسە کرد و زۆر لەوانەی لە سەرۆکایەتیەکەی نیگەران بوون، هەناسەیەکی ئاسودەتریان هەڵکێشا. قۆڵادیمیر پۆتین لە یەکەم کەسەکان بوو کە پیرۆزبایی لە ترامپ کرد و داوای ئاسایی کردنەوەی پەیوەندیەکانی هەردوولای کرد، لە سەرکردە دیارەکانی ئوروپا ئەنجێلا مێرکل و فرانسوا ئۆلاند پیرۆزباییان لە ترامپ کرد و هیوایان خواست کە پەیوەندی و هاوکاری نێوان وڵاتەکانیان بەردەوام بێ، ئەوان پێشتر لە چەند بۆنەی جیاواز دا پشتیوانی و هاوسۆزی خۆیان بۆ هێلاری پێشان دابوو.

بۆ زۆر وڵات و لایەن هێشتا ترامپ وەک پەڕەیەکی سپی وایە و خوێندنەوەی پلان و بەرنامەکانی پێویستی بە کات هەیە، بە تایبەت لە سیاسەتی دەرەوەدا ناروونی و لێڵیەک بەدی دەکرێ، هەرچەند ئێران هیچ پەیوەندیەکی دیپلۆماسی لەگەڵ ئامریکا نیە و نزیکەی چوار دەیەیە بە هەموو شێوەیەک دژایەتیی ئەو وڵاتە دەکا، بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا ئێران لە کەمپەینی هەڵبژاردنی ترامپ دا زیاتر وەک بابەتێکی لاوەکی هاتە بەرچاو، ئەو لە پەلکێشی و دەخالەتی ئێران وەک وڵاتێکی تیرۆریست لە وڵاتانی وەک عێراق و سوریە بە تووندی رەخنەی گرت و دێموکراتەکانی بە تۆمەتی دەست وەشاندن ئێران لە ناوچەکەدا تۆمەتبار کرد، پەیمانناممەی ناوەکی نێوان ئێران و وڵاتانی پێنج بەعەلاوەی یەکی بە هەڵەیەکی گەورە ناوبرد و داوای کرد یان هەڵوەشێنرێتەوە یا بە جۆرێک دابڕێژرێتەوە کە بەرژەوەندیەکانی ئامریکای تێدا رەچاو بکرێ، ئەو پێی وایە کە حکومەتەکەی ئۆباما لە کاتی گیرانی سەربازە ئەمریکاییەکان زۆر لاواز هەڵوێستی گرتووە و ئیمتیازی زۆری بە ئێران داوە. پرسیارێک کە لێرەدا دێتەگۆڕێ ئەوەیە کە لێک نزیک بوونەوەی واشنتۆن و مۆسکۆ چ

کاریگەریەک دەکاتە سەر پەیوەندیەکانی تاران لەگەڵ حکومەتەکەی ترامپ و ئایا تا چ رادەیەک تۆڕی ئاڵۆزی بیرۆکراسی و عەمەلگەرایی لە ئامریکا دەرفەتی بردنەسەری بەڵێنەکان بە ترامپ دەدا. خۆ ئەگەر بتوانێ بەشێک لەو وادانەی ببات سەرێ ئەوا گوشارە سیاسی و ئابوورییەکان بۆ سەر کۆماری ئیسلامی زیاد دەکا و لەو ڕێگەیەوە هەوڵ دەدا دەستی تاران لە وڵاتانی ناوچەدا کورتتر بکاتەوە.

راسیزم لە فەرهەنگ دا

لە نیوەی دووهەمی سەدەی بیستەم دا لە سەر ئاستی نێودەوڵەتی دا و پاش ماڵوێرانی و کاولکاریەکانی دوو جەنگی جیهانی، بەرە بەرە ڕەگەزپەرستی و فاشیزم لەسەر بنەمای بیۆلۆژی، ڕەنگی پێست و جیاوازی ئایینی و نەتەوەیی پاشەکشەی کرد و جێگەی خۆی بۆ شێوەیەکی دیکە لە راسیزم چۆل کرد کە لە ئەدەبیاتی نووسراو دا بە راسیزمی کلتووری یا راسیزمی فەرهەنگی نێودێرکراوە، ئەگەر لە رابردوو دا مرۆڤەکان لە سەر بنەمای پیکهاتەی بیۆلۆژی و ڕەنگی پێست و شێوەی کاسەی سەر و روخسار و ناسنامە لە پەراوێز دەخران، ئەوا لە ئێستادا بەهۆی جیاوازی کلتووری و زمان و نۆرم و کۆدە کۆمەڵایەتییەکان پۆلێنبەندی دەکرێن و دەچەوسێنرێنەوە. ئەو شێوازە نوێیەی راسیزم لە کۆمەڵێک تێروانین، پێشداوەری کردن، ئەگەر و بەڵگەهێنانەوە و ئایدیا پێک دێ کە زۆرینە خۆی دەخاتە پێگەیەکی بەرزتر و لەوێوە دەروانێتە کەمینە و ئەوانی دیکە، لەو جۆرە تێروانینە دا کلتوور و فەرهەنگ وەک یەکەیەکی نەگۆڕ و جێگیر تەماشادەکرێن و هەر لەوێشەوە مۆرکەی دواکەوتوویی و تۆمەتی ناڕەوا دەخرێتە پاڵ ئەوانی دیکە کە لە چوارچێوەی پێشوەخت دیاریکراوی نەتەوەی بالادەست دا جێگەیان نابێتەوە.

لە ئێران دا سەرەڕای ئەوەی کە تا ئێستاش هاوولاتیان و ئەندامانی نەتەوە و کەمینەکانی دیکە لە سەر بنەمای جیاوازبوونیان وەک نەتەوە، ئایین و زمان دەچەوسێنرێنەوە، سیاسەتی فاشیزمی فەرهەنگیش وەک ماشێنێکی کارا بۆ بە کەم پێشاندان و پەراوێزخستن و سەرەنجام هەوڵ بۆ لەناوبردنی ئەو جیاوازیانە، خراوەتە گەڕ. ئەو سیاسەتە بە شێوەیەکی

سیستماتیک لە دوو ئاستی دامەزراوەیی و کلتووری دا لە بەرامبەر نەتەوەو کەمینەکانی دیکەدا بەڕێوەدەچێ. لە ئاستی دامەزراوەیی دا ئەو جۆرە لە فاشیزمی فەرهەنگی نەتەوەی بالادەست لە یاسای بنەڕەتی، دامەزراوە حکومیەکان، خوێندنگە و زانکۆکان و شێوازی پیادەکردنی دەسەلات بە روونی رەنگی داوەتەوە، ئەو ماشێنی فاشیزمە هەر بەوەندە قەناعەت ناکا کە فەرهەنگ و زمانی نەتەوەیەک بخاتە پەراوێزەوە بەڵکو لە رێگەی مۆرە و راسپێردراوەکانی خۆی هەوڵی شێواندن و گۆرینی سەرمایەی نووسراوی فەرهەنگی و بە تاڵان بردن و هەراج کردنی میرات و شوێنەوارە مێژووییەکان دەدا، ئەوە هاوکات لەگەڵ ئەو هەوڵانەی کە لە رێگەی بەکرێگیراوە فەرهەنگیە خۆماڵیەکانەوە بۆ لاواز کردن و لەناوبردنی سەرمایەی فەرهەنگی نەتەوەیەک خراونەتە گەڕ.

لە ئاستی کلتووری دا نەتەوەی بالادەست لە رێگەی بێرێزی کردن، بە کەم پێشاندان و تەحقیرکردن، گاڵتەپێکردن بە داب و نەریت و شێوازی ئاخاوتن و جل و بەرگ لەبەرکردن و ڕشتنی گەرای پێشداوەری کردن لە نێو چین و تۆژی جیاوازی کۆمەڵگەدا هەوڵی دوورخستنەوەی ئەو نەتەوە و کەمینانە لە بازنەکانی دەسەلات دەدا، یان بە واتایەکی دیکە لە رێگەی تەحقیرکردن و بەکەم پێشاندانی ئەویدیکە هەوڵی بەهێزکردنی پێگەی خۆی لە نێو دەسەلات و کلتوور دا دەدا. لە ئێران دا زۆرن ئەوانەی کە بە شێوەیەکی ئاگایانە و هێندێک جاریش بێ ئاگایانە لە ژیانی ڕۆژانەدا یا لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و دنیای مەجازی دا لە رێگەی گاڵتەو جۆکسازی، گرتەی ڤیدۆیی و کۆمێنت و نووسینی گاڵتەئامێز سوکایەتیی بە شێوازی ژیان و داب و نەریتی ڕۆژانە و زمانی نەتەوە و کەمینەکانی ئێران دەکەن.

لە کوردستان دا رێژیمی کۆماری ئیسلامی بە شێوەیەکی بەرنامەبۆدارێژراو کەوتۆتە گیانی میراتی فەرهەنگی، زمان و داب و نەریتی کوردان، ئەوەش لە رێگەی شێواندنی شوێنەوارە مێژوویەکان و بە تاڵان بردنی کەل وپەلە دۆزراوەکان، بێرێزی کردن بە جل و بەرگی کوردی، هەوڵدان بۆ شێواندنی زمانی کوردی و ناوهێنانی بە زمانی مەحەلی و خاوەنەکەشی بە قەوم، دوورخستنەوەی نەوەی نوێ لە میراتی نەتەوەیی و هەوڵدان بۆ شێواندنی روخساری کەسایەتیە فەرهەنگیەکانی کوردستان و دەیان مێتۆدی دوژمنکارانەی دیکەوە جێبەجێ دەکرێ.

جیاوازیەک کە لە کوردستان دا بە بەراوردکردن لەگەڵ بەشەکانی دیکەی ئێران دا بەرچاو دەکەوێ، ئەوەیە کە رێژیم هەم دەیهەوێ تۆڵەی خەباتی نەتەوایەتیی گەلی کورد لە فەرهەنگەکەی بکاتەوە و هەم بنەما و پێگە نەتەوایەتیەکانی خەباتی رزگاریخوازانەی گەلی کوردیش لاواز بکا، بەداخەوە هێندێک جار بێجگە لە بەکرێگیراوان و مۆرەکانی کۆماری ئیسلامی لە کوردستان. چالاکانی مەدەنی و هەڵسوراوانی فەرهەنگیش بێ ئەوەی نیەتی خۆشخزمەتیان بەو رێژیمە هەبێ، دەکەونە داوی کۆماری ئیسلامی و پیلانە دوژمنکارانەکانی، بۆیە هەڵسوراوانی مەدەنی و فەرهەنگی لە نێوخۆ دوو ئەرکی نیشتمانی و ئەخلاقی گرینگیان لەسەر شانە، لە لایەک پاراستنی فەرهەنگ و میراتی نیشتمانی و نەتەوەییە لە ئاست

هێژموونی دامەزراوەیی و کلتووری بیرەحمانەی نەتەوەی بااڵدەست، لە الیەکی دیکەشەوە هۆشیار بوون و بەئاگا بوون لەو پیالنانەی کە ڕێژیم بە ناوی خزمەت بە فەرهەنگ و زمانی کوردی و شوێنە کلتووری و مێژوییەکانی دایاندەڕێژێ و لە ژێرپەردەی ئەو بە نێو خزمەت کردنانەدا نیازی شەڕخوازی و وێرانکاری خۆی دەباتە پێشێ.

وتوویژ لەگەڵ سۆران عەلیپوور

گۆڤاری تیشک

گۆڤاری تیشک: بەشێک لە ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی، بەتایبەتی سەڵتەنەتخوازەکان و کەسانی وەک شەهریار ئاهی، لە سەرەتای پێکهاتنی هاوپەیمانییەکان لە شۆڕشی ژینادا بە ڕاشکاوی باسیان لەوە دەکرد کە ئێمە دەمانەوێ لەگەڵ تاکەکاندا هەڵسوکەوت بکەین نەک لەگەڵ ڕێکخراوە و حیزبەکاندا. پێتان وایە هۆی گرتنەبەری ئەم شێوەیە لە کرداری سیاسی چییە؟ دەکرێ شیکردنەوەی ئێوە لەم بارەوە بزانین؟

سۆران عەلیپوور: بە بڕوای من هەر لە سەرەتاوە هیچ هەوڵێکی جددی لە لایەن ئەو جۆرە لە ئۆپۆزسیۆنی مەجازی بۆدروستکردنی هاوپەیمانییەکی دێموکراتیکی، گشتگیری، هەمەڕەنگ لەئارادا نەبوو. خوێندنەوەی ئەوان بۆ هاوپەیمانی و حکومەت کردن خوێندنەوەیەکی ناوندگەرایانەی پاوانخوازە و لە میراتی ئایدیۆلۆژیکی کۆنسێپتی دەوڵەت - نەتەوەی ڕەزا میرپەنج و کوڕەکەیەوە سەرچاوە دەگرێ. ئەو وێژمانە ناوەندگەرا و داپلۆسێنەرە زیاتر لە بیری ڕابەرایەتی، کۆنترۆل کردن و ئەجێندای سیاسی خۆی دابوو تا ئەوەی ببێتە ئاوێنەی بالانوێنی شۆڕشی ژینا، ئەو وێژمانە دەیەوێ ئێرانی داهاتوو بە شوناسێکی میللیی دیاریکراو ببەستێتەوە و ڕەنگ و دەنگە جیاوازەکان، داخوازیی نەتەوەکانی ئێران بە وڵامی کلێشەیی لەپێشدا "هێز" دوایە "ماف" وڵام بداتەوە، پێشڕەوانی ئەو کۆنسێپتە ئەزموونکراوە چەند کێشەیەکی بنەڕەتییان هەیە، بەر لە هەر شتێک تێگەیشتن و خوێندنەوەی دروستیان لە شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی نەبوو، خۆیان لەئاست پەیامە

دێموکراتیک و ئازادیخوازییەکانی ئەو شۆڕشە دا کەڕ کرد و زیاتر لە بیری زیندوو کردنەوەی خەونی تاج و پاشایەتی دابووون، ئەوەش لە ئێرانێکی یەک میللەتی خاوەن یەک ناسنامەدا. ئەو تیپە لە ئۆپۆزیسیۆن لە پارادۆکسێکی سەیر دا دەژین، دژایەتیی ڕژێمێکی تۆتالیتار دەکەن کە ئازادییە سەرەتاییەکانی لە خەڵکی ئێران و یەک لەوانەش ئازادیی ڕادەربڕین و فرە حیزبی قەدەغە کردووە و ئەوانەش بە هەمان چەمکی پاوانخوازیی و میراتی ئەزموونێکی تاقیکراوە و شکستخواردوو، دەیانەوێ ئالتێرناتیف بن. پێداگرتن لەسەر کۆکردنەوەی خەلک و دروشمەکانیان لە دەوری تاکەکەس، گەورەترین گورزی لە شۆڕشی ژینا دا، ئەوان لە لایەکەوە یەکدەنگیی و یەکگرتوویی وێژمانی خەڵکیان پارچە پارچە کرد، زوومی سەرنجەکانیان لە ناوخۆ و دەرەوە لە سەر وێستە ڕاستەقینەکانی خەلکی ئێران لابرد و خستیانە سەر نوسخەیەکی لەپێشدا نووسراوی بێ نێوەرۆک. ئەوە بێجگە لەو ناکۆکی و ناتەباییەی خستیانە ڕیزەکانی هێزە کوردییەکانیشەوە.

ناوەندگەراکان هەرچی لە دەرەوەی تێگەیشتنی ئەوان بۆ داهاتووی ئێران بێ و لەگەڵ خەت و نیشانەکانی ئەواندا یەکنەگرێتەوە بە ئاژاوەگێڕیی، جودایخوازیی... نێودێر دەکەن. ئەو ڕوانگەیە بۆ یەکپارچەیی و یەک نەتەوەیی و یەک میژوویی و یەک ناسنامەیی سەر بە ئایدیۆلۆژییەکی ترسناکی پاوانخوازە کە ئێمە دەباتەوە بۆ ساڵەکانی دوای نەمانی قاجاری لە ئێران. ترسی ئەوان لە فرەحیزبی و پلۆرالیزمی سیاسی لەگەڵ بنەما هەرە سەرەتاییەکانی دێموکراسی لە دژایەتی دایە، ئێمە دەزانین کە حیزبەکان لە پێکهێنان و بەردەوامبوونی حکوومەتێکی دێموکرات دا فاکتەری سەرەکین، بەڵام ئەو تیپە کە ترسیان لە هەبوونی حیزبەکان هەیە لە لایەکەوە لە ڕابردوو و ئەزموونی بێحیزبی دەناێنن و لە لایەکی دیکەشەوە ترسیان لە لاوازیی پێگەی خۆیانە لە نێو خەڵکدا.

گۆڤاری تیشک: لە کاتی بزووتنەوەی ژینادا شێوازێکی پۆپۆلیستی لە دروشمی لایەنە ئێرانییەکاندا دەبیندرا کە بانگەشەی ئەوەیان دەکرد دەبێ هەموومان پێکەوە و یەکدەنگ بین تا ڕژێمی کۆماری ئیسلامی بڕووخێنن، ئەوکات دەکرێ باس لە جیاوازییەکان و ڕژێمی داهاتووی ئێران بکەین. ئێوە پێتان وایە ئەم مێکانیزمە بۆ ڕووخانی ڕژێم گونجاوە؟

سۆران عەلیپوور: کۆنسپێتی لە پێشدا ڕووخانی حکومەت و دوایی باس لە مافەکانی خەڵک لە گەڵ هیچ یەک لە مافەکانی وەک ئازادیی تاکەکەسیەکان و مافەکانی هاووڵاتی لە ئێرانێک دا کە ئەوان تان و پۆکەیان دارشتبێ کێشەیان نەبوو، مەبەستی ئەوان لە دواخستنی باس لە مافەکان و جیاوازییەکان بۆ دوای ڕووخانی ڕژێم، تەنیا مافی نەتەوە و کەمەنەتەوەکانی ئێران بوو، ئەگەر سەرنجتان دابێ دەتاندیت خاوەنانی ئەو وێژمانە چەند بە وریایی و پارێزەوە باسیان لە چۆنیەتی حکوومەتی داهاتوو دەکرد و لە هیچ کوێدا سیستەمێکی ناوەندگەرای خاوەن ئۆتۆریتەیان ڕەت نەدەکردەوە، با ئەو حکوومەتە هێندێک بۆن و ڕەنگی دێموکراتیک، مۆدێرن و خەڵکیشی پێ بدەن، ناوەرۆکی وێژمانی سیاسی و ئیداری ئەوان لەگەڵ ئایدیۆلۆژیی ئیسلامی سیاسیی ئاخوندەکان دا یەک شتە، تەنیا جیاوازیی لە گۆڕینی ئەکتەرەکان و

ناوەکاندایە، کوردەکان لە سەرەتای شۆڕشی ١٩٧٩ش دا گوێبیستی هەمان واده و بەڵێن بوون، بەڵام کات زۆر زوو نیەتی راستەقینەی ئاخوندەکانی دەرخست.

شۆڕشی ژینا توانی لە هەموو ئێران دا ناسنامەیەکی هاوبەش لە دەوری ژن، ژیان، ئازادی پێک بێنێ، سەڵتەنەت خوازەکان بە تەواوی لە دژایەتی کردنی ئەو ناسنامە هاوبەشەدا هەنگاویان هەڵدەگرت، ناسنامەی دروستکراوی ئەوان کە لەسەر بنەمای دەسەڵاتێکی ناوەندی خاوەن ئۆتۆریتەی تاک نەتەوەیی دامەزرابوو، ڕێک ڕووی پێچەوانەی ئەو ناسنامە دێموکراتیک، هاوبەش و مۆدێرنە بوو کە شۆڕشی ژینا دروستی کردبوو. کورەکەی شای پێشوو ئەگەر لەبیرتان بێ چوار بنەمای بۆ داهاتووی حکوومەت کردن لە ئێران دا دانابوو، مافی مرۆڤ، دێموکراسی، سێکۆلاریزم و یەکپارچەیی ئێران.

لێرەشدا مەبەست لە مافەکانی مرۆڤ دان پێدانان بە جیاوازیی نەتەوەیی، فەرهەنگی و ناسنامەیی لە ئێران دا نەبوو، تەنانەت لەگەڵ بەرەودان و بەکارهێنانی زمانی زگماکیش کێشەی هەبوو، ئەوە هەر لەسەرەتاوە دیار بوو کە ئەوان خوێندنەوەی تایبەت بەخۆیان لە مافی مرۆڤ هەیە و سیاسەتێک نییە هەمووان بانگهێشتی کۆکردنەوە بکا و جیاوازیەکانیان پەسند بکرێن، بەڵام لە ڕاستیدا خوێندنەوەی ئەوان لە مافی مرۆڤ لە چوارچێوەی ئەو ئۆتۆریتە سیاسییە ناوەندگەرایە بوو کە ڕوانینێکی هیرارکی بۆ نەتەوەکان و ناسنامە جیاوازەکانی دیکەی ئێران بوو.

سێکۆلاریزمی سەڵتەنەت خوازەکان هەمان خوێندنەوەی ڕەزا میرپەنج و مستەفا کەمالە بۆجیاوازی دین و دەوڵەت، بە شێوەیەک کە پێش لە ئازادیە تاکەکەسییەکانی خەڵک دەگرێ. لە مێژوی کوردستان دا ڕاپەڕینی کەسایەتییەکی ئایینیمان هەیە بە ناوی مەلا خەلیلی گۆڕەمەری و هۆکاری سەرەکی ئەو ڕاپەڕینەش بە پێی سەرچاوە مێژووییەکان، قەدەغەکردنی جلوبەرگی کوردی و سەپاندن و یەکدەست کردنی جلوبەرگێک بوو بۆ ئەوەی ڕەزاشا پێیوابێ کە بە سەپاندنی شێوازێکی دیاریکراوی جلوبەرگ حکوومەتێکی سێکولار و مۆدێرن و نەتەوەیەکی یەکدەست و بەهێزی دروست کردبێ. باس کردن لە یەکپارچەیی ئێرانیش، تەنیا بۆ زەق کردنەوە و تۆمەتبارکردنی نەتەوەکانی دیکە بە جیاخوازیی و ئاژاوە گێڕییە، تێگەیشتنی ئەوانی بۆ حکوومەت کردن دەرفەتێ بە پلۆرالیزمی حیزبی و فەرهەنگی نادەن، دێموکراسییان زیاتر وەک سیستەمێکی ئیداریی حکوومەت کردن قبووڵە، نەک وەک کولتوورێکی سیاسیی دەوڵەتداریی کە ڕێز لە جیاوازیی و فرە ناسنامەیی بگرێ. ناوەندگەراکان دەبێ لەو هاوکێشەیە تێبگەن کە بزووتنەوە و وشیاریی سیاسی لە بەستێنی ناتەباییەکانی نێوان وێژمانی خەڵکی کوردستان و دنیابینی کۆلۆنیالیستانەی حکوومەتی ناوەندا لەدایک بووە، تا ئەو ناتەبایی و پارادۆکسە قووڵتر بێت و ڕۆڵی ناوەند/پەراوێز ڕۆڵێکی هیرارکی ستەمگەرانە بێ، ئەوا پانتایی بزووتنەوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی کوردستان فراوانتر و ڕادیکالتر دەبنەوە.

گۆڤاری تیشک: ئایا دەکرێ بزووتنەوەی ژینا وەکوو بزووتنەوەیەکی فێمینیستی سەیر بکەین؟ ئەگەر وەڵامەکە ئەرێ بێت، ئایا بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد و بەردەوامیی خەباتی نەتەوەکەمان لە پێناو ئازادیدا کە ژنانیش دەورێکی بەرچاویان تێیدا هەبووە، ناخرێتە پەراوێزەوە؟

سۆران عەلیپوور: بە بڕوای من شۆڕشی ژینا شۆرشێکی فرە ناسنامەیە و بەهیچ شێوەیەک ناکرێ بە تەنیا لە روانگەی ئایدیۆلۆژی، دنیابینی یا گوتارێک دا خوێندنەوەی بۆ بکرێ. داوا فێمینیستییەکان و رۆڵی ژنان لە شۆڕشی ژینا دا بەرچاو بوون، ئەوان قوربانییەکی سەرەکی سیاسەتی هەڵاوردن و پەراوێز خستنی کۆماری ئیسلامین، هاتنە مەیدان و ئامادەیی ئەوان لە شەقامەکان و بەرزکردنەوەی دروشمی ژن، ژیان، ئازادی ئاماژەیە بە گۆڕانکارییەکی ڕادیکال لە ستروکتور و پێکهاتەی کۆمەلایەتی خەلکی ئێران دا. لەبیریشمان نەچی، نەوەیەکی لاو و تازەلاوی پڕ لە وزە، خوێندەوار و هۆشیار لە ڕیزی پێشەوەی ئەو ڕاپەڕینەدان کە سەرەڕای ئەوەی بە سیستەمی پەروەردەی ئەو ڕێژیمە گەورەکراون، مەودایەکی زۆریان لە گەڵ بەهـا و پێوەرەکـانی کۆمـاری ئیسلامی گرتـووە. ئەو نەوەیە هۆشیارە بەوەی کە کۆمـاری ئیسلامی لە چ قەیرانێکی دەسەلاتداریی دایە و چۆن لە کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی دا خراوەتە پەراوێزەوە، ئەوان ئاگادارن کە بە تـاڵانبردنی سامانی وڵات و خەرجکردنی لە سیاسەتە ئەودیوی سنوورییەکانی ڕێژیم دا چۆن خەڵکی ئێرانی تووشی قەیرانی هەژاری، بێکاری و ئابووریەکی لاوازی دارمـاو کـردووە. کچـان و ژنـانی ئێران کە لە زانکۆکانـدا زۆرینـەن، ئاگـادارن لەوەی کە چـۆن سیاسـەتی هەڵاوردنی ساختاریی، ئەوانـی لە بـازاڕی کـار و مەیـدانە سیاسی، کلتـووری و ئابووریەکـان دوور خستۆتەوە. هەمـوو ئەو هۆکـارانـــە و هـــاوکات پێگەیشـتوویی شـعووری سیاســی لـــەو نەوەیەدا کە بەئاســانی توانـــایی بـــەراوردکـــردن و هەڵسەنگاندنی هەیە، ژنان و لاوان و چین و تـوێـژەکانی دیکەی هێنایە سەر شەقام.

زۆر جار کە باس لە شۆڕشی ژینا دەکرێ، تیۆری ئینتەرسێکشنالیزم دێتە گۆڕێ وەک چوارچێوەیەکی تیۆری بـۆ خوێندنەوە و لێکدانەوەی ئەو دیاردە ئـاڵۆز و تـێکەڵاوە، کە تێیدا کۆمەڵێک فـۆرمی دیسکریمینێرینگ و هەڵاوردن، نایەکسانی و بێدادی بەیەکەوە وا لەتاکەکەسێک دەکەن کە لە کۆنتێکستێکی دیـاریکراودا بە جۆرێـک کـاردانەوە بنـوێنێ و هەڵسـوکەوت بکـات، لەوێدا بۆ نموونە هەڵاوردنی ڕەگەزیی، نەتەوەیی، ئابووری و فەرهەنگی لە خاڵێک دا یەکدەگرنەوە. بۆ ژنێکی کوردی سەر بە بنەمـاڵەیەکی کـۆڵبەر کە لەهەمـان کـات دا لەڕووی نەتەوەیـی و ناسنامەییشـەوە زوڵمـی لێـدەکرێ، پرسـی ژنبـوونەکەی، نەتەوەکەی و هەژارییەکەی کار دەکاتە سەرئەوەی کە بێتە سەرشەقام و دروشمی ژن، ژیان، ئـازادی بـدا. بـۆ کچێکی تـارانی لەوانەیە ئازادییە تاکەکەسییەکان و هەڵاوردنە ئابوورییەکان لە پێشەوەی ئەو هۆکارانەدا بن.

لە لایەکی دیکەشـەوە نـابێ لەبیرمـان بچـێ کە جیـاواز لە بـزووتنەوە نـارەزایەتییەکـانی دوو دەیەی پێشـوو، هـیچ بـاڵێکی ریفۆرمخواز یـا کەسـایەتییەکی ریفۆرمیست نەیتوانیـوە مۆرکی خـۆی بەو ڕاپەڕینـەوە بنـێ و پێـدەچێ بە یەکجـاری سـەناریۆی

ریفۆرم لە چوارچێوەی کۆماری ئیسلامیدا پێگەی خۆی لەدەست دابێ. یەکگرتوویی و هاوەدنگییەک لە دەوری دروشمی "ژن، ژیان، ئازادی" هەیبوو، وایکردووبوو نەتەوە جیاوازەکان و پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگەی ئێرانی بە ژنانیشەوە بێ ئەوەی ترسیان لە لەدەست دانی داخوازییە فێمینیستی و سیاسییەکانی خۆیان هەبێ، ئەو دروشمە بە هی خۆیان بزانن. ئەوە بەو مانایە نییە کە کوردەکان یان پێکهاتەیەکی دیکەی ئەو کۆمەڵگەیە پشت لە داوا ئەتنیکی و وبستە سیاسییەکانی خۆیان بکەن، ئەو قۆناغە پێویستی بە یەکدەنگییەک هەیە، پێویستی بە فۆرمی تازەی سیاسەت کردن و مامەڵەکردن هەیە کە بتوانێ هەم لە ئاستێکی بەرفراوانی گوتاریدا و لەگەڵ هەموو پێکهاتە سیاسی و ئەتنیەکانی دیکە بەرەوی پێببدا، هەم بتوانێ پەرچەمی داخوازییە هەرێمییەکانیشی شەکاوە ڕاگرێ. بۆ وەبیر هێنانەوەش بێ گرینگە بزانین کە کوردەکان لەمێژە مافەکانی خۆیان و گەیشتن بەو مافانەیان بە هەبوونی دێموکراسی لە ناوەند و هەموو ئێراندا گرێ داوەتەوە، بێجگە لەوەی کە پرسی مافەکانی ژنان لە داوا سیاسی و نەتەوەییەکانی ئەحزابی کوردی و بزووتنەوەی کوردیدا رەنگی داوەتەوە. بۆیە ناکرێ هەموو بەرپرسایەتیی پاراستنی ئەو گوتارە هاوبەشە و ناوەرۆکە فرە ناسنامەییەکەی بە تەنیا بخرێتە سەر نەتەوەیەک کە لەمێژە نیازپاکیی خۆی لە ئاست پلورالیزمی سیاسی و کلتووری، مافی ژنان و پێکهاتەکانی دیکەی کۆمەڵگە پێشان داوە و قوربانیشی بۆ داوە.

گۆڤاری تیشک: چاوەڕوان دەکرا حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەگەڵ نەتەوەکانی دیکەی ئێراندا پێکەوە مەنشووریکیان هەبایە، پێتان وایە تایبەتمەندییەکانی ئەم مەنشووڕە دەکرێت چی بن؟

سۆران عەلیپوور: لە وەڵامی پرسیاری پێشوودا، ئاماژەیەکم بەوەدا کە شۆڕشی ژینا ئێمەی خستۆتە بەردەم دۆخێکی نوێ و جیاوازەوە. کوردەکان و حیزبە کوردییەکان خۆیان لە داوا گشتییەکانی شۆڕشی ژینا لە هەموو ئێراندا دانەبڕی، ئەو ڕاستییە دەزانن کە کۆ کردنەوەی شۆڕش لە ناوچەیەک دا و گرێدانەوەی بە تاکە پرس و ناسنامەیەکەوە یان تاکە گوتارێکەوە، زەربەی کاریگەر لە پەیکەری شۆڕشەکە دەدا، هەمان هەڵەی کە سەلتەنەت خوازەکان و هاوکارەکانیان کردیان. باسی ئەوەم کرد کە حیزبە کوردییەکان دەبێ لە ئاستێک ژوور نەتەوەیی و ناوچەییەوە سیاسەت بکەن وهەوڵبدەن ئەو فرە ناسنامەیی و لە هەمانکاتیشدا هاوگوتارییەی لە دەوری دروشمی ژن، ژیان، ئازادی هەیە بپارێزن. هەرچەند ئامادەیی دیپلۆماسی و جیهانی حیزبەکان لە دەرەوە و لەناوەندە سیاسی و بڕیاردەرەکانی جیهاندا لە ئاست ئامادەیی مەیدانی و شەقامی خەڵکی کوردستاندا نەبووە، شتێک کە فارسەکان زیاتر توانیان کەمی ئامادەیی نێوخۆ بە خۆپێشاندان و چوونە ناوەندەکانی بڕیار پڕ بکەنەوە. بەڵام حیزبەکان هەر ئەو بەرنامە سیاسی، ئیداری و ئابووری، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییەی لە پەیڕەو و پرۆگرامەکانیان دا هەیانە، دەتوانن ئەجێندای سیاسی خۆیان لەو قۆناغەدا پێشبەرن، بە بڕوای من گرینگە کە هێماو کۆدە شاراوەکانی ناوەندگەراکان بۆ دێموکراسی، سێکۆلاریزم و مافی مرۆڤ ئاشکرا بکەن، هاوکات پێداگری بکەن لەسەر پلۆرالیزمی سیاسی و فرەنەتەوەیی و فرە ناسنامەیی، دەرفەتی ئابووری و ئیداری و هاوبەش لە داهاتووی ئێران دا.

کۆنسپێتی یەک نەتەوە، یەک مێژوو، یەک زمان، یەک ناسنامە، درز دەخاتە پێکهاتەی سیاسی و کۆمەلایەتی خەلکی ئێران و تا ئەو مێنتالیتەیە لەپشت سیاسەتکردنی ئۆپزسیۆنی ئێرانی یان سەرانی حکوومەت (ئیسلامی و غەیرە ئیسلامی) دا هەبێ، نارەزایی و ڕاپەڕینەکان لە پەراوێزدا شەرعیەتی حاکمیەتی سیاسی و ئیداری ناوەند دەخەنە مەترسییەوە.

گۆڤاری تیشک: هەندێک پێیان وایە داواکارییەکانی بزووتنەوەکە لە هەندێک شوێنی وەک کوردستاندا جیاواز لە ناوچەکانی دیکەی ئێران بووە و ڕەنگ و بۆنی نەتەوەیی/ئەتنیکی بەخۆوە گرتووە، کە واتە ناکرێ لە یەکەیەک وەکوو خەڵکی ئێران قسە بکەین. ئێوە چۆن ئەم باسە شرۆڤە دەکەن؟

سۆران عەلیپوور: ئەوەی کە لە کوردستاندا بزووتنەوەکان ڕەنگ و ڕووی نەتەوەییان هەیە ریشەی لە کۆمەڵێک فاکتی مێژوویی و سیاسی دایە، ئەگەر دووبارە بگەڕێمەوە بۆ تیۆری ئینتەرسێکشنالیزم، کە یەکێک لە بنەماکانی ئەوەیە کە شوناسی تاکەکەس شوناسێکی گۆڕدراو و زیندوو و خەسڵەتێکی یەک ڕەهەندی نییە، بە تەنیا ناسنامەی چینایەتی، ئەتنیکی، ڕەگەزی یا زمانی، ناسنامەی مرۆڤێک دروست ناکەن، دروشمی ژن، ژیان، ئازادی و دروشمەکانی دیکەش جۆرێک لە چەترێکی هاوبەشیان بۆ هەموو خەڵکی ئێران دروست کردبوو کە ناسنامە جیاوازەکان دەیانتوانی ئۆتۆنۆمی شوناسیی خۆیان بپارێزن و هاوکات بەشێکیش بن لە بزووتنەوەیەکی گەورەتر.

ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ کوردستان و باس لەوە بکەین بۆ لە کوردستان دا هۆشیارییەکی گشتی یا ویژدانێکی گشتیی زیندوو هەیە، دەبێ سوود لە تیۆرییەکی دۆرکهایم وەربگرین لەوبارەوە.

دۆرکهایم کە بە دامەزرێنەری زانستی کۆمەڵناسییش ناو دەبرێت، لە نووسینەکانیدا گرینگییەکی تایبەت بە پەیوەندیی نێوان گشت لەگەڵ تاکدا دەدات. ئەو دەنووسێ کە لە هێندێک قۆناخدا گەڕانی تاک بە دوای کۆنتێکستێکی گشتیدا کە لەسەر هەست دامەزراوە، کۆمەڵگە دەگەیەنێتە دۆخی هەڵچوون .(Collective effervescence) هەڵچوونی کۆمەڵایەتی چەمکێکی کۆمەڵناسییە کە لە هەلومەرجێکی دیاریکراودا ئەندامانی کۆمەڵگەیەک لە ئامانجێکی هاوبەش و کردەوەی هاوبەشدا یەک دەگرنەوە و وا دەکا کە تاکەکانی کۆمەڵگەیەک لە یەکەیەکی گەورەتردا ڕێک بخا. هەڵچوونی کۆمەڵایەتیی هەستێکی گشتیی بەهێزە و وا دەکا کە تاکەکەس بەتەواوی خۆی لەبیر بکا و تەنانەت پرسە گرینگەکانی وەک بنەماڵەش وەلاوە بنێ، بۆ ئەوەی لەگەڵ ئەو کۆنتێکستەدا خۆی تێکەڵ بکا. ئەو هەستە بەهێزە کاتێک دروست دەبێ کە تاکەکانی کۆمەڵگەیەک وشیارییەکی گشتی یان ویژدانێکی گشتیی لێکیان نزیک دەکاتەوە، ئەو وشیارییە لای دۆرکهەیم بریتییە لە هەستی سروشتیی مرۆڤ تایبەت بە بوونی خۆی و هەروەها باوەڕ و هەستی هاوبەشی زۆربەی ئەندامانی

کۆمەڵێک. دۆرکهایم پێی وایه که هەر کام له ئێمه دوو ویژدانمان هەیه، ویژدانێکی گشتیی و ویژدانێکی تایبەتی. به هۆی ئەو وشیارییه گشتییەوه دیاردەیەکی دیکه دروست دەبێ که پێی دەگوترێ نوێنەرایەتیی گشتیی، که نوێنەرایەتیی ئەو نۆرم و بایەخانه دەکا که کۆمەڵ لەسەریان ڕێک کەوتووه و ویژدانی تایبەتی له ویژدانی گشتیدا دەتوێنێتەوه. به بڕوای دۆرکهایم ویژدانی گشتیی لەو کۆمەڵگایانەدا بەشێکی گەورەی ویژدانی تاکەکەسەکان پێک دێنێ که یەکگرتوویی میکانیکی تێیدا زاڵە. له وەها کۆمەڵگەیەکدا که ئەندامانی کۆمەڵگه جیاوازییەکی زۆریان لەگەڵ یەکتر نییه و بەها و نۆرمی هاوبەشیان هەیه، ئەوه به پێچەوانەی یەکگرتوویی ئۆرگانیکه، که لەوێدا تاکگەرایی زاڵە و سەقامگیریی کۆمەڵایەتی زیاتر لەسەر بنەمای جیاوازییەکانه تا بنەما هاوبەشەکان.

لەو وتووێژەدا ناپرژێینه سەر ئەوەی که به وردی باس لەو تیۆرییه بکەین و مەبەستیش زیاتر ئەوەیه که زیاتر لەو ڕووداوانه تێ بگەین که له کوردستان و ئێراندا ڕوو دەدەن، له ماوەی حوکمڕانیی کۆماری ئیسلامیدا زۆرجار ئەو یەکگرتوویی و یەکدەنگییه لەلایەن کەسانێکەوه به مەبەست و بێمەبەست خراوەته ژێر پرسیار. کۆماری ئیسلامییش هیچ کات له نانەوەی دووبەرەکی و لێکترازاندنی ڕیزەکانی ئەو کۆمەڵگەیه دەستی نەپاراستووه، بەڵام دوای چلوسێ ساڵ له سیاسەتی میلیتاریزەکردن و ئاژاوەنانەوه و بڵاوەپێکردن، ئێستا به ڕوونی شاهیدی ئەو ڕاستییەین که کۆمەڵگەی کوردی له ڕۆژهەڵاتی کوردستان کۆمەڵگەیەکی ئامانجداری خاوەن چارەنووسێکی هاوبەشه و لەوەش گرینگتر ئەوەیه که ئەو کۆمەڵگەیه وشیارییەکی گشتیی و ویژدانێکی گشتیی زیندووی له ئاست ئەو بەها و باوەڕه هاوبەشانەدا هەیه.

ئێمه ڕۆژانه دەبینین که چۆن ئەو ویژدانه گشتییه له وتاری کەسوکاری شەهیداندا، له لایەرەکانی تۆڕه کۆمەڵایەتیەکاندا و له خۆپێشاندانی خەڵکدا و له بۆنه جیاوازەکاندا شەپۆلان دەدا. ئەگەر له ڕوانگەی تیۆرییەکەی دۆرکهایمیشەوه تەماشای ئەو ڕووداوانه بکەین، دەتوانین بڵێین ئەو کۆمەڵگەیه له دۆخێکدایه که تاکەکەسەکان تەنانەت ویستە تایبەتی و پەیوەندییه خێزانییەکان و بەرژەوەندییه ئابووریییەکانی خۆیان، تەنانەت گیانی خۆشیان خستۆته خزمەت ئەو ئامانج و بەها باڵایەنه که له دروشمی ژن، ژیان، ئازادیدا کورتیان کردۆتەوه.

لەوانەیه پرسیار بێ که بۆ له کوردستاندا ویژدانی گشتی تا ئەو ئاستە زیندوویه و ئەو یەکگرتوویه کۆمەڵایەتییه له دەوری کۆمەڵێک ئامانجی ڕادیکاڵی سیاسی له کوێوه سەرچاوەی گرتووه؟ کوردستان لەمێژه سەنگەری بزووتنەوەیەکی سیاسیی مافخوازه، ئەو بزووتنەوەیه له شێوه مۆدێرنەکەی خۆیدا له سەردەمی دیکتاتۆریی پاشایەتییەوه دەستی پێ کردووه و له کۆماری کوردستاندا گەیەندراوەته لوتکه، لەوانەیه ڕەنگ وئایدۆلۆژیی دیکه له هەلومەرجی جیاوازدا به سەر ئەو بزووتنەوەیەدا زاڵ بووبی یان کاریگەریی هەبووبێ، بەڵام هەمیشه له ژێر هێژەمۆنی هێما و سیمایەکی دێموکراتیکی نەتەوەییدا بووه و ئێستاش لەگەڵ ئەوەدا کوردستان و هێزه سیاسییەکانی هەموو هەوڵی خۆیان داوه که هاوهەنگاو و

هاوەڕەنگ لەگەڵ خەڵکی دیکەی ئێران بچنە پێشێ و لە ئاستێکی بەرفراوانتر و لە ژوور پرسە کوردستانییەکانەوە سیاسەت بکەن، بەڵام داوا نەتەوەییەکان هیچ کات نەچوونە ڕیزی دووهەمەوە. هۆکارێکی دیکەی هەبوونی ویژدانی هاوبەش لە کوردستاندا وەرێخستنی بزووتنەوەیەکی مەدەنی بوو کە لە بووژانەوە و وشیارکردنەوەی خەڵکدا ڕۆڵیان گێڕا، ئەوان بە دامەزراندنی ئەنجوومەنەکان و بڵاوکردنەوەی گۆڤار و بڵاڤۆکەکان و بنکەکانی فێربوونی زمانی زگماک و زۆر چالاکی و کردەوەی دیکە ئەو سەرمایە کولتوورییەیان لەنێو کوردی ڕۆژهەڵاتدا بەهێز کرد کە بنەمایەکی گرینگە بۆ وشیاربوون لە ئاست شوناس و ئامانجی هاوبەشدا.

لەگەڵ ئەوانەش دا هەم خەلکی کوردستان و هەم حیزبەکانیش هێڵی سیاسی خۆیان لە خەلکی دیکەی ئێران جیا نەکردەوە، بە بروای من ئەو تاکتیکە ئالترناتیڤێکی دروست بوو.

گۆڤاری تیشک: ئایا سەرکوت دەتوانێ بزووتنەوەی ژینا لەناو بەرێ؟ ئێوە داهاتووی ئەم بزووتنەوەیە چۆن دەبینن؟

سۆران عەلیپوور: لە هیچ قۆناغێکی مێژوویی دا نەماندیتووە کە سەرکوت دەنگی ناڕەزایەتی لەناو ببا، لە زانستی مێژوودا وەک هەموو زانستە مرۆییەکانی دیکە، پێشبینیکردن کارێکی ئەستەمە، بەڵام بنەمایەک لەو زانستەدا هەیە کە دەڵێ؛

"لە هەرشوێنێک زوڵم هەبێ، بەرەنگاری و ناڕەزایەتیش بوونی دەبێ."

لەوانەیە شۆڕشی ژینا یان بزووتنەوەکانی داهاتوو هەوراز و نشێوی خۆیان هەبێ، لە فۆرمی جیاوازدا بەردەوام بن، بەڵام کۆتاییان پێ نایەت. یەکسانی ڕابردوو کۆمەڵێک دەرس و ئەزموونی بە خەلک و ئۆپۆزیسیۆن داوە کە گرینگە بە چاوی بایەخەوە لێی بڕوانن، بەر لە هەرشتێک چۆن هەنگاوە سیاسی ودیبلۆماسییەکانیان لەگەڵ ویستی خەڵک و شەقام هەماهەنگ بکەن و لە پەیامە بنەڕەتییەکانی ئەو بزووتنەوەیە تێبگەن. فرە ناسنامەیی و لە یەک کاتیشدا کۆبونەوە لە ژێر یەک چەتر دا، تایبەتمەندی سەرەکی ئەو شۆڕشەیە، ئەوەش لە واقعیەتی کۆمەلایەتی و ئەتنۆلۆژی و سیاسیی ئێران سەرچاوە دەگرێ.

گۆڤارێکی تیشک ژمارە ٦٧ و ٦٨ ساڵی بیستو پێنجەم بەهارو هاوینی ٢٧٢٣

کۆکردنەوەو ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

جۆزەردانی ٢٧٢٦ی کوردی = جوونی ٢٠٢٦ی زایینی

سپاس و پێزانین

بۆ هاوڕێ سۆران عەلیپوور بۆ ئامادەکردنی وتار، لێدوان و بیروڕاکان.

دەستتان خۆش و هەروا قەڵەم ڕەنگین بن بۆ گەل و نیشتمان.

ڕەحمان نەقشی